

Letnik VIII.

DRUŽINSKI LIST S PODOBAMI.

1927, št. 9.

Živa voda.

Povest. — Spisal Matija Malešič.

Deseto poglavje.

Opustošenje je strašno: Odnela je voda že skoro dograjeni novi jez; sesula in odnesla je vse do temeljev stene nove hiše; odnesla ves že pripravljen in obtesan les za ostrešje; odnesla je vso opeko, ves pesek, ves cement, odnesla deske, odnesla orodje, odnesla svinjake s prašiči. Nasula je peska in kamenja in proda in blata v mlin, posula z njim vse naokoli. Težki tisočaki so šli po vodi. Ves trud uničen, vse delo zaman, nade pokopane...

Strašnejše ko opustošenje v mlinu in okoli njega je razdejanje v srcih Trdanov.

Oče visi med življenjem in smrtjo. Ko senca brez volje in moči in veselja do življenja se plazi Trdanka okoli hčerk in vnukov in vnukinj. Sivijo na sencih lasje Tonetu. Ne spraviš besede iz njega, če poklekneš predenj. Potrta je Katica, ko da ji je umrl ženin na poti k poroki.

Povešajo glave zetje in premišljajo. Vrgli so svojo gotovino v jez in naprave okoli mlina, podpisovali so menice. Šla je gotovina po vodi. Dnevi, ko zapadejo menice, ne mislijo na nesrečo in povodenj. Jočejo žene. Za očeta se boje, zato jočejo. Vedo, v kakih skrbih so možje, zato jočejo. Smilijo se jim otročički, ki jim je odnesla voda dote.

O, kaj vse govori oče v vročici! Janko si zatiska ušesa, da ga ne čuje. Beži od njegove postelje. Skriva se pred njim, da ga ne opazi in se mu ne poslabša bolezen. Kako bole, kako skele očetove besede! Kako očita materina žalost! Kako skeli jok sester!

Kako bode bratov molk! Kako morijo skrbi svakov! Ko da je vsega, vsega, kriv edini Janko!

Bled je Janko. In nemiren in potrta. Ko zločinca na kraj zločina ga vleče iz svakove hiše doli v mlin. Zmešalo bi se mu v glavi, ko vidi razdejanje in opustošenje. In beži od mlina. Pa si ne upa pred oči domačim. Vsi mu očitajo, vse mu očitajo, z molkom očitajo in s pogledi očitajo. Jože, še Jože očita s svojo resnobo in žalostjo. Odkar je prinesel očetu sveto popotnico, se ne gane od njegove postelje, kot da bi se na samem ne mogel vzdržati: poočital bi Janku v ostrih in bridkih besedah.

Pobegnil bi Janko, pobegnil kamorkoli, na kraj sveta, v neznane dežele, kjer bi ga nihče ne poznal in bi mu nobene oči in noben molk ne očital. V zemljo bi se vgreznil, da bi ne gledal te žalosti.

Kam more z doma?

Komisija pride, številna komisija, inženirji, samokrajni glavar, Kržanov in njihov odvetnik, cenivci, mejaši, oškodovanci, poplavljenjci, mlinarji. Mejaši se zaletavajo v Trdane in mlinarji se zaletavajo vanje. Pri vsej nesreči, ki jih je zadela — nikogar bolj ko Trdane —, dolžijo njihov jez nesreče in zahtevajo odškodnino. Grdi ste, mejaši, grd si, Kržan, v tej nesreči kažeš, kako si grd! Sreča še, da je oče bolan in ne čuje vsega, kar zahtevaš in na kar si nahujskal mejaše. Saj bi zblaznel, ko bi vse to videl! Dobre jim brusi pod nos odvetnik, dobro smeši njihove zahteve, dobro prestreza udarce in jih vrača. Kdo in kedaj mu plača? Trdanovi nimajo denarja. Zadnji tedni so požrli strahotne vsote.

Kako bi mogel Janko sedaj z doma?

Ko otopeli so zetje. Nobeden ne zine besedice o delu v mlinu, niti o tem, da bi pospravili navlako in naplavino, ne črhne nobeden besedice. Na svojo roko ne more Janko najeti delavcev. Nima jih s čim plačati. Otepa se njihovih ponudb z izgovori na očetoovo bolezen. Da bi sedaj pobegnili? Stikali bi ljudje glave in kazali s prstom za Trdani. Če drugo ne, to bi umorilo očeta. Če preboli bolezen...

Ne spi Janko, dolge noči ne zatisne oči. Hujša z dneva v dan, kadi cigareto za cigareto, roka, ki vtika cigareto v usta, se mu trese, tresejo se mu prsti, ki prižigajo cigarete. Da so ga videli, ko je bežal ko Kajn od mlina, pripovedujejo ljudje. Da so ga videli, ko si je pritiskal dlani na sence in stokal, ko da mu poka srce, pripovedujejo. Da je tekal po gozdu ko brezumen in bil z glavo ob hrastova debla, pripovedujejo pastirji.

Če oče umre... Janko si ne upa misliti te misli do kraja.

Kaj bo Tone z razdejanjo Trdanovino? Brez gotovine, brez jezca, z dolgovi? In kaj bo Katica brez dote? Kje je še Jože od svoje fare?! In mati, mati ne preživijo očeta! O, ne preživijo ga. Glej, ali ne govori pogled, koga krivijo nesreče?... Ali bi ne pritiskal dlani ob sence in stokal?

Zmetali so zetje svoj denar v odneseni jez in les in opeko in cement. Mračni so in mrki, na deco mislijo, na te nebogljene, srčkane nečake, ki so pritekli k dobremu ujcu Janku in mu preiskali žepe, kadar in kjer so ga bili zagledali. Zakaj beže sedaj pred njim in mu ne pogledajo v oči in nimajo zanj zaupljive besede? Ali more zamisliti ob razdejanju in ob puštošenju pametno misel? Ali je čudno, da beži od mlina ko Kajn od ubitega brata Abela?

* * *

»Nisem kriv! Kako, čemu naj bi bil kriv? Kdo pa je mogel misliti, kako slutiti tako nesrečo? Višje sile...« Janko ječi. Smili se materi, smili se bratoma, smili se sestram, smili se zetom. Ali besede tolažbe ni iz njihovih ust. Prevelika je nesreča in preveč mori srca skrb za bodočnost.

Oče, oče naj izrečejo!

Joj, o, joj, kako je zdelala Trdana bolezen! Ves rumen in upadel je njegov obraz, v globoki jami so zlezle oči, sršijo se košate obrvi, povešeni so sivi brki, okoli ust sta zarezani ostrí gubi, ko z nožem. Ni ju bilo pred boleznijo. Ne prešteješ gub po njegovem čelu in licu. Pred boleznijo si jih opazil le pet, šest. In lasje, prej bleščeče sivi lasje so vsi pepelnato sivi. Na postelji sedi, sključen je, in ne veš, ali mu je upognila bolezen hrbet in glavo, ali mu le v skrbeh leze glava na prsi in se krivi hrbet.

»Višje sile...? Prst božji!« reče s težavo na Jankove besede.

O, s temi besedami ne prežene more z Jankovih prsi in ne prepodi mračnih misli iz njegove glave.

Molčijo.

»Kaj sedaj? Jože, reci, kaj sedaj?« Trdan govori šepetaje, ko pri spovedi in ko v strahu, da za svoje grehe ne dobi odveze.

»Kaj te sedaj to skrbi! Da le ozdraviš! Vse drugo bomo z božjo pomočjo že kako naredili!« Trdanka ga brani muham in ga gleda s solzami v očeh.

»Raznese me, prsi mi raznese in glavo, če ne odločimo kmalu, kako in kaj sedaj. V grob ne morem, o, ne morem, dokler ne odstranimo razdejanja in ne vem, da Tone ne bo prevzel po meni zrahljane in zibajoče se domačije. Svetuj, Jože!«

»Mlin in okoli njega moramo najprvo očistiti navlake in naplavine. Vrnete se vsi v mlin, jez postavite...«

»Ali veš, Jože, koliko smo vrgli vanj?« vpraša svak gostilničar trpko.

»Odkod vzamemo za nov betonski jez? S čim plačamo turbino? In lokomobil? Kdo nam posodi?« Svak trgovec govori skoro odurno in ošine s pogledom Janka.

Janko sedi ko na živi žerjavici. Zgane se in odpira usta. Pa radi očeta ne reče ničesar.

»Nekaj moramo ukreniti! Kaj bi obupavali! Če ne zganemo rok, se naši nikdar več ne vrnejo v mlin. Nekaj imam še od nove maše, nekaj imam še tistega, kar ste mi pošiljali, ko ste se bali, da stradam. S tem vam pomorem. Samo vrnem.«

Zgane se Trdan na postelji, zažari mu iz oči v vdrtih jamicah.

»In še tisto porabite, oče, kar hranite za moje gospodarstvo na prvi župniji. Ne potrebujem...«

»Jože, moj Jože...« šepče Trdan in si zakrije z dlanjo oči. Ko da hoče zakriti ginjenost in solze ali ko da hoče premisliti, da li bi sprejel to veliko žrtev.

Spogledajo se in molčijo. Janko se komaj obvlada, da ne skoči k bratu in mu ne stisne roke. In gledajo s široko odprtimi očmi Jožeta, ko da ne verjamejo, da misli zares.

»Dom je dom! Kri bi dal, srčno kri bi dal človek zanj in za vas vse! Malenkost je vse to. Saj sem dobil od vas!« Ko da se hoče opravičiti in ko da ga je sram, da se mora radi njihovih pogledov opravičiti, vstaja rdečica na Jožetovih licih.

Ko s konico razbeljene igle režejo bratove besede v Jankovo srce,

»Kaj misliš, Tone? Najhuje je zadelo tebe, tvoje bo po moji smrti vse, ali tako ko sedaj...« Trdan naglo preneha. Ob Jožetovih besedah je odmeknil roko z oči in spregovoril naglo, ko da ni več bolan. Toneta ne pogleda v oči; boji se, da bi se srečal z Jožetovim pogledom.

Moritz v. Schwind.

Rano jutro.

(Schackova galerija v Monakovem.)

»Jez moramo napraviti — kakršenkoli že! In mlin in okoli njega počistiti! Tako ne moremo vsega pustiti, če hočemo živeti! Če smo že začeli, končajmo!« je odločen Tone.

»Ali bomo zmogli? Veš, koliko smo že dolžni?« Župan hoče siloma zatreti vtisk, ki so ga napravile Tonetove besede.

»Moja dota je vknjižena. Izknjižite jo, pa dobite laže novo posojilo. Kaj praviš, Katica? Tebi je namenjena dota.«

Janka zaboli materina beseda. Olga je pisala: »Če nimate denarja, samo namigni! Oče ima denarja...«

»Kaj naj rečem? Naj napravijo, kakor vedo in znajo, da bo prav. O, da bi le že enkrat zasvetila v mlinu naša elektrika in bi zapele žage in bi bilo, kakor smo mislili in želeli in sanjali.«

»Čujete, hčerke, čujete, zetje?« Ali je Trdan pozabil med boleznijo, da ni nikdar prej govoril mehkih besed?

»Vse to bo premalo!« oporeka trgovec.

»Ne zmoremo, ne zmagamo!« mu pritrjuje gostilničar.

»Če bi pisali tistemu gospodu, Olginemu očetu. Obljubil je...« misli glasno župan.

Svaki in sestre in brata in mati pogledajo Janka. Janko se nemirno presede na stolu. Pove, kaj je pisala Olga! Dviga glavo, odpira usta.

»Ne mislim tako ko župan. Glejte, družina smo, razumemo se, ko blizu nobena družina, radi se imamo, ko nikdar nikjer nobena družina. Pokazali ste to, zetje, ko ste tvegali življenje in nas rešili iz mlina. Čuli ste Jožetove besede, čuli ste materine in Katičine besede.« Trdan je res pozabil v boleznijo, da ni nikdar prej govoril mehkih besed. Ali pa se je šele med boleznijo spomnil, da jih je morda kedaj v davnih otroških letih govoril, in so se mu spovrnile. »Kar imamo, imamo vse sami in vsi v ljubezni. V sreči in v nesreči v ljubezni! In smo v vsej nesreči vsaj

toliko srečni, da nam nihče ne gleda v skledo in nam ne more pljuniti vanjo in zagnusiti jedi. Če se vrine med nas k skledi tujec sedaj, ko jemo nezabeljen in neosoljen močnik, kako nas bo odrazil, ko pridejo na mizo štruklji?»

Molčijo in premišljajo. Janko je nemiren, pa se boji ugovarjati očetu.

»Tekne nam neosoljen in nezabeljen močnik, ko smo sami in žalostni. Molčimo, trpimo, upamo na osoljen močnik, na zabeljen močnik, na štruklje, na gostijo. Ko spregovorimo na gostiji, ali bo naša beseda od srca, če bo sedel pri mizi tujec, ki bo hotel imeti najboljše kose? Ker nam je pomogel k mesu in poticam?»

Molčijo in premišljajo. Janka pečejo očetove besede. Ve, kam meri oče s tujcem.

»Posežeš na gostiji, po čemer hočeš, odstopim ti kurje bedrce, ker vem, da ga imaš rad. Otroci, ti naši mali razposajenčki, se prerivajo za mizo, nihče jim ne zameri, če prevrnejo krožnik. Kako bi bilo, če bi sedel za mizo gospod, ki nam je tuj?»

»Saj bo naš... Pravijo vsaj tako! Če ga le ne bo sram jesti pri naši mizi! In če se bo Olga doteknila kruha, ki ga je zamesila žuljava mlinaričina roka.«

»Kaj misliš!« Janko se obregne ob svaka. »Olga je pisala...« Umolkne na očetovo besedo. Oče govori, ko da ni Janka v sobi.

»Dobro si povedal, župan! Vidiš, to je tisto, kar sem hotel povedati. Dokler moremo, ostanimo sami! Ne veš, kaka bo tista, ki bo hotela oblastno in mogočno sedeti pri mizi. Pravico bi imela. Njen oče nam je pomogel od močnika do gostije. Radi se imamo, nobeden ne gleda drugemu na njegov grizljaj in mu ni nobenega zalogača nevoščljiv. Ko smo pa taki Trdani!« O, spati so morale nekje na dnu Trdanovega srca mehke besede, prebudila jih je bolezen. Glej in se čudi! Kaj je oče hipoma čisto ozdravel? »Ko smo pa taki in samo tedaj pravi in resnični, kadar smo sami med seboj! Čuli ste Jožeta, revnega kaplana, čuli ste mater, čuli ste Katico, čuli ste Toneta...«

Sunkoma se Jančko dvigne, nikogar ne pogleda in odhiti iz sobe.

Njega oče ne omeni, ne pusti mu, da bi spregovoril kako besedico... Ko da ni njegov sin... Ko da ni njihov s slednjo kapljico krvi in s slednjo misljo... In o Olgi govori tako..., tako hladno, skoro sovražno...

O, Olga pa je pisala... Njen oče ima denar... Pomagal bi...

Vre kri v Jankovem srcu. Jankova kri bije za očeta, za mater, za brata, za sestre, za vnuke in vnukinje, za svake — ali tudi za Olgo bije... O, pa je bila prej za domače ko za Olgo! In sedaj, ko so v nesreči... Ko ga krivijo nesreče... Ko bi res ne bili v taki nesreči, da ga niso poslušali...

Olga, Olga, kaj denar tvojega očeta! Pogledaj bol mojega očeta, pa premisli, kako se je vrgel na delo, ko se je odločil... Pa premisli, kako je imel včasih rad svojega Janka... Sedaj ga ne pogleda...

Pisala si, Olga, ponujaš očetov denar! Besedice sočutja nisi napisala... Kaj veš, živi otrok, o duši mrkega Trdana, ki se mu je nekaj prelomilo v srcu? Ni vse na svetu denar...

Cilka, kako dekle si? Jožetu si pisala pismo. S solzami si ga pisala ob nesreči in Trdanovi boleznini. Pisala si... Ko da ti ni Janko oblatil tvojih najlepših sanj.

Stran, misel na Cilko! Olga, da veš, kako je govoril moj oče o tebi...

Počilo bi Janku srce, zmešalo bi se mu v glavi. Na glas bi zajokal, tako ga tišči v grlu.

Olga, Olga! O tebi dvomijo! Ali ti bom mogel kedaj povedati in ne boš zasovražila Trdanov? — O, kako je pri srcu tvojemu Janku! In nima duše, kateri bi potožil. Lastni oče dvomi o njem in mu očita...

»Ko da nisem Trdan?! Ko da vas nimam rad! Ko da bi ne dal tudi jaz srčne krvi za vas! Pa mislite, da sem izrodek Trdanov... O...«

Hiti Janko, teče v mlin. Tišči ga v grlu. Tam v mlinu, tam se razjoka, tam med razdejanjem, ki je krivo vsega tega gorja.

Ne razjoka se Janko v mlinu. Tudi ne zbeži ko Kajn od ubitega brata. Stran misel na Olgo! Iztrga iz naplavine lopato, zabrede obut in oblečen v vodo in začne odmetavati prod na mestu, kjer je stal betonski jez. »Čakajte, o, čakajte! Pokažem vam, ali sem Trdan! Potem govorite! Potem me obsojajte!... Le prod je nasulo, iz temeljev betona ni odneslo. Prod iztrebimo... In kopati do trdnega temelja in vsega znova betonirati ne bo treba... Tega niti ne veste ne... In koliko prihranimo s tem, in koliko dela je storjenega, niti ne slutite ne... Pa zavarujemo te, jez! In drugič — Bog ne daj nesreče — ne boste obupavali, tudi če ne vzdržiš! Le čakajte!... O, le čakajte!...« Mrzlično odmetava Janko, obut in oblečen, v deroči vodi prod in govori glasno in ko da ga trese mrzlica.

Opazijo ljudje njegovo delo, čujejo njegovo glasno govorjenje. Spogledajo se, zamajejo z glavami in hite povedat k županu Trdanovim.

Tako je odločil Trdan: Jez in naročeno turbino plačajo; — in dinamo, Jože stopi k župniku in mu pove, da bo v zahvalo za rešitev življenja Trdanova elektrika svetila v cerkvi. Žage, pet, deset žag in streho nad žage! Lokomobil naj si kupi Olgin oče sam, če mu ne bo turbina delala tako hitro kot bi rad. Vse, kar mu ne bo po volji, naj si postavi kje ob vodi sam — sveta ima Trdan ob vodi dovolj. Toda mlina za sedaj ne bo nihče preurejal v tovarno in za stanovanje delavcev. Mlin je vzdržal naval vode,

kakršnega Bog še ni poslal po strugi, kar pomnijo ljudje. Tudi jez z mlinskimi kamni bi zdržal, česar ni vzdržal beton. Vse staro je dobro in preizkušeno, novo je negotovo. Naj si zgradi Olgin oče na temeljih nove hiše vilo, naj si jo z Olgino doto zgradi Janko! Trdani bodo ostali v mlinu pri žrnanju mlinskih kamnov in udarcih stop. Turbina mora gnati tudi mlinske kamne in stope! Rodili so se v mlinu, mučili so se po mlinu, živel jih je mlin, umrli bodo v mlinu. Mlina ne, mlina ne bo nihče preurejal v tovarno. Če se prebijejo sčasoma do tovarne — tam ob vili kje jo zgrade. V mlinu ne! Mlina ne bo nihče skrunil! In pa tako mora biti, ko je rekel župnik tedaj na gostiji:

Stopnjema, polagoma, od trdne stopinje do trdne stopinje...

Ljudje, ki jim je vsaka novost ko sestradanemu psu neoglodana kost, priteko povedat, kaj dela Janko, kako koplje, do kolen v vodi...

Trdan pojé zadnjo besedo, omahne na zglavje in se obrne k steni. Če se ugonobi Janko? Kam morejo brez njega?

Trdanki se pošibe nože v kolenih. Ujame se za peč, da ne omahne.

Sestre se preplašeno spogledajo, zetje širijo oči in odpirajo usta, iz katerih noče prava beseda.

Jože hiti v mlin.

(Dalje prihodnjic.)

V furlanskem Vidmu.

Črtice s pota. — K. D o b i d a.

Na dan pred Malim Šmarnom je bilo, ko sem se odpeljal z goriškega kolodvora. Nad Gorico se je razpenjalo jasno, čisto nebo in solnce je kljub rani jutranji uri že krepko pritiskalo. Komaj s kolodvora, se obrne vlak proti severozapadu, prevozi most čez Sočo, pusti ob strani nove tovarne v Podgori in zavije ob vznožje Brd. Gosto obrasli so ti holmci — nehote pomisliš, da bujno mlado grmičevje poganja iz tal, ki jih je mesece in mesece namakala vroča rdeča kri...

Vlak drevi. Še smo na slovenskih tleh. Napis »Lucinico« nad postajo ne more utajiti svojega prvotnega izvora. Za Ločnikom (tudi njega poznamo iz k. u. k. Kriegsberichtov) pride Kalvarija (krvavo je zaslužila to ime!), nato Capriva. Ime je še naše, podoba krajev ob progí pa se spreminja. Način, kako so zidane vasi, gradnja hiš in sloki kampanili (zvoniki) spominjajo na Italijo. — V vagonu sedi družina Napolitancev, kot posnamem iz pogovora; železniški delavec je oče, ki pestuje dvoje zažorelih, črnotalnih skuštrancev. Vstopajo kmetje. Peljejo se v mesto. Dvojica njih se stiska v kotu, kjer govorita potihem, kot da se sramujeta ali bojita. Poslušam: domača govorica. — Za Korminom nekje je tekla pred vojno avstrijska meja, tam se je tudi nekako izgubljalo naše ozemlje v furlansko nižino. Kako je danes, kako bo čez pol stoletja?

Še kratka vožnja po ravnini, kjer raste koruza in trta, pa zapelje vlak v prostorni, pokriti kolodvor. Že od daleč zagledaš iz vlaka zvonike, stolpe in tovarniške dimnike, ki kipe iz ravnine, nad njimi pa mogočno stavbo gradu na gričku. To je furlanski Videm, po laško Udine. Že Gorica ne more kljub vsem tujim primesim utajiti svojega slovenskega izvora, a še mnogo bolj kaže Videm tudi na zunaj čisto laško lice. Prvi vtisk za potnika, ki se pripelje z go-

riške strani, ni baš najugodnejši. Kot v vseh provincialnih mestih je okolica kolodvora pusta, še nezazidana, šablonska. Slika se pa spremeni, čim globlje gremo proti mestnemu središču. Pot vodi pod nekdanjimi mestnimi vrati, ki se jih je ohranilo več. Ozidja samega ni videti več, pa tudi ta mestna vrata so močno prezidana in prenovljena in stoje zdaj sredi naseljenega mesta čisto na samem, izolirana brez pravega smisla.

Ob glavnih ulicah, ki vodijo v središče in ob katerih so prodajalne, stoje hiše, ki imajo v pritličju obokane hodnike, tako da se lahko sprehajaš tudi ob slabem vremenu pod streho. Stavbe so večinoma še ohranile svoje nekdanje, starinsko lice in cele ulice so videti take kot pred stoletji. Večinoma se tudi posamezne nove zgradbe, ki so se v naših časih vrinile mednje, lepo skladajo z okolico in tvorijo celoto.

Ob teh obokanih hodnikih je mnogo lepih prodajalen, posebno pogoste so zlatarske delavnice in trgovine. Tod nekje je pohajal Blaž Čerin, izpod Kolka doma, in ponujal samogoltnim in zvitim zlatarjem svoj zaklad na prodaj. Zlatariji pa »kakor bi se bili prej zmenili, vsi so se mu v zobe režali in bili so vsi jedne misli in jednega govorjenja, da to ni zlató, temveč ničvredna železna ruda« — kakor to popisuje Fran Erjavec v lepi povesti »Ni vse zlató, kar se sveti«.

Odkod ima mesto ime, dolgo ni bilo znano. Da sta si italijanski Udine in slovenski Videm v rodu, je jasno. Nekateri Nemci so trdili, da izvira koren iz nemške besede Weiden, drugi spet so ga izvajali od imena germanskega božanstva Odina. Tudi griček, ki obvladuje mesto in se iz širne planjave dviga kot otok iz morja, je dal povoda za razne bajke. Po starih sporočilih predstavlja ta griček umetno tvorbo

Danes (s kraljevim spomenikom).

Leta 1700 (na levo loggia, v ozadju grad).

Trg Viktorja Emanuela II., nekdanji Vinski trg v Vidmu.

človeških rok in je v njem skrit doslej še nepoznani Atilov grob. Po drugi trditvi pa si je na njem ta hunski kralj zgradil utrjeno bivališče, ki je postalo jedro poznejšega Vidma. Gotovo je, da je mesto zelo starega izvora.

Ta starinski značaj mesta se je ohranil posebno v središču pod gradom. Tam stoji nekoliko ob strani stolnica, zanimiva srednjeveška stavba, zgrajena deloma v romanskem, deloma v gotskem slogu. Cerkev je močno prenovljena, posebno v notranjosti, ki je bila čisto predelana že v baročni dobi. Zanimiva so stranska vrata na evangelijski strani z reliefnim poznogotskim okrasjem, delom neznanega nemškega mojstra. Stolnica je zelo visoka in svetla. V stranskih kapelicah, ki imajo dvojne kupole, se nahajajo znamenite Tiepolove freske. Skozi odprtino v spodnji se vidi slika, ki je naslikana na drugi, višji kupoli. Prav lepo in značilno baročno delo je visoki dvojni glavni oltar. Za njim kor za kanonike, kjer je postavljen tudi starinski sarkofag, namenjen za telesne ostanke obeh blagovestnikov, sv. Mohorja in Fortunata. Kamenito rakev krase preprosto zamišljeni srednjeveški reliefi, ki kažejo prizore iz njunega življenja. Dandanes hrani ta sarkofag kosti patrijarha Bertranda († 1345). Ob cerkvi stoji oseminštirideset metrov visoki, nedovršeni zvonik. Zgrajen je od rezanega kamena na osmerokotnem temelju in je znotraj popolnoma votel.

Nedaleč od stolnice je pravi centrum mesta. Glavni — nekdanji Vinski — trg, ki je bil za renesance zgrajen po vzorcu starorimskih forumov, kjer se je osredotočilo vse javno življenje meščanov, nosi dandanes ime po kralju Viktorju Emanuelu II. Obdaja ga vrsta znamenitih stavb, na njih povsod grb beneške republike (krilati lev z evangelijem). Na eni strani stoji nekdanji rotovž z odprto, na stebrih slonečo slavnostno vežo. Ta loggia (izg. lodža) je zgrajena v gotskem slogu in je služila v starih časih mestni gospodski za opravljanje raznih svečanih opravil, obenem pa je bila vsakomur dostopno zbirališče me-

ščanov. Njej nasproti stoji na vzvišenem delu trga pokrit obokan hodnik. V sredi vodijo vrata v kapelico, ki jo uporabljajo kot panteon za grobnico zaslužnih domačih mož. Na trgu samem stoji vrsta spomenikov. Poleg modernega brezpomembnega konjiškega kraljevega spomenika stoji tam dvoje kamenitih soh iz 16. stoletja. To sta nadživljenjska kipa Herkula in Cacus. Na trgu je še poleg lepega vodnjaka spomenik, ki predstavlja Justitio, sedečo na prestolu. Ta kip Pravičnosti je dal izklesati, kot pove novejši napis na njem, Napoleon, ko je bil sklenil »nepravični mir« v Campoformiu l. 1797 blizu Vidma, kjer je ozemlje beneške republike (in z njim tudi Furlanija z glavnim mestom) pripadlo Avstriji. Ta ga je pa že l. 1805 morala odstopiti Napoleonu, ki si je nadel ime »kralja Italije«. Šele na dunajskem kongresu je Avstrija ponovno dobila Benečijo in cesar Franc je po končni zmagi nad Napoleonom dal postaviti ta spomenik l. 1819 na sedanjem mestu »v znak obnovljene sužnosti«. Lep košček svetovne zgodovine oživi pred gledavčevimi očmi: čas svobodne oglejske države, benečanski lev sv. Marka, francoska in avstrijska okupacija, končno pa zedinjena Italija. Gostobesedne marmorne plošče spominjajo celó na svetovno vojno.

Neokusen Garibaldijev spomenik v mestu priča o tem, da Furlani nikdar niso posebno ljubili avstrijske nadvlade. Votivne plošče spominjajo na upor l. 1848, ki je bil sicer udušen, zato se je pa komaj osemnajst let pozneje, že l. 1866 priključila Furlanija z ostalo Benečijo »materi Italiji«. Zanimivo je, da so tedaj ob plebiscitu tudi vsi beneški Slovenci razen enega samega glasovali za Italijo. Kot vzrok navajajo zgodovinarji (S. Rutar i. dr.), da je imelo slovensko gorjansko ljudstvo v beneških obmejnih hribih do Napoleona svoje velike in važne svoboščine, ki jih modra signoria »Kraljice Adrije« ni nikdar kršila. Zato so beneški Slovenci v združenju z Italijo videli rešitev in ohranitev svojih državljanskih pravic in privilegijev. Vse to se vrsti pred očmi opazovavca, ki ga vidna znamenja prisilijo, da obrne svoj pogled

dandanes.

Novi trg v Vidmu

okoli leta 1700.

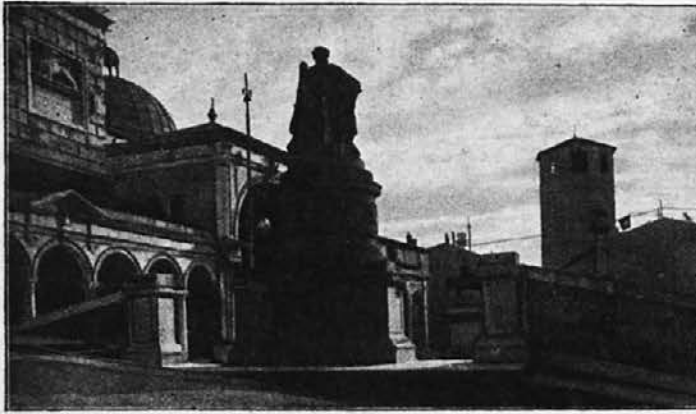
v preteklost. Oblike vladavin se spreminjajo, ljudstvo pa ostane, z njim dela njegovih rok. Ni zaman pisano: kamenje bo vpilo.

Strmo nad glavnim trgom se dviga grad. Ob stolpu, na katerem stojita dve veliki, od starosti že zeleni bronasti figuri in tolčeta ure ob zvon, vodi pod strmimi arkadami pot na vrh nizkega griča, kjer se dviguje lepa stavba gradu. Tu se je nahajala prvotna naselbina, ker je osamljeni grič sredi planjave nudil največ varnosti naseljencem. Bajka pripoveduje, da si je na tem gričku že hunski kralj Atila sezidal grad. Zgodovinske podatke imamo šele iz 10. stoletja. V 13. veku so se preselili čedadski patrijarhi v mesto Udine, ki je tedaj nosilo naziv »Aquileia nova«, novi Oglej. Do srede 15. stoletja je bil Videm glavno mesto patrijarške oglejske države. Leta 1420 se je država in z njo tudi glavno mesto podvrгла Benetkam, ki so ju obdržale za dolga stoletja v svojih rokah.

Grad je v današnjem obsegu zgradil leta 1517 G. Fontana, učitelj slovitega arhitekta Palladia, vendar so kesneje zunanje lice znatno spremenili. Stoji tesno ob robu strmega pobočja. Po par stopnicah vstopiš v širok, na visokih stebrih sloneč atrij (vežo). V impozantnem in razsežnem poslopju so shranjene precej bogate muzejske zbirke in umetnostna galerija. Pogled izpred gradu je zelo lep in prostran: saj ga na ravnini, ki se razteza proti jugu in vzhodu nič ne more ovirati. Na severni strani se lepo vidijo obrisi Alp. Zadaž za gradom je širna travnata terasa, kjer so se pred odprtim slavnostnim stopniščem že od davnine predstavljale razne gledališke igre. Tam je imel Benito Mussolini, današnji diktator Italije, pred petimi leti svoje poslednje veliko zborovanje, od koder se je tajno odpeljal v Rim, kjer so bile zbrane fašistovske čete, da zavzamejo laško prestolico. Ob gradu stoji med nasadom svetlozelenih macesnov in mračnih, slokih cipres cerkev z visokim zvonikom, ki nosi na vrhu velikega kovinskega angela s trobento. Stolp je spodaj ves pokrit s posvetilnimi ploščami, spomini na svetovno vojno in na avstrijsko zasedbo.

Na drugi strani griča pelje stezica na desno v mestni park, ki je zelo skrbno gojen, in kjer med starimi cipresami, borovci in raznimi drugimi redkimi drevesi in umetnimi grički lepo teče bistra vodica. Tam stoji občinska hiša, razkošna baročna zgradba nadškofije in prefektura. V bližini je na neki hiši kamenita plošča, ki pripoveduje, da je v njej vodil maršal Cadorna obsoške bitke, »ki so bile predhodnice zmage pri Vittorio Veneto« (na Piavi, kjer so konec oktobra 1918 Italijani »premagali« staro c. in kr. avstrijsko armado, ki se pa že več branila ni). Skozi ohranjena mestna vrata prideš v Maninovo ulico, kjer stoji znamenita palača Casotti. Na pročelju je posebno zanimivo široko peterodelno, zgoraj zašiljeno okno s tenkimi kamenitimi stebriči. Dandanes se v imenitnem plemiškem dvorcu nahaja — uradniška kuhinja (menza). Sic transit gloria mundi! Tako mine slava svetá.

Malo vstran je prostrani trg kralja Umberta. Sredo zapuščenega prostora zavzema krog visokih platan, ki obdajajo lep vodomet. Nasad je precej prazen, od solnca ožgan in pust. Na robu trga se dviguje cerkev Santa Maria delle Grazie z mogočnim portalom, ki ga podpirajo štirje korintski stebri. Hram milostne Matere božje je božjepotna cerkev; pred čudodelnim oltarjem je množica vernikov na kolenih. Vse stene so od tal do pod strop pokrite z zaobljubljenimi tablicami. Nekatere izmed njih so me s svojo preprosto, prisrčno slikarijo spominjale naših kmečkih končnic pri čebeljakih. V stranskih kapelicah vise svežnji bergel in palic, voščene roke, noge, genljiva darila vernih hvaležnih src... Pred vrati se drenjajo stojnice, kjer prodajajo sveče, odpustke in vso drobnino, kot pri nas ob žegnanjih. Ob strani so kmetje nagromadili velike kupe temnozelenih dinj na prodaj. Po cerkvi in pred njo vse polno Furlank v temnih naglavnih rutah, čisto v črno odetih. Njihov jezik me spominja skoro okorne kraševske slovenščine. Nič laške živahnosti, nič zoprne kričavosti ni v njih. Trudna, izsušena so ta obličja, pozna se jim težko delo in trpljenje. Možje poleg

Spomenik »Pravičnosti« v Vidmu.
(V ozadju zvonik stolnice.)

Mesto Videm v letu 1700.
(Po starem bakrorezu.)

njih so izmzgani, ožgani od solnca in sključeni. Zdi se mi, da so ti bedni koloni vsi povprek srednje, celó majhne postave. Oblečeni so vsi v črno in otožen, mrk je njihov videz.

Nedaleč od cerkve stoje ob robu trga stare hiše, skoro palače se zdé. Vstopim v tipično široko, precej nizko vežo z lesenim ali pisano poslikanim stropom, ki predstavlja nekak atrij, odkoder vodijo stopnice v obe stranski krili, ki se raztezata globoko v vrt. Tam je polno lovorjevih grmov, cipres in cvetočih oleandrov. Kljub cvetju in solncu diha vrt in vsa zgradba čudno otožno zapuščenost, kot da je mrtva. Take so vse videmske palače. — Potem pelje pot spet po vijugastih uličicah, ki se zdaj zožujejo, da se hip nato cesta razširi in si lahko ogledaš zanimivo staro pročelje, starinski grb ali stensko slikarstvo. Po ozkih vodotočih je napeljana brzo tekoča voda, ki služi v industrijske in obrtne namene. Videti je, da novi Videm ne propada, živahni promet po ulicah priča o blagostanju mesta, ki je furlansko središče.

V tesni ulici stoji na slopih starodavno, slikovito poslopje, rojstna hiša najznamenitejšega domačega umetnika, slikarja Janeza iz Vidma. Ta Giovanni Ricamatore da Udine (1487—1564) je bil sprva učenec slovečega Giorgioneja v Benetkah, kesneje pa je bil Raffaelov sotrudnik v Rimu in je slikal znamenite groteske v vatikanskih loggiah, delal v Villi Farnese in drugod. Več njegovih del se nahaja v videmskem muzeju, v nadškofijski palači in po cerkvah v okolici. — Nedaleč ob isti ulici, ko se le-ta razširi, leži ena najlepših videmskih zgradb, Palazzo Antonini. Ob stenah stoje rustikalni pilastri, pročelje je bogato razčlenjeno in okrašeno, streha po severno-italijanskem načinu sega precej preko napušča. Prostrani vestibul sloni na vrsti visokih stebrov, in lepa kovana ograja propušča pogled na vrt. V tem nedokončanem delu slavnega Palladija je sedaj sedež podružnice državne Banca d'Italia.

Bližnji, malce zakrivljeni Stari trg, ki je lepo podolgovat in dokaj prostoren, je obdan od stavb, ki vse slone na slopih, da se lahko zavarovan pred

solnčnimi žarki in dežjem sprehajaš po senčnih arkadah. Tam stoji tudi impozantna baročna palača zastavljavnice, kjer je notranjost poslikal sloviti Giulio Quaglio.

Odtod vodi kratka ulica na živahni Novi trg, ki je dosti večji. Lepo zaključeni, pravilno oblikovani, pravokotni trg je v sredi zvišan za par stopnic, da obilnih stojnic s prodajavci in kupci ne moti živahni promet. Tod prodajajo kmetje iz okolice zelenjavo in sadje. Sredi te vzvišine stoji lep okrogel baročni vodnjak in pred cerkvijo z razgibano baročno fasado bizaren Marijin steber. Okoli in okoli trga je vse polno štacunarjev, ki prodajajo svojo robo, da se komaj preriješ med grmadami izvešenih čevljev, oblačil in drugega kramarskega blaga.

Kot so ulice v notranjem, starem mestu zanimive, tako so predmestja dolgočasna. Novi čas ni ohranil zmisla za lepoto, niti ne umetniškega okusa, ki so ga predniki tako skrbno gojili in čuvali; čutil pa tudi ni, niti ni več znal nadaljevati stare tradicije. Zato se namesto okusnih in umetnostno pomembnih stavb dvigajo na periferiji med grdimi stanovanjskimi kasarnami tovarne in skladišča. Znane so videmske predilnice za doma pridelano svilo in tkalnice. Mesto s predmestji vred ima približno toliko prebivavcev kot Ljubljana.

Promet je živahen, po širokih, prašnih cestah dirjajo številni avtomobili, množica hiti po hodiščih. Tramvajske proge so precej na gosto razpeljane, celó v starem mestu, kjer po ulicah, ki so ožje od ljubljanskega Starega trga, vodi po dvoje prog, da se pešec pogosto preplašen stiska k zidu pred tesno ob hišah drevečim električnim vozom. Splošno je treba reči, da je Videm precej snažno mesto, v primeri z južno-italijanskimi kraji pa še celó.

Po ulicah se sliši mnogo furlanščine poleg italijanskega jezika. Včasih udarijo na uho tudi slovenski zvoki, bolj ponižno sicer in plašno, pa vendar. Tu naj omenim, da je bila l. 1607 v Vidmu natisnjena — kolikor je doslej znano — najstarejša slovenska katoliška knjiga. Bil je to znameniti slovar, laško-slovenski

»Vocabulario« devinskega meniha Alasia da Sommaripa. To patrijarško mesto, Udine dei Friuli, je bilo po prevratu do letos uradno središče Julijske Benečije. Tu so se nahajali osrednji državni upravni uradi tudi za Goriško, tu je tudi edina »slovenska« srednja šola z borim ostankom našega goriškega dijaštva. Tu poučujeta tudi pisatelj in pesnik Ivan Trinko-Zamejski, rezijanski rojak, in pisatelj Anton Budal-Pastuškin.

Strnjeno ozemlje beneških Slovencev že davno ne sega več do predvrat videmskih; vprašanje pa je, koliko časa bo ta narod sploh še vzdržal. Brez slovenskih šol, brez domače inteligence in tudi brez pravega kulturnega stika z ostalo Slovenijo so bili beneški Slovenci že pred vojno zapisani smrti. Izid svetovne morije je skoro tretjino našega naroda prisodil Italiji. Morda bosta vpliv in tesnejši stik s stotisoči narodno zavednejših goriških Slovencev ustavila to počasno umiranje najzapadnejše veje našega naroda — če ne bo raznarodovalna politika Italijanov le preveč brezobzirna in kruta.

* * *

Na vakance.

(Resnična zgodba.) — Ivan Pregelj.

7. Po encijan.

S pal je kakor ubit, dokler ga ni vzbudil zvon, ki je vabil k maši ob šestih. Vstal je, bil pri maši, zajtrkoval in se nato poslovil pri župniku Tomažu. Spoznal je bil, da ga je šolmošter popisal prav. »Jejta, pujsa, pa žrta,« ju je sprejel gostoljubno in se smejal za deset grških junakov pred Trojo, pravi homersko zdravi človek. Ko se je dijak poslavljaj, mu je gospod Tomaž potisnil domačo klobaso in dva goldinarja v žep. Tako je nastopil še zadnji del svoje poti, zopet ves veselo vznesen, da še nikoli ni hodil tako domov in toliko doživel. Hodil je prav s prazniškimi občutki. Rosno jutro mu je velo s hribov naproti, prijetno se mu je upiralo solnce v pleča. Pred njim so stale njegove planine, da je znova moral čuvstvovati vneto, verno in toplo:

»Storžčeva dežel'ca! Zemlja moje Belice in mojih ljudi, zemlja Kostanjarjev, Žabarjev, Hruševcev, Poljancev, Gorjancev in Zaborščanov. Saj si prav res kakor veliki slavjanski svet. Kraljevina s svojimi rodovi. Še vojske imajo med seboj, mladi Poljanci z Zaborščani in senarji Gorjanci.«

V takih mislih je prešel mimo Strmola. Utrnilo se mu je v spomin, kako je bral v Valvasorju, da je v gradu nekoč strašilo. Prečudno nazorno kakor obličje je zrastle tedaj v njegov obraz pročelje njegovih

Večeri se, ko piha vlak preko furlanske ravnine proti Soči. Solnce krvavordeče zahaja na zapadu. V daljavi se blesketajo srebrni grebeni Alp. Nekam neverjeten, pravljichen se mi zdi ta nazobčani kamnitni zastor na severu. Po pašnikih polega rejeno belo govedo; hiše z ravnimi strehami se skrivajo sredi murv med brajdami. Večerni vetrič pihlja v zatohlo soparno ozračje. Stara je pokrajina, kjer se vozimo. Tod so prebivali davni narodi, ko se je ob koncu starega veka utrgal plaz ljudstev, ki so se selila na jug in iskala novih domovališč. Tu so vodila pota divjih, a mladostno svežih narodov v obljubljeni deželo solnca, v rajsko Italijo. In za to povodnijo so prišli Slovenci. Tudi nje je zamamilo žareče solnce in tudi oni so se spustili z mrzlih gorá v ravnico. Do danes so se ohranili tod, čeprav že dolga stoletja tuje morje trga košček za koščkom od njihove dediščine. Vojne so divjale, kri je tekla skozi vekove po njihovih tleh, pritisk z zahoda in od severo-vzhoda je naraščal: narod ni izginil. Še vedno neupognjen potrpežljivo sedi na svojih tleh, še vedno brani staro pravdo, čaka in upa.

gora, kralj Storžič ob togi Zaplati s Hudičevim borštom. Domislil se je, kako mu je mati pripovedovala, da je boršt ležal nekoč v polju pa ga je sam zlomek pravdajočim se sosedom odmeknil v pustote. Že je tudi to zgodbo v mislih beležil v Martinjakov dnevnik. Bil je pod Olševkom in se je počutil že kakor doma. Solnce je bilo zajelo še zadnje reber pod Mužanco, kakor samotni gorski cvet se je belila cerkva Svetelega Jakoba nad gozdnatim obhribjem. Izza drevja je mežikal niže ležeči Sveti Miklavž, prijetno, kakor na polico v laz posajen je pozdravljaj Sveti Lovrenc znad Bašlja. Popotni je slišal od Preddvora biti cerkveno uro. Bila je osem.

»Ob devetih, pa če grem še zložneje, bom doma,« je vedel, ne da bi preveč želel, da bi že stopil čez rojstni prag. Nekakšno nejasno poželenje po nanovo spoznani popotniški prostosti se je obujalo v njem kakor nekaka skušnjava. Ni se mu mogel ustavljati. »Ljubi moj,« se je pozval z besedo šolmoštra Matije, »kam naj se mi pa mudi? Še nikoli nisem prišel ob taki uri domov. Če so me čakali doma, so me zvečer. Zdaj so šli vsak za svojim poslom. Še odprto ne bi našel doma.«

Pa kam naj še gre, je ugibal in se spomnil šolmoštrovih besed o srčni moči in encijanovih koreninah. »Encijan,« si je dejal, »v Storžcu ga je na koše. Kaj, ali naj stopim ponj?«

Zastrmel je v višine pred seboj v smeri nad Mače preko Mrzle doline z Bistrom na dnu vse gori do male zelenice na Kališču in še čez do Španovih senožeti prav pod najvišjim vrhom. Preudarjal je, kaj bi rabil časa in truda, preden bi prilezel na zelenico vrh raztrganih Čepinc. »V dveh urah,« si je dejal, »v treh sem celo v Sedlu, v štirih pa že kar na vrhu, opoldne, kadar bi zazvonilo. Prigrizek imam, za žejo pa so studenci.«

Zavil je čez vodo Kokro proti Preddvoru. Kar samo ga je neslo. Ko je imel zaviti mimo cerkve na Belo, se je naglo odtrgal v stran kar naprej. »Narijem in nakopljem encijana za očeta. Za vse sorte mrzlice je dober, je pravil šolmošter,« je vedel vse v naprej, »pa se potem v lepem popoldanskem solncu spustim čez Sedla na Belico, kjer se bom ohladil in umil. Potem pa zložno domov, z encijanom v torbi, s pesmijo na ustih, z ravšem in očnicami za klobukom. Pa še doživetja dovolj, da se štirinajst dni ne izpišem v dnevnik.«

Tako je mislil in šel vedno više. Vročina mu je pritiskala v hrbet, pa mu ni bila neprijetna. Stopinja v breg mu je bila v slast. Nikoli še ni hodil tako lahke, sproščeno, hitro. Že je bil vrh prvih gozdov in je zavil v gluhe ovinke. Spomnili so ga samot in gluhot s poti prejšnjega dne v cerkljanski hosti. Za trenutje je celo občutil, kakor da mu hoče še enkrat zvoniti od neznanu povsod. Ni se menil za to. Z odprtimi usti je zajemal v dehtivi gozdni vonj smrečja in gliv. Kar verjeti ni mogel, ko je stal na kališki zelenici sredi visoke trave in čmerike. Komaj da se je malo oddehnil, že se je povzpел mimo sedelca v stezo skozi bukoveje proti Sedlu nad Bašljem. Dvakrat je pil iz obeh studencev, pa se vzpel skozi cretje na Sedlo.

Zleknil se je v prijetnem vetru v travo med planike, ki so gnale tako gosto kot jagode v iztrebljenem svetu. Kakor pred nogami je imel vso svojo domačijo, Bašelj, Mače, Babni vrt in tri Bele. Videl je cesto z Bašlja na Kranj, videl Belico, našel ob njej svoj dom, malin, stope in grunt. Ko se je ozrl, je gledal v samote na jezersko stran. Zavriskal je, da je odjeknilo. Dvignil je oči na desno. V cretju so rastle čeri v višavo Oltar in više. Navidezno so bile strašne. Pa je vedel, da gre pastirski pot čeznje, in se je dvignil. Stopnjema se mu je odpirala steza in vdajala gora. Pogledal je podse. Že ga je bila minila vsa negotovost, že je vedel, kako prazni so strahovi strmin, če ima človek trdo stopinjo pod seboj in nad seboj solnce. Ko je lezel više, že ni več imel poti, pa je znal ugeniti sam od sebe kod in kako. Rahla vetrna megla ga je za nekaj časa ovila v prijeten hlad pa se takoj zopet potegnila čez greben. Više gori je videl podobno igro zračne vode v solnčnem vetru. Pot, ki mu je zalijal obraz, ga je prijetno hladil. Usihal je v močni sapi, ki je brusila greben...

Bil je na ravni zelenici, le nekaj niže pod Srednjim Storžcem v Španovih senožetih. Vzkliknil je veselo. Vsa zelenica je bila pokrita z encijanovim cvetjem, visokim do kolen. »Encijana za ves špital,« je vzkliknil zadivljeno. Legel je in se za prvo oddehnil in razgledal. Potem je šel za poslom in nakopal sveženj zdravilnega korena. »Oče,« je govoril otroško vedro sam s seboj in na glas, »vesel me boš. Dovolj boš leka imel za svojo mrzlico, pa četudi je od vseh devetdesetih najbolj huda.« In je še kopal, da mu je tekel obilno pot. Potem pa je legel in počival. Prečudno se je razdišala klobasa, ko je prigrizoval. Nobeno kosilo mu še nikoli ni tako teknilo. Kar pijan je bil v veselju in užitku. Razgledoval se je. Ni iskal, kar samo od sebe se mu je začelo spočenjati in je bila pesem:

»Vstopim se na vrh planine,
solnce ravno gori gre,
z nebotične visočine
se mi daljni svet odpre ...

Hrib za hribom se vzdiguje,
gora gleda za goro,
božjo moč mi oznanjuje
vse, kar vidi krogi oko ...«

V dolini je zazvonilo poldne. Potnik se je vdano odkril in molil. Tudi molitev mu še ni šla nikoli tako od srca. Poldne je odzvonilo. Tedaj pa je poslušnil. Daleč doli, prav s Srednje Bele so peli zvonovi skupaj. »Mrliču zvonil,« je vedel, ne da bi ga kaj skrbelo. Le rahlo sočutje ga je obšlo. »Komu neki? Ubogi človek! Tu sem v solncu in Bogu in se veselim življenja, tam doli pa leži nekdo med brlečimi voščenkami, ne vidi nič, ne sliši nič, Bog mu daj večni mir in pokoj.« Tako je čustvoval. Neskalska brezskrbnost pa ga je minila. Ni mu več dala ležati. »Poženem se še za kratko pot na vrh,« si je dejal in šel naprej. Megla se je podila ob njem, veter je suval občutneje. »To ni nič, ti kosmi megle,« je verjel, dasi mu ni bilo več tako prijetno mirno pri srcu kakor v božjem solncu. Pa ni prišel do vrha. Kar trenutno se je bila povesila temna senca na goro. Pošastno se je začela suklati megla z vrha v nižino. Še je iskal popotnik poti na vrh, pa je bil zdajci ves v oblaku, ki je kropil mrzlo. Popotni se ni ustrašil. Pa je zdajci prečudno zažvižgalo nekje. Ni poznal še žvižgov planinskih kozlov in mu je šlo v mozeg. Trenutje pozneje je nekje za vrhom zagrmelo. Tedaj se je obrnil nazaj. Nekam poparjen in vznemoljen je stal v dobri četrt ure zopet na sedlu. Višina nad njim je bila utonila v mrkem oblaku. Kar nič se ni več mudil, temveč se spustil naravnost navzdol čez Sedla. Še pravi čas se je zatekel pod Planjavski les. Tam je prevedril v nevihti, ki se je s hrupom in ploho izsula v goro. Nova vedrost se ga je polastila. Ni bil sicer stopil Storžcu na najvišji vrh, pa je bil visoko

dovolj spričo nevihte. In encijana za očetovo slabost je imel polno torbo. In doli v solncu, komaj rahlo zajeto od popoldanskega dežja, se smeje njegovo polje, leži njegova dežel'ca, kraljevina z rodovi Gorjancev, Kostanjarjev, Hruševcev, Poljancev in Zaborščanov... V ogradah, navzdol proti Gradišču in Peklu je občudoval mogočni bukov les in se uživiljal v domače, kmetijsko gospodarstvo. Ugibal je, koliko goli bi dalo dvajset takih bukev. niže doli je meril smreke, koliko hlclov bi vrgle na žagi. »Bogastvo, če bi tako presneto visoko ne rastlo!« V solncu in odblesku tisočerega zelenila je stopil z gore pod Peklom, kjer vre Belica na dan. Pozdravil je vodo kot rodno sestro. Vedel je, da žene očetu kolesa in stope in da teče tik pod oknom sobice, kjer bo zdaj dva meseca spal vsako noč...

8. Kako je dozorel.

Gredečemu navzdol proti Bašlju se mu je izobrazila nova misel, izluščila se kot nekako jedro vsega, kar je bil zemeljske lepote užil od ure, ko je šel iz Ljubljane, pa do zdaj, ko je stopal v svoj najožji svet.

»Vsega se človek preobje na svetu,« je videl, »le kruha nikoli. Le kruha nikoli in zemlje v njenih večno se vračajočih spremembah pomladi, poleti, pozimi...«

V Bašlju pa, ko je šel mimo mlina, so vzbudile njegovo pozornost slike na steni: starodavne podobe z ostrimi, nenaravno zverženimi udi in svetniki, vsi bridki v obraze: sveti Boštjan, Mati sedmerih žalosti, Kristus na križu... Priroda mu je ugasnila, hladno mu je zavelo v dušo; občutje pred groznim, nedopovedljivim, podobno tisti tegobi, ki jo je bil občutil prvokrat ob čudno tujih legendah svoje stare matere. Ena je zdaj oživela v njegov spomin. Bila je blodna zgodba o papežu Gregi, ki so ga kot dete po vodi spustili, pa ga je ribič otel, odgojil, da se je potem z lastno materjo poročil in se za greh nato priklenil na bukvo in čudežno sedem let živel in pokoro delal. Ta priča je zdaj živela v njem in ga prenesla v čudno ganotje. »Tisti večer je bilo, ko smo mislili, da bo Francka izdahnila,« je vedel in kakor videl, kaj se je bilo zgodilo dan poprej. Francka, štiriletna je bila tedaj, je pasla, pa si je kravo obvezala nase, da bi ji ne uhajala. Pa je žival zbežljala in privlekla otroka polmrtvega in vsega pobitega domov. On sam je bil, ki je snel okrvavljeno otroče in jo nesel v hišo. Od tiste ure mu je bil otrok prirastel k srcu. Ob sestrinem licu pa mu je vstajalo obličje njene nerazdružljive družice, sosedove Metke.

»Zorin — Strelina,« se mu je obudilo v spomin občutje z zadnje poti. Pogled na dvoje otrok, ki sta se igrala na ledini kraj njiv, mu je še povzdignil ganotje...

Tedaj pa je bil ob znamenju kraj križpotja, kjer se cepi pot na Preddvor, Novo vas in Mače. Tu je

zagledal prihajati duhovskega gospoda. Na prvi pogled ga ni spoznal, potem pa je veselo pozdravil in snel klobuk. Duhovnik je bil preddvorski kaplan Lovro Pintar. Tudi duhovnik je spoznal dijaka, a strmel prečudno presenečeno.

»Iz Ljubljane na vakance grem,« je povedal dijak z nasmehom na ustih, »pa sem šel po ovinkih in v goro, očetu po zdravilnih rož.«

Čudil se je, čemu se gospod po svoji navadi ne nasmehne, ne prikima, ne vpraša po spričevalu. Videl je tudi, da se obnaša kaplan, kakor da je v čudni zadregi. Šele čez nekaj časa je spregovoril in vprašal hripavo:

»Torej po lek za očeta si šel? Kaj si vedel, da so bolni?«

Dijak je rahlo zbledel in vprašal:

»Po malem so kašljali. Ali jim je zadnji čas slabše?« Duhovnik mu je iskal nekaj trenutkov v oči, potem je dejal trudno:

»Slabše deš? Zdaj mu je dobro.«

Pa ni prenesel dijakovega pogleda in se je ozrl vstran. Tudi rahlo zardel je. Sunkoma se je hotel zbrati in je vprašal trdo:

»Saj moliš?«

»Molim.«

»In napreduješ?«

Dijak je segel k sebi in mu ponudil spričevalo. On je raztreseno razgrnil list in prikimal.

»Oglasi se Pred dvorom,« je dejal hladno nato. Potem je dodal nekaj bolj mehko:

»Zdaj pa pojdi domov in hodi naravnost.«

Dijak se je poslovil in šel. Že je bil daleč, ko je duhovni zaklical nekaj za njim. Dijak ni umel, a je vljudno pritrdil in šel svojo pot. Ugibal je, kaj je še hotel kaplan.

»Hudimana,« se je mučil ugibaje, »pa ne da mu moj klobuk s cvetjem ni bil po godu? In če mu ni, nak! Cvetje za trakom še noben greh ni!«

Na polju kraj ceste je videl delati ljudi, ki jih je poznal. Pozdravil je. Dvignili so glave, odzdravili. Ko pa so ga spoznali, so postali trenutno čudno molčeči. Ko je šel dalje in se je ozrl, je videl, da še vedno gledajo strmeče za njim.

»Uh, trape,« si je dejal. »Od samega dela nič ne vedó. Bogve, da me zijajo kakor tujca. Spoznali me niso.«

Zagledal se je predse. Sedem je roj na Belah, je vedel, ki ženo kamene in stope in žago. Prvi malin na Zgornji Beli je bil pred njim. V hiši je bil mlad gospodar. Zadnji pust je bil vzel Brezarjevo Lucijo s Srednje Bele. Ta Lucija je sedela pred hišo v senci. Dijak ji je zaklical v pozdrav in ostrmel. Mlada žena je planila kvišku, skočila v hišo in zaprla vrata.

»Sram te bodi, Lucija,« si je mislil dijak, »ničnemurnost gorenjska ti! Ni praznična, pa se me sramuje.«

Z vse bridkejšimi občutki je šel dalje. Tam, kjer zavije pot na Spodnjo Belo po bližnjici, mu je stal trenutno nasproti Skokov študent Janez, zlahta njegova iz Nove vasi. »Lej,« je pomislil Matija pri sebi, »na Franceta v Kranju sem mislil, da bi utegnil povedati očetu, da bi že mogel biti tudi jaz doma. Ta pa je gotovo povedal, pa še moje zlahte je, pa še pomislil nisem nanj.«

Res je Matijev mlajši vrstnik pogledal srepo in vprašal karajoče:

»Kod pa hodiš?«

»Ali sem kaj zamudil?« je odgovoril pikro Matija, ki prav tako ni ljubil tega svojega sorodnika, kakor ga Janez ni.

»Vsak človek rad pohiti domov,« je dejal Skokov slovesno, prav tako, kakor je najbolj dražil starejšega Matijo, ki mu je mrzelo tako vsiljivo pokroviteljstvo in nadzorovanje.

»Rad pohiti domov,« je dejal zato zasmehljivo v odgovor. »Zato pa hiti, ki si iz Nove vasi in ne z Zgornje Bele.«

Skokov se je obrnil s hladnim prezirom in pomilovalnim nasmehom v svojo stran.

»Še tega mi je bilo treba,« se je jadir sam pri sebi Matija. Bližal se je svojemu domu. Že je videl domači prag. Pa je tedaj kar obstal in se umeknil, da bi ga od tam ne videli. Čez domači prag je videl stopiti strica s Froncije, ki ga ni maral.

»Nak,« si je velel, »z njim se ne bom rokoval prvim. Le kaj pa je imel opravka pri nas, pa da je ves semanji in prazniški? Ali je šel očetu po kaj nujnega v Kranj, ali pa se sladkat gospodi, hlapec Brdskih, ki jim vodo spušča na ribnik vsako nedeljo!«

Čakal je, dokler se ni stric oddaljil, potem je šel dalje in je videl, da domača mlinska kolesa stoje in da vre voda v prazno. Zopet je strmел in ni našel odgovora.

»Nak,« se mu je tedaj vzelo prečudno obešenjaško razposajeno v občutje, »take poti domov še nisem doživel, pa tudi prišel sem prav tako čudno, kakor sem hodil. Nu! Dnevnik bo zajemljiv.«

Obšlo ga je obenem neprisiljeno hrepenenje, da bi se že sestal s svojimi. Veselo in vedro je stopil pred hišo in zaklical prešerno kakor kak živinski prekupec. Iz veže na vrata mu je stopila mati naproti.

»Matija!« je zastokala in se zagledala topo v njegov klobuk. On pa je strmел vanjo, ki so ji bile oči utonile v prečudni temi in so se ji bili lasje pobelili nad čelom pod črno ruto.

»Mati, ali mi ne daste roke?« je vprašal brezmiselno.

»O Jezus,« je zavpila žena in se spustila v jok.

»I kaj,« je postal on neskončno nemiren. »Očetu sem šel po encijana v goro. Zato sem hodil delj.«

»Pa mu ga nesi notri,« je zavekala žena. On je planil ob njej v vežo in potem na desno v izbo. Tu je

okamenel. Sredi voščenk za zastrtimi okni je ležal visoko na odru, pregrnjenem z domače preje rjuho, njegov oče. Bil je mrtev...

On pa je stal in gledal in čutil le, da mu je nekaj mrzlo seglo ob sence in da se mu iz grla ven prelija nekakšen krč v čeljusti in ustnice. »Jezus, Marija,« je slišal ženski glas ob sebi, »še odkrije se ne pa smejal se bo.« Ni umel. Pač pa je čutil, da mu je nekdo snel klobuk in položil roko na rame. Trudno je zdrknil pod to trpko in vendar ljubečo roko na koleno. In ko je zopet stal, mu je ista roka potisnila zelen rožmarinov vršič med prste, da bi pokropil...

Potem je stal zunaj nekje in je videl in ni umel. V neskončni zarji je rastel Storžič v nebo. Vihar je bil umil sinjo kraljevo glavo, nebo jo je venčalo z zlatom. On pa ni umel. Venomer je govoril eno samo, zmedeno:

»Oče, oče! Po encijan sem šel za Vas!«

In zopet je začutil trpko, a ljubečo roko na svojem ramenu. Sestra Francka mu je ljubeče zaklicala v uho:

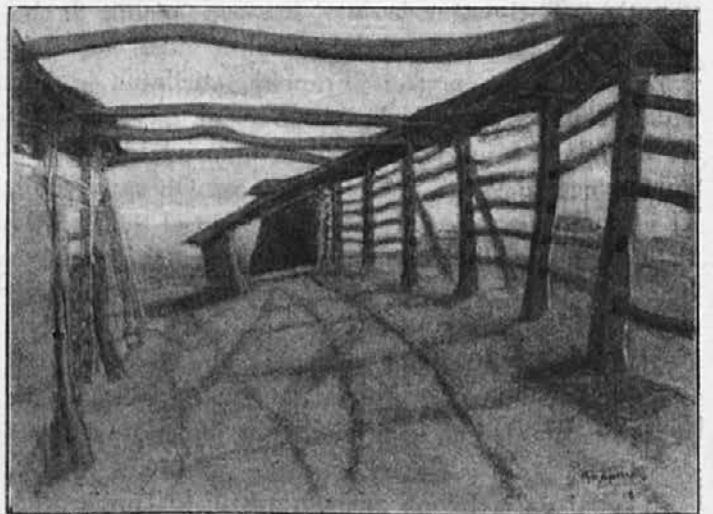
»Tak, Matija, ne znori! Je že bila božja volja tako!«

Brat se je vzdramil. Ozrl se je v sestro in videl njen deviško bridki obraz z brazgotinami od one nesreče s kravo.

»Francka!« je zaklical sproščeno. Potem pa je še videl. Kakor dvojčica Francki je stala blizu Metka, njena družica. Razcvela se je bila kot roža. Pa ni pazil njenega cvetja, njeno skrb je videl, njeno plaho, neizgovorjeno vprašanje in solze. Takrat se je utrgala teža z njega in je zajokal...

Še je slišal sestro, ki mu je povedala, da je oče umiral dan prej, ko je on blodil po cerkljanskih hostah. Potem je stražil pri mrtvem vso noč do jutra, kleče. Govoril je očetu besede neizrečene, besede strašne sinovske ljubezni in slovesa...

Ko se je ob zori dvignil, da pojde za pogrebom, je bil pet let starejši. Tisto noč je dozorel v moža...

Fr. Zupan: Vezani kozelc (trisa).

Moj mali Hlaček.

Napisał André Lichtenberger. (Nagrajeno od Francoske akademije.)
S pisateljevim in založnikovim dovoljenjem prevel Jožef Ovca.

XII. Hlaček je bolan.

Hlaček se ne smeje več. Hlaček ne govori več. Hlaček se ne giblje več. Hlaček je bolan. V svoji mali beli postelji leži zadelan z mnogimi odejami prav do brade. V glavo mu je zelo vroče in tako težka mu je glava! In žejen je tako! Piti mu dajejo vsako uro tri žlice mlačnega, grenkega, zelo slabega zdravila. Zdaj pa zdaj ga nekaj mrzlega poščegeče blizu vratu. To je najprej zelo dobro. Potem se splazi navzdol, teče sem in tja, drsi, gre noter in ga tako močno stresa, da šklepeta z zobmi in s stisnjenimi rokami na vso moč nateguje odejo. To je mrzlica.

Zdravnik prihaja vsak dan; dopoldne enkrat, popoldne enkrat, včasih tudi zvečer. To je star gospod z naočniki, velikim trebuhom in sivo brado. Hlačka ogleduje z nedoločnim pogledom in nekako drobno pokašljeje. Izprašuje ga vse mogoče stvari. Hlaček mu zelo pridno odgovarja. Potem nekaj časa godrnja, se pogladi po čelu, nato se naenkrat odloči in jame zelo hitro pisati, tako da mu pero škriplje. To je vsak dan enako.

Drugače Hlačka nič ne boli. Seveda, prijetno tudi ni, če človek tako leži v postelji. Malo slaboten je in zelo zbit. Glava mu je prevroča in pretežka. In tiste mrzlice, ki so sprva tako prijetne, slednjič zelo utrujajo. A vendar Hlačku ni hudo slabo. Kadar ga pride Jana zelo rahlo vprašat, kako mu je, pravi: »Zelo dobro«, in kadar ona nadaljuje: »Vas nič ne boli?« odgovarja: »Ne, hvala.«

Resnično, Hlačku ni hudo. On, ki se je včasih dolgočasil z vsemi tistimi igračkami, se sedaj prav nič ne dolgočasi. Cel kup stvari ima gledati. Človek bi si ne bil mislil, kaj je vse videti, samo na stropu! V sobi ni zelo svetlo; zastori so skoraj popolnoma spuščeni. Tudi koti stropa so docela mračni. Tam se dado ugibati najrazličnejše čudne podobe. Pa tudi papir, s katerim je soba prelepljena, je zelo zanimiv. Hlaček prebije po cele ure s tem, da ogleduje rože, ki so na njem naslikane. Hlaček prav dobro ve, kako so razvrščene: ena rdeča, ena zelena, ena rumena; ena rdeča, ena zelena, ena rumena. Hlaček poskuša šteti rdeče, potem zelene, potem rumene. A tako dolgo šteti je težko; toliko jih je! In potem prično plesati, se vrteti, kakor da tečejo druga za drugo. To je lepo, a je utrudljivo. Hlaček zapre oči.

»Ali ti je slabo, srček?«

Mama ga je nagovorila. Uboga mamica, kako čuden obraz ima! Oči so ji rdeče in kako je razburjena! Obrača se po sobi, gre k oknu, odhiti skozi vrata, se vrača in se na silo smehlja. Prevrača zdra-

vila, pobija kozarce, zelo ropota, ko stopica sem in tja; in to odmeva: tok, tok, tok! v Hlačkovi glavi. Včasih pa se vrže na svojega malega dečka in ga tako tesno objema, da mu sapa zastaja. Zato, ker ga ima zelo rada, on to ve. Toda ali bi ga ne mogla malo manj trdo stiskati?

Ne, Hlačku ni nič hudega. Mamo gleda. Njen obraz je ves žalosten.

»Mama, saj nisi več huda, da sem bil bolan tisti dan, ko te je bila povabila gospa Florin-Gautier?«

Tisti dan, ko je Hlaček zbolel (že dolgo mora biti tega), je mama nameravala iti zvečer h gospe Florin-Gautier. Dala si je bila napraviti lepo rumeno obleko z zelenimi našivi, čisto brez rokavov. Mama ima lepe obleke brez rokavov in večerne družbe zelo rada. In malo grdo se je držala, da je morala ostati doma. Gospe de Bray, ki jo je prišla iskat, je rekla nekaj besed, ki jih Hlaček ni dobro razumel: »Obupno, ljuba moja, strašen otrok, nalašč dela tako, itd.« Hlaček je dobro razumel, da njegova mamica ni bila zadovoljna.

»Veš, mama, jaz nisem nalašč naredil, da sem bil bolan tisti dan. In ti bi bila prav lahko šla na ples. Jana bi bila ostala z menoj kakor vse druge večere to zimo.«

Mama zviija v rokah majhen robec. Po strani gleda, se usekuje, gre nekaj popraviti na kaminu in se zopet vrne. Z nekoliko hripavim glasom pravi:

»Pri miru bodi, ljubček. Nisi ti kriv, da si bolan. Pa ne govori preveč, da boš hitro zdrav.«

Hlaček bi rad. Čisto pri miru je.

Dan polagoma ugaša in soba se mračni. Hlaček leži na hrbtu in ima oči široko odprte. Sedaj sta na stropu dva svetla kroga: eden velik, čisto bled, od ponočne svetiljke; drugi manjši, svetlejši, od mamine luči. Prav na lahno trepečeta, kakor oči, ki utripajo, ali kakor metulja, ki ne moreta odleteti. Naokrog se črnina širi, spušča, temni in povsod sta molk in noč.

Toda Hlaček se ne boji te noči. Zakaj glej, kako se je obljudila, kako se razživlja, kako mrgolijo vsepovsod najrazličnejše čudne reči. Iz vseh kotov črnine prihajajo oblaki, ki plovejo v zraku. Tudi oblaki so črni. Toda v sredi se dvigajo kakor rdeče ali zelene ali modre krogle. Rastejo in pokajo: potem je popolnoma temno. Nato se začenja znova. Oblaki se počasi vrtijo v zraku, tako počasi, tako pravilno, da se Hlačku skoraj suče v glavi. In ko se zavrtijo okrog in okrog svetlobnega kroga, se ga dotaknejo, se pogreznejo in izginejo. Toda drugi prihajajo na njihovo mesto. Ves strop je poln viharnih oblakov, težkih, vročih, dušečih. Vso sobo polnijo; pritiskajo na ubogo Hlačkovo glavo, kakor da ga hočejo streti. Hotel bi

dvigniti roke, kričati, jih odpoditi. Vedno bolj ga pritiskajo. O, uboga njegova glava!

Pa ni čuda, da so oblaki tako težki. Glej, sedaj se nekateri topijo. In iz njih prihaja množica raznih reči. Najprej dež; strašen dež, mrzel kakor sneg. Najprej pada kaplja za kapljo, potem lije kakor iz škafa, slednjič dere kot slap. Vse to zaliva Hlačka. Dežnika mu je treba. Pa ga ni. Kako, da so ga pustili v tem dežju? Pravkar je bilo v postelji vroče kakor na raznju. Sedaj je ledena kakor marmor.

Na srečo to ne traja predolgo. Bila je samo šala. Jata rdečih balonov prihaja iz topečega se oblaka. Lepih balonov, kakor so tisti, ki jih mož z rumeno kapo prodaja na trgu. Kako rad bi Hlaček enega ujell! Vrvica se zibljejo okrog njega, se dvigajo, padajo, poskakujejo. Zastonj izteguje roke v zrak, da jih ujame. O, tistole bi bilo treba prijati. Na njej je privezan večji balon kot so vsi drugi skupaj. Ta balon vidoma raste. Hišo bo raznesel. Ko bi ga Hlaček mogel prijati! Poskoči, vzkrizne: »Zmaga!« Drži vrvico. Sede v čolnič in čof! — balon ga odnese zelo daleč iz grde sobe.

O, sedaj je dobro. Balon plove nad obrežjem. Hlaček vidi svoje male prijateljice in je ves imeniten. One ga gledajo z začudenimi očmi in ga kličejo. Marijo de Milly bi rad vzel s seboj. A ni prostora in balon bi se tudi ne spustil.

Na obrežju veje mrzel veter. Kakor da ogrinja človeku okrog pleč leden plašč. Potem je naenkrat solnce prevroče. Pojdimo naprej! Sedaj plove Hlaček nad širokim morjem. Pod seboj gleda velike valove, ki dvigajo svoje ogromne hrbte in se potem pogrezajo v strahovita brezna. Hlaček gre za njihovim gibanjem. Spušča se do dna njihovih prepadov: tedaj je ves prepadel od bučanja vode in tako mu je tesno, da mu sapa pohaja; nato se nenadoma dvigne na greben do vrtohlave višine. Kakor zamašek, ki se dviga in pada. Ne, ne kakor zamašek. Kakor velik kos pene, ki plava na vodi, bel pozabljen oblaček in Hlaček na njem, lehak kakor pero.

Ah, ne drevimo več tako navzdol, ne drevimo več, nikar, mali oblaček! Pa tudi na tla ni treba iti. Tam je preveč solnca. In na morju so preveč mrzle megle. Kam tedaj? Oblaček se požene naravnost kakor puščica proti zvezdam.

O, kako je to lepo! Zvezde resno plešejo čudne kadrilje. Stopajo naprej, se umikajo, utripajo z očmi in se pozdravljajo in njih z zlatom pošite obleke poliskavajo. Danes je ples pri njih. V nebeškem salonu je velika slavnost. Kolika sreča! Hlaček je prišel ob pravem času. Poda roko čisto majhni zvezdici. Tudi on bi hotel plesati. Pa se ne upa: toliko jih je in tako se blestijo in gnetejo in svetijo in sučejo in poskakujejo. Ves izgubljen je sredi med njimi. Kaj naj stori? Ne, to še ni pravi kraj... Više! Hlaček, više! Hlaček

je razumel. Sune z nogo in se z enim mahom požene v nebo iznad zvezd.

O, sedaj je lepo, sedaj je dobro! Tukaj bi bilo treba ostati. Nebo ni več modro niti sivo niti črno niti zvezdnato. Povsod, na vseh straneh, spodaj, zgoraj, tamle in ondi tudi, vsepovsod je rožnato kakor najtanjši rožnati muslin, rožnato kakor najlepša školjka, rožnato kakor najnežnejša vrtnica, ki se je pravkar spomladi razcvetela. Vse je rožnato. Vonj rož polni ozračje. Vse je rožnato. Rožnata godba tiho brni, kakor da poje uspavanko, nežne, izbrane, tudi rožnate melodije. In v nejasnih, nedoločnih daljavah nejasno trepečejo neštete stvari, ki se dvigajo kakor rožnat dim še više, iznad neba.

Hlaček leti z njimi. Sedaj so to že velike procesije, ki gredo kvišku. Niso rožnate, a so še bolj čudovite če je sploh mogoče. To so neštete postave, bele, nežne lahke, za roke se držijo gredé in na ustnicah jim trepečejo pesmi, ki jih nihče ne more ponoviti. Človek bi mislil, da je sprevod prvoobhajancev ali novoporočencev. Toda okrog glave imajo zlat soj. In na njih ramenih se širijo velike bele peruti, bele kakor peruti labudov, še bolj bele, bele kakor peruti angelov... In zbori angelov drevijo, valovijo, se prelivajo z vabljivimi kretnjami... Hlaček iztegne k njim roke. Sprejmejo ga, ogrnejo v svoje peruti in ga odnesejo v svojem poletu. Hlaček čuti nežno toploto njihovega naročja; čuti lahko trepetanje njihovih poljubov; čuti omotično hitrost njihovih letečih kril. Nosijo ga zelo rahlo, zelo nežno, in vendar zelo naglo, še više, vedno više. Sedaj je vse belo. Vse je belo. Vse, vse, vse. Neskončna belina, bleščeča, čudovita, in vendar mila, tako da bi človek hotel leči v njej in zaspati. Toda zgoraj je nekaj. Nekaj še bolj bleščečega; nekaj izrednega, neznanega. Raste, iskri se, vabi, kliče. O, kako je to lepo! In angeli nalahno potisnejo Hlačka in mu pošepetajo: »To je paradiz, gospod Bog te čaka.« Hlaček dvigne svoje male roke. Tedaj tisto še bolj zraste. Hlaček je zapustil angelsko naročje in sam teče, leti, hiti. Pred njim se pojavljajo nepopisne stvari.

Oh, oh, oh! Kaj je to? Nekaj ga je silovito streslo. Hlaček se je zmedel. To je modro, rožnato. O, kako je vroče! Kakšen mrz! Pomačaj, mama, mama!

Hlaček sedi na svoji postelji, zasopel, dušeč se, ves prepoten. Mamica in Jana ga držita vsaka od ene strani. Obedve sta prepadli... Hlaček se vrže zopet vznak. V glavi se mu vrtil. Ves je zbit. O, kako dobro mu je bilo malo prej! Le malo še in Hlaček bi bil v paradizu, tam, kjer je še bolje kot v rožnatem nebu.

»Mama!«

Mama se skloni k njemu. Z očmi požira njegov shujšani obrazek in vročična lica.

»Kaj je, ljubček?«

»Mama, ali imaš kaj naročiti ljubemu Bogu in stricu Gerardu?«

Mama ne odgovori. Hlačka gleda s preplašenim pogledom.

»Kar še imaš, mi moraš sedaj povedati. Veš, zdi se mi, da bom odšel; in potem bi bilo prepozno.«

Mama nič ne odgovori. Prime ga za drobno, vlažno roko. Hlaček zopet zapre oči. Zopet je na poti v daljno deželo. In vso noč, dokler se ne pojavi na oknih bleda zarja, čaka mama s strtim srcem, da se vrne — ali da se morda ne vrne.

XIII. Hlaček okreva.

Na čisto modrem nebu zgoraj se smehlja zelo milo solnce. Skozi streho solnčnika je po prijateljsko pobožalo Hlačkovo glavo. Ni tako močno, da bi ne bilo mogoče vanj pogledati; in Hlaček ga gleda, ves srečen, da zopet obnavlja to znanje. Saj je že zelo dolgo, odkar ga ni videl tako, lepega, veselega solnca, odkar je bil ločen od njega po strehi ali po šipah okna. Koliko dni? O, Hlaček ne ve. Morda sto ali tisoč ali sedemintrideset. Ta zadnja številka je za Hlačka neskončna. Toliko dni je ležal v postelji!

Hlaček se nejasno zamisli v pretekle čase: sedaj je vse to zelo milo, čeprav ga vendar malo plaši. Kakor da je v njegovem življenju nekakšna črna in globoka luknja. Če pogleda dobro vanjo, so tam stvari, ki jih še razločuje, kakor da črnina ni popolnoma črna, kakor da se prikazni gibljejo v njej. Tistale je podobna njegovi mamici, a je vsa bleda, vsa žalostna, vsa suha; to ni ona. Onale je podobna nekakšni Jani z rdečimi očmi in z avbo po strani. Še druga debelemu zdravniku za stekli njegovih naočnikov. Vse to je daleč, daleč in tako nejasno, kakor njegov spomin, kadar mu pripovedujejo o stvareh, ki so se zgodile lansko leto. Potem je popolnoma padel v tisto črno luknjo. Ni mogoče povedati, kako je to bilo in kaj se je godilo. Kadar Hlaček poskuša misliti na to, se mu še bolj zmedene reči gnetejo po glavi. To je kakor dim, ki se vali mimo, debel, težak dim s strašnimi prikaznimi in groznimi postavami, in Hlaček ne mara misliti nanj. O, bolj prijetno se je spominjati tistega, kar je bilo pozneje. Zdi se, kakor da se je ta grda črnina polagoma, Bog vedi kako, tajala, manjšala, jasnila, po malem, kakor madeži od črnila, ki jih Jana pere. In nekega jutra, prijaznega jutruca, še pred kratkim, krasnega, zelo radostnega, prav svežega, prav rožnatega jutruca, se je Hlaček zbudil ves lehak, ves vesel, z zelo jasno glavo in zelo dobre volje. In namesto strašnih pošasti, ki so se gibale v črnem dimu in moreči vročini ali ledenem mrazu na oblakih, ki so ga nosili navzgor, ali v prepadih, kamor je padal, je Hlaček zagledal ob svoji postelji mamico, ki je bila zaspala v naslanjaču, in Jano, ki je urejevala stekleničice ob oknu.

Potem je poskušal govoriti. Pa ni nič kaj dobro vedel, kako se to dela. Le nekaj je zagrgral. Mama

se je zbudila in planila pokonci. Hotel ji je voščiti dobro jutro in je rekel: »Mama, lačen sem.« Mamo so oblike solze (kaj ji je prišlo na um!) tako močno, da jih ni mogla več ustaviti. Hlaček ni vedel, kaj bi bilo tako žalostnega... A slednjič so mu vendar prinesli majhno skodelico juhe. O, kako je to dobro! Le dovolj je ni bilo. In kako je bil močan, ko jo je popil! Zdelo se mu je, da bo mogel takoj vstati in tekati.

Pa kaj še! Ko so mu nekaj dni pozneje dovolili, da prvokrat stopi na tla, se je vsa soba jela sukati okrog njega kakor leseni konji na vrtiljaku in brez mame in Jane bi se bil zvrnil po tleh, kolikor je dolg in širok. Pa vendar je, prav počasi in opiraje se, vstal, potem postavil eno nogo pred drugo in slednjič prišel do naslanjača, ki so ga bili pripravili zanj pri oknu. O, kako dobro mu je bilo, ko je zadihal ta živi, čisti, vonjivi, dobri zrak morja!

In danes so prvokrat postavili na malem pobrežju, ki zadaj sega do vrta, velik solnčnik in naslanjač pod njim. Hlaček se je med mamo in Jano, ki sta obe ganjeni in pozorni, napotil z drobnimi, zelo počasnimi koraki. O, če bi bil hotel, bi bil lahko stopal hitreje. Sedaj je zelo močan. A prvokrat mora biti previden. In pot je tudi zelo dolga. Morda mu je stopiti celih petdeset korakov: to je mnogo, če človek sploh ri hodil toliko dni. Hlaček je bil tudi zelo zadovoljen, ko je prispel. Ko je sedel, je bila pred njim nekakšna motna megla in prebledel je tako zelo, da sta se mama in Jana močno ustrašili. A čutil je prav dobro, da mu ne bo več zares slabo in da bo čisto dober, kadar to mine.

In bilo je tako: sedaj se popolnoma dobro počuti. Jana mu je prinesla veliko skodelo mleka, ki ga bo takoj popil. Potem je zopet odšla v hišo. Mama sedi ob majhni mizi blizu njega. Da bi se Hlaček ne utrudil, ne govori z njim in je začela pisati pismo Hlačkovemu očku, da mu pove, da njegov mali dečko sedaj okreva in da to pot še ne odide v ono deželo, ki je še mnogo dalj, nego so vse tiste, po katerih popotuje očka, v deželo, iz katere se nihče ne vrača. Ubogi očka! To bo vesel, ko zve, da je njegov mali dečko ozdravel. Gotovo se zelo vznemirja tamkaj, tam daleč, zaradi obvestil, ki jih je prejel. Ubogi očka! Hlaček bi rad videl, da bi pismo že imel.

To veliko sinje morje, ki ga vidi tu čisto blizu, to je ista voda, po kateri plove očka. Če bi človek vrgel vanj zavoj, ali bi ga ne poneslo tjakaj? Kdo ve? Pa morda je pošta le bolj zanesljiva. Toda danes je morje videti zelo dobre volje. Na njem je mnogo, mnogo šumečih valov, ki poskakujejo in se zlivajo po obrežju. Pehajo se in se igrajo kakor majhni otroci. Vesele, poskočne pesmice pojo in skakljajo s čudovito naglico. Bele ovratnike imajo kakor Hlaček in obleka jim je modra kakor Hlačkova mornarska obleka. Eden za drugim hite in teko na pesek, da se tam za trenutek

odpočijejo in potem zopet vrnejo. Vse morje je polno veselja, radosti in nasmeha. Kakor da vsi ti tisoči malih, razposajenih valov tekmujejo, kdo pride prej pošepetat Hlačku: »Dober dan, moj mali Hlaček! Kako lepo, da si ozdravel!« Zelo prijazno je morje in Hlaček mu je hvaležen iz vsega srca.

Pa tudi nebo ni hotelo zaostati. Razgrnilo je svoj veliki modri plašč z lepo, bleščečo se medaljo, s solncem. Le nekaj belih kosmov je raztresenih tu in tam. Vsakdo vidi, da so to le oblaki za šalo, ljubki majhni oblaki, v katerih ni dežja, ki so prišli semkaj le zato, da se za hipec ogrejejo, in ki bodo takoj odleteli na krilih vetra, da povedo drugim vsepovsod: »Ali že veste, kaj je novega? Hlaček je ozdravel!«

Ko je Hlaček zbolel, je bila skoraj še zima. Cvetje in listje se ni upalo pokazati; mnogo ga je ostalo skritega, stisnjenega v lepo toplih deblih svojih dreves, ker se je bilo bati slane ali snega ali grde burje. Sedaj pa mu je zrastel pogum. Godrnjava zima se je izgubila popolnoma, pregnana od dobrotnega solnca, ki ji je razdrapalo mračno ogrinjalo. Odšla je. Nihče ne ve več, kje je. Ali je sploh kdaj bila? In hitro, hitro, kakor miške, ki brž pomolijo nos iz luknje, ko je mačka daleč, hitro, hitro so drobni popki, drobne bilke trave, vse to drobno rastlinje vrta, so cvetovi tamariske, drobčkane marjetice in tiste rumene cvetlice, ki rastejo skoraj do obrežja, vse to je začelo takoj kliti, poganjati, rasti, se gibati, kakor da bi vsaka hotela prva priti Hlačku povedati: »No, moj dragi mali Hlaček, sedaj smo pa tukaj. Želimo ti dobrega zdravja!«

Kako je škoda, da se Hlaček še ne more sprehajati in tekati! Uboge noge, še prav suhe so. Mečam bo treba dati časa, da si opomorejo. To bo morda jutri, ali pojutrišnjem ali kateri drugi dan. Za sedaj je že to zelo lepo, da sedi pod milim nebom in na solncu. Hlaček dobro čuti, da bi ne mogel daleč hoditi, in je zadovoljen s tem, kar ima. Sicer se mu pa ni treba mnogo gibati, da bi mu jed šla v slast. Hlaček začuti naenkrat velikansko praznino v sebi. O, kako je lačen! Na srečo je njegova skodela mleka čisto blizu; in doseči jo more, ne da bi motil mamo, ki piše pismo. Hlaček prime skodelo z obema rokama. Dvigne jo in hoče piti... Glej no! Sredi mleka je muha.

Hlaček razžaljen obstane. Ta je pa lepa! Grda sladkosnedenka! Kdo ji je dovolil piti Hlačkovo mleko? Utopila se bo in tako ga ne bo ukrala.

Kako je preplašena videti, ta muha! Obupno brca z nogami; poskuša kriliti s perutmi, a ne more. Kadar se zgane, se še bolj potopi... Kmalu je bo konec.

Uboga muha! Prav za prav je pa to le zelo huda kazen. Hlaček ji pomoli žlico: »Splezaj gor in izgini!« Toda muha je popolnoma izgubila glavo. Namesto da

bi prišla bliže, se odmika. No, tudi prav!... Sama boš trpela!

Pa vendar ne! Naenkrat prevzame Hlačka velikansko usmiljenje. Ali ni bil vse te zadnje dni tudi on skoraj tak kakor ta muha, ko je otepal krog sebe v vročici, ko je pehal proč mamo in Jano? Ta skodela mleka je za muho strahotno morje, v katerem se bo potopila, je nekaj takega, kakor tista grozna tema, v katero je bilo zaneslo Hlačka.

Hlaček gre z žlico za muho. Ali je ne bo nikoli dosegel? Noge se ji že manj gibljejo. O, saj vendar ne bo umrla? Hlačku se zdi, da je to tako, kakor če bi on nanovo zbolel...

Slednjič je muha v žlici in Hlaček jo izlije z nekaj mleka na pločevinasto mizo. Ojoj, ali ni prepozno? Naplavljen leži klavrno na boku; krila so se ji sprijela; noge se ne gibljejo več; kakor majhna cunjica leži tamkaj. Videti je zadušena, utopljen, mrtva do kraja. Hlaček jo od strani sune z žlico, prav na lahk. Pozabil je piti. S strahom jo opazuje. Nič se ne gane. Mrtva je.

Ne! Ali je mogoče? Glej, ena noga se malo giblje. Potem nič več. Ah glej, zdaj se gibljeta dve! Drgne si eno ob drugo. Potem si nenadoma jame brisati obraz. Saj je snažen, gospa muha! Napne se, kar se da, si osvobodi tretjo in se vleče po treh nogah. O, sedaj pa gre hitro. Četrta je že prosta in slednjič zadnji dve. Samo s krili še ne gre. Naj si jih še tako gladi, lika, drgne z nogami, ne marajo se razlepiti. Vendar bi človek dejal, da eno... Le pogumno! Je žel! Zasliši se značilni zzzz. Desno krilo je prosto; levo krilo še lepí, a ne za dolgo. Muha brca, brca... Zzzz... Sedaj sta obe v redu. Muha se sprehaja sem, sprehaja tja z zaposlenim obrazom. Hodi gor, hodi dol, se ustavlja, gre dalje, kakor da zelo urno išče nekaj založenega tukaj, tamkaj in ondi. In naenkrat — pft! pa je zletela.

Lahko bi se bila zahvalila. Hlaček je malo užaljen. Pa je vendar prav zadovoljen. Vzame svojo skodelico mleka in jo pije v majhnih slastnih požirkih, da bi užitek dalje trajal; potem se zlekne v naslanjač in sanjavo opazuje naličje solnčnika, kjer se sprehaja več muh. Morda je bila tale, morda ona, morda tistale. Kako je hitela bežati! Za nekaj dni bo tudi Hlaček storil tako. To bo lepo, o, pa kako!... To... bo... le... po...

Mama je končala svoje pismo. Dvigne glavo in opazi, da njen mali dečko spi z napol odprtimi ustnicami. Še vedno je zelo bel, zelo bled, zelo suh in ostrih potez. Toda nekaj rožne barve se je vendarle vrnilo na lica in lepo solnce, mrmrajoče morje, bleščeče nebo in pravkar rojeno rastlinje, vse skupaj še peče mami v dehtečem, smehljajočem se zboru: »Boš videla, kako hitro ga bomo pozdravili, našega malega Hlačka!«

(Konec prihodnjic.)

Dobri znanci s ceste.

Dr. J. Plečnik.

Hyrtrl je napisal slovito knjigo »Lehrbuch der Anatomie des Menschen«; knjiga je doživela 18 izdaj. V uvodnih odstavkih razmišlja Hyrtrl o razmerju med anatomijo in medicino.

Študij anatomije — pravi Hyrtrl — je priprava za študij zdravilstva (= medicine) in jih poznam, ki mislijo, da je priporočati študij anatomije prav samo zaradi tega, da je torej priporočati znanje anatomije le zaradi koristnosti. Nam — govori Hyrtrl — se to mnenje ne zdi pravo: koristnost je žal malik naše dobe; temu idolu (= maliku) posvečajo talenti svoje sile, temu maliku se je večina človeštva udi-njala; za milijone družin so dobre kuharske bukve boljša in koristnejša stvar od Laplace-ove Mécanique céleste (reci Laplace-ove mehanik selést): vsemu temu se ne boš čudil, če si ogledaš duševno obzorje teh ljudi. Pri prav vseh stvareh pa vendar le ne gre s a m o za koristnost: sicer bi morala biti cena vode višja od cene zlata. Po drugi plati pa bi bilo napačno zameriti učencu, če vpraša: po čemu se učim anatomijo in v kaj mi bo anatomija rabila? — in če učenec pričakuje, da mu učitelj na ta vprašanja odgovori in mu jih pojasni.

Pierre Simon marquis de Laplace (r. Piér Simón marki d la Plas, 1749—1827) je ime slovitega francoskega matematika in astronoma (= zvezdoznanca). — Mehanika (= mécanique) skuša izraziti kar le mogoče ob kratkem pravila, ki veljajo pri gibanju oziroma mirovanju (katerihkoli) teles. Mécanique céleste (céleste = nebesno, na nebesu) skuša izraziti kar le mogoče ob kratkem pravila, ki veljajo pri gibanju oziroma mirovanju nebesnih teles (= zvezd). — Beseda »mehanika« je prišla iz grščine in je rodila besedo »mašina«.

Hyrtrl ima prav: spoznanje katerekoli resnice nam je v zadoščenje; anatomija uči le dejstva, torej same resnice; pa tudi utesnjeno spoznanje anatomskih resnic požre precej truda in časa in ne gre, da bi bravcem anatomskih spisov zamerili, če imajo željo pogledati na koristne plati atomskega spoznanja.

V temle bo — tako upam — ta ali oni našel kako drobtino, uporabno v življenju.

Živalsko (in človeško) telo je zgrajeno iz kosti (= trdi deli, grodje) in iz mečave (= meso, živčevje, kri, kite, drob, žile, čuteži).

Trdi deli so (po sklepih) med seboj sklenjeni. Trdi deli nam dajo stojnost, sklepi nam dajo gibnost: natura sešteva in odšteva stojnost in gibnost, nam pa so vsote in razlike pestre in nepregledne: v celem pa vendar velja, da ima telo pri večini ljudi skoraj isto stojnost in gibnost, da vlada torej (skoraj) vsako telo neka »normalna« stojnost in gibnost. Te »normalne« razmere v telesu imenujemo tudi »fizijološke«.

Normalno pove toliko kot pravilno; pravilno se nam zdi isto, kar je najbolj pogosto opazno; te — najbolj pogosto opazne — lastnosti označamo tudi kot »narurne« (= naravne). Natura (narava) je v grščini *φύσις* (r. fizis); *λόγος* (r. lógos) je pa v grščini toliko kot stavek ali znanje ali učnja (Caf); fizijologija pomeni torej znanje, učnjo o naturi; dandanes rabijo besedo fizijologija z večine le za učnjo o naturi živih bitij (rastlin in živali).

Stojnost in gibnost se spremenite časih v visoki meri: (živalsko) telo pokaže potem patološke spremembe.

πάθος (r. pathos) je grška beseda in pomeni trpljenje, bolečina. (Spomni se še na velikonočni »pasijon«.) Patologija govori o bolečinah, o boleznih; patološke spremembe telesa so spremembe »telesa v boleznih«, so bolezenske spremembe telesa. — Med Rožnikom in Dobrovo (pri Ljubljani) leže Brda in je tam »brdenska« trata. — Lani ni Sava samo odnašala brežnjo (Laze, Dolsko); izpodkopala in podrla je tudi brodensko šupo, ki so bile v njej spravljene potrebščine za brod (Laze).

Kost ima prisojeno ji mero in prisojeno ji trdnost: čezmerne peze kost ne prenese, pod čezmerno pezo kost počí, se zlomi; v medicini govore potem o fisurah v kosti in o frakturah kosti.

Fisura je nastala iz latinskega findere, fissus = (podolž) kálati, kálan; tudi fraktura je latinskega izvora: fractura oziroma frángere = lom oziroma lomiti.

O fisurah govore, če je kost le nalomljena, če je v kosti nastala le poč, poka, če je prišlo le do nalómka (naloma = infractio) kosti; o frakturah govore, če gre poka skozi in skozi, torej skozi celo debelino kosti, če se je kost prelomila, če se je od kosti kaj odlomilo, če se kost razlomi; pri tem nastanejo lómki: zlómki, prelómki, odlómki, razlómki.

Stvari moči ti je lomiti v dele ali pa v kose. O delih govorimo, če gre za določene, primerjene kose; o kosih govorimo, če gre za nedoločene, slučajno nastale kose.

Kost — to vemo, je sestavljena iz več delov: iz sredščine namreč in iz končav — ti deli se pa stopé (v dobi zrelosti) v eno celoto; dokler se (oni deli) ne stopé v eno, v celoto, dokler loči sredščino in končave rasti hrustanec, toliko časa je kost lomljiva tudi v dele; po stopitvi v celoto je pa kost lomljiva le v kose.

Slovenec označa delitev z besedico »raz«; param (= trennen); razpara se = aufgehen, von der Naht (= po šivi, Pleteršnik); trebuh pa preparam (= durchschlitzen); v Ljubljani posteljino razzračijo; v Ljubljani — pa tudi drugod (gl. Pleteršnika) — se otrok, ki ga ob zaspavanju motiš, razčuje. O »razlomu« kosti — mislim — govorimo torej z našo besedo in po pravici le takrat, če pride do preloma v ravnem hrustancu, če se odlušči ali odlomi končava od sredščine, torej če se kost razlomi v dele, ki jih je natura zastavila bila. (Nemec govori o Epiphysentrennung.)

Kost se zlomi ali prav tako, kot se prelomi palica (dolge kosti), ali pa tako, kot se prelomi katera-

koli tablica (ploščate kosti). Kost se nalomi, odlomi prelomi, razlomi, kost počí — ali tam, kamor je (lomilna) sila pritisnila, — ali pa kost počí na kakem oddaljenem mestu.

Slovita angleška kirurg oziroma anatom F. Treves in A. Keith sta napisala kirurško anatomijo (anatomijo za kirurže) in tam poročata o temle slučaju.

Neki mož je hotel samega sebe usmrtiti in si je nameril vrh na čelo špičasto bodalo in je udaril s kladivom na bodalo in si ga je zapíčil v lobanjski mozeg (= možgane): pričakoval je, da se bo zgrudil mrtev, in se mu je zdelo kaj čudno, da je ostalo njegovo ravanje brez resnejših posledic. Mož je torej s kladivom še kakih dvanajstkrat udaril po bodalu in si ga je zabil 10 cm globoko v lobanjo, globlje namreč klina ni mogla; zdravniki so s težavo izvlekli bodalo iz črepinje; mož se ni niti za trenutek onesvestil in je popolnoma ozdravel.

V navedenem slučaju se je kost (čelnica) zlomila: saj jo je bodalo predrlo (prelomilo) tam, kamor so ga udarci silili.

Tak prelom kosti, takó nastalo poko v kosti, tako frakturo imenuje kirurg *dir e k t n o* (= naravnost); direktna fraktura je torej tista, ki nastane prav tam, kamor je pritisnila sila. Slovenci — mislim — označe take frakture s pravico kot *n e p o s r e d n e* (ne posredovane) ali kot *n a m e r j e n e*.

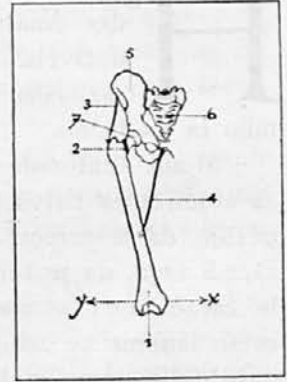
Namerjene neposredne frakture so pogoste pri ključnici. Ključnico poznamo: vidna, otipna, vitka kost je in je sovražnim silam kaj dostopna: leži namreč počez na sprednji strani med vratom in prsmi. Od naših kosti se prelomi ključnica največkrat; udarci jo prelomijo tam, kamor prilete.

Ko pišem »namerjena« fraktura, se spominjam na prislovico: da dela priden maček pridno gospodinjo; ta rek se glasi po nekod na Gorenjskem: Priden maček *s p r a v l j e n o* gospodinjo dela.

Stegnenica ima sredščino in ima zgoraj (v kolku = Hüfte) v r a t i n g l a v o, ki sta nataktnjena pošev na sredščino. Prelomi na vratnem odmirku stegnenice niso redki: pri starih puhlikastih kosteh se odlomi vrat in glava že pri težji, neprevidni stopinji. Sila, ki pritisne (pri težki stopinji) na peto, teče skozi kosti krače v stegnenico in po tej v kolk; peta, krača in stegnenična sredščina ostanejo pri tem nepokvarjene, one le prenesó silo; poševno na stegnenico prirasel vrat (in glava) se pa odlomi. Eno vidimo takoj: fraktura v stegneničnem vratu ni nastala tam, kamor je sila pritisnila: sila je pritisnila na peto, prelom pa je nastal na stegneničnem vratu; ta fraktura ni nastala »naravnost«, nastala je »ne naravnost« — *i n d i r e k t n o*. Kirurgi govore tudi res o takih frakturah kot o indirektnih; za Slovence so ti prelomi *p r e n e s e n i*, so *p o s r e d n i* (posredovani), so nastali *s p o t o m a* — na potu sile — so na-

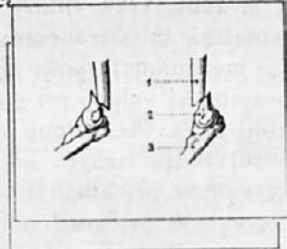
stali na mestu, kjer je sila izgubila vodilo, in je torej »izkočila«, ti prelomi so torej oddaljeni: saj je izkočišče sile oddaljeno od naskočišča, od mesta, ki je nanj sila prišla (v našem primeru od pete).

Na podobi vidiš — gledaš s sprednje plati — celo križnico (6 os sacrum) in vidiš desno kolčnico (5) in vidiš desno stegnenico in desni sklep v kolku. 1 kaže na spodnji (kolenski) konec stegnenice. Stegno primikamo (k telesni središnici) v smeri x, ali ga pa odmikamo v smeri y. Primikala označa 4 in so izpeta na notranji plati stegna med kolčnico in stegnenico; 3 kaže na odmikala: ta drže na vnani plati od kolčnice na stegnenico. 7 kaže na glavo stegnenice, glava sedi na vratu in je na tem vrisana črna črta (2) in ta naj označi, kako se glava odlomi od sredščine pri neprevidni stopinji; — sila teče pri tem skozi stegnenico v smeri 1.

Take frakture — prenesene, posredne, spotoma, oddaljene — so precej pogoste na nadlehti. Pri padcu na komolec se prelomi *n a d l e h t n i c a* med srednjo in spodnjo tretjino; prav tam pa počí nadlehtnica tudi, če imaš pri padcu komolec iztegnjen in če se vjameš na dlan — te frakture so tudi preneseni, oddaljeni prelomi: saj padeš na komolec oziroma na dlan, počí pa nadlehtnica.

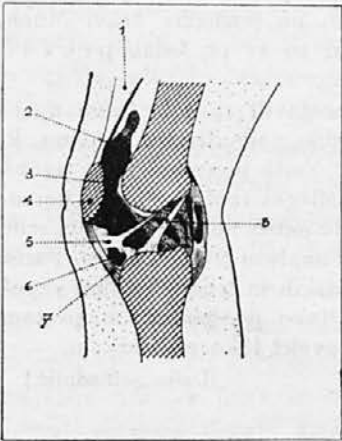
Podoba ti kaže sklep v kolenju; v tem sklepu so v stiki: nadlehtnica, podlehtnica in koželjnica: nadlehtnica je dobro otipna in leži na mezinčevi plati v podlehti, koželjnica leži na palčevi plati; od teh kosti so risane le komolčne tretjine. Nadlehtnica je prelomljena — lomina je črta med 1 in 2; 3 kaže na podlehtnico, ob njej je vidna tudi koželjnica, ki pa ni zaznamovana. Na podobi s številkami — to vidiš — je spodnji nadlehtnični prelomek zdrknil na *h r b t n o* plat zgornjega; taki (indirektni) prelomi nastanejo, če se pri padcu ujameš na dlan in če je komolec do skrajnega iztegnjen. — Na podobi brez številke je spodnji nadlehtnični lom zdrknil na *s p r e d n j o* plat (na trebušno plat) zgornjega lomka; taki (posredni) prelomi so redki in nastanejo pri padcih na stegnjen (upognjen) komolec.

Še en primer! Sklep v kolenu sestavljajo tri kosti: z zgornje plati stegnenica, s spodnje golenica, s sprednje pogačica (= patella, Kniescheibe). V kolenu iztezamo ali pa stezamo (= upogibamo). Iztezala (= stezalno meso) so na sprednji plati stegna in so prirasla na stegnenico in so pripeta z močno (skupno) kito na sprednjo plat golenice: če se iztezala stegnejo (= vskočijo, skrčijo), iztegnemo koleno. Pogačica je vzrasla (je vkladena) v kito iztezal in drsi pri gibih po sprednji in po spodnji sklepovni ploskvi stegnenice.

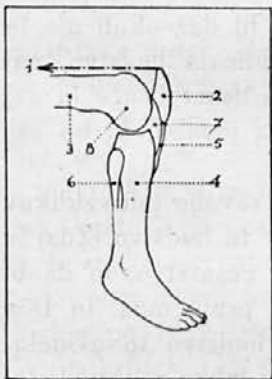
S potipkom se prepričaj sam na sebi o temle: pogačica je dobro otipna in (na desno in levo) nekoliko premična; pod pogačico (med njo in golenico) je kita iztezalk kot trden za palec širok trak otipna;

pri počepanju — torej pri stezanju (upogibanju) in zopetnem poravnovanju (iztezanju) v kolenu — otipljesh prav dobro napetje v stezalih (na sprednji strani stegnal) in napetje v mesu kaže na njega dejavo, kaže, da je meso dejavno. Iztezala kolena potezajo torej za pogačico in po tej za kito in po tej za golenico.

Podoba kaže — podolž prežagan — sklep v kolenu: številka 1 kaže proti stegnu, 8 je na hrbtni strani kolena, 2, 3, 4, 5, 6, 7 so na sprednji — trebušni — plati kolena. 4 kaže na pogačico; 1 so iztezala — na sprednji plati stegna — za koleno; iztezala so pripeta na pogačico in kaže 7 na kito iztezal, ki je izpeta med pogačico in golenico. (Stegnenica in golenica ste pošev črtani.) 2 in 3 kažeta v obsežno črno liso, ki predstavlja prostor (praznino, cavum) sklepa v kolenu. 8 kaže na zavorne vezi, ki so v sklepovnem prostoru samem. 5 je máščevina v sklepu. 6 je mešiček, ki je napolnjen s sluzino in ki ni v odprti zvezi s sklepovnim prostorom.

Pri padcih na (stegneno = upognjeno) koleno padeš prav za prav na pogačico: peza telesa udari (skozi stegnenico) na pogačico in se ta (na trdih tleh) zdrobi; zdrobi se kot se zdrobi ploščat kamen, ki udariš po njem s kladivom. Taka zdrobitev pogačice je primer za direktno frakturo, je prelom naravnost, je neposredna, je namerjena fraktura.

Podoba kaže — prav v grobem narisano — stegneno (= upognjeno) desno koleno. Pogačica (2) se upira na sklepovno ploskev stegnenice (3, 8). Iztezala za koleno (1) potezajo ob zgornji rob pogačice in je spodnji rob pogačice po močni kiti (5) pripet ob golenico (4). Skušnja uči, da počí pogačica pri mogočnih stegljajih iztezal (indirektna fraktura). 6 kaže na glavico mečnice (fibula) in je ta (na vnarni plati, koj pod kolenom) otipna. 7 kaže v sklepovni prostor kolena.

Časih pa se pri padanju na (stegneno) koleno lovimo in ulovimo: napnemo namreč z vso silo iztezala za koleno in skušamo iztegniti koleno, preden pademo; če se nam posreči in če koleno iztegnemo pravočasno, potem priletimo na stopalo oziroma na zibko maščevino v podplatu. Skušnja kaže, da potegnejo pri označenih padcih iztezala časih s toliko silo ob pogačico — ki je čez spodnji konec stegnenice položena in ki je tam ob stegnenico oprta — da pogačica počí, da gre v dvoje, da se prelomi kot ploščat kamen, ki ga v sredi podpreš in ob robovih pritisneš. Naša primera nam tudi kaže, da je naše meso močno dovolj, da potare dele telesnega gradja. Močnost gradja je pa precejšnja, skušnja namreč

kaže, da je kostnina (= kostno tkivo, Knochen-gewebe) tako spletana, da se upira pritisku in tegu nekam v toliki meri kot kovano železo.

Vsa zgraja kosti je ugodna za trdnost in upornost kosti; cevátost kosti je pa za njih nosljivost še posebej pomembna.

Mislimo si palico, sestavljeno iz (nešteto) delcev. Sločimo to palico — za slóčenje je treba sile. Sločena palica ima eno plat izslóčeno, drugo vsločeno. Na izslóčeni plati — tu menda ne bo dvomov in ga ne bo, ki bi zglašal prerekanje — so šli delci palice nekoliko vsak sebi: razmaknili so se; na vsločeni plati pa so se delci stisnili, so se drug k drugemu primaknili: zmaknili so se. — Za letó zmikanje in razmikanje delcev nam je bilo treba sile; čim težje je mikati delce (čim trdnejši je »materijal«) — tem več sile je bilo treba pri slóčenju: od lažje oziroma težje zmekljivosti pa od števila delcev zavisi trdnost palice.

Razmikanje oziroma zmikanje delcev je seveda na površini palice največje in je sredi palice najmanjše: ja — v sredici palice ostane nekak »stržen« delcev, ki se pri sločenju ne bodo mikali: ne razmikali in ne zmikali; »stržen«, ki njega delci ne spadajo ne k zmaknjencem ne k razmaknjencem, se torej slóčenju palice kar nič ne upira; ta »stržen« je za trdnost palice brez pomena; ta »nevtralni« stržen smemo postrgati iz palice, ne da bi oslabili nje trdnost.

Naši »strženasto« nabrani delci so pa za trdnost palice nepomembni (indifferent) samo, dokler so »stržen«; če te delce izpraskamo in jih prenesemo na površino palice, pa postanejo jako pomembni za nosljivost in trdnost palice in se jako upirajo razmikanju, zmikanju — torej slóčenju.

Skušnja uči, da je naše razmišljanje v soglasju z opaznimi dejstvi: v o t l a palica namreč je trdnejša, je nosilnejša, je močnejša od p o l n e palice, ki ima isto težo kot votla. — V H y r t l u berem, da se opirajo po francoskih bolnišnicah amputiranci na votle opèrnice (bergle). Votlost (cevátost) kosti je torej njih trdnosti v prid.

A m p u t o pomeni odrežem, odsekanj; amputiranec je tisti, ki ima kak ud odrezen. — Knjast (knjakast; Pletersnik) je tisti, ki ima ude pokvarjene, okrnjene. Amputiranec na nogah (Beinamputierter) je: po odrezu knjast na nogah (??).

Bravec, ki mi je naklonjen sledil, ima čuden vtisk: zdelo se mu je — tako upam —, da je gledal v delavnico rokodelca, ki je premišljal s šestilom v rokah o stebriščih, palicah, vzvodih, valjih — ki so postali »patološki«.

Χειρουργία (r. heirurgia) je grška beseda in pomeni delo z roko (= rokodelstvo) in je nam dala besedo »kirurg« (= rokodellec). Kirurg dela res z roko in vprav ker je kirurg rokodellec in ni samo »jezičen dohtar«, je kirurg pred vsemi upoštevan. Dobri kirurgi so človeštvu v blagor; dober kirurg ni drzen pri operacijah, a je preudarno pogumen; dober kirurg ni bojzljiv pri operacijah, pač pa je previden; dober kirurg ne dela bolniku bolečin, on mu jih lajša — dober kirurg pa postane samo tisti, ki je trdnega

poznanja človeškega telesa. Dobremu kirurgu je treba, da prinese s seboj na univerzo — tako piše Hyrtl — »ročnost v kakem rokodelstvu; zvedenost v kakem rokodelstvu bi študentu medicine bila koristnejša od pestinjenja (maltretiranja) jezikov, ki jih nihče ne govori, in taka zvedenost bi bila koristnejša od ropotije, ki se je po šolah uče na pamet in ki jo mladina tako z veseljem in tako urno pozabi, ker nima zanjo prav nikakega zanimanja. Lepote po grških in latinskih klasikih so dostopne le dozorelemu razumu, za opazovanje nature pa mladiče niti najmanj ne pobude in posvete — natura in le natura pa je predmet medicine.«

V Hyrtlu berem, da je »oče zdravilstva« Hipokrat — tega je že kmalu 3000 let — priporočil sinu Tésalu (Thessalus), da naj pridno študira merstvo (geometrijo) in računstvo (aritmetiko), češ, da mu bo ta študij v prid pri razmišljanju o zgraji kosti in sklepov.

O današnjem pouku v naravoslovju in matematiki sodi slovití fizik (E. Mach, † 1925) takole: »S poukom v matematiki in naravoslovju bi imeli dosti več uspehov,

kot jih dosejajo danes, če bi bil način pouka nekoliko naravnejši. Obvarovati je mladino pred škodo prezgodnje abstrakcije (= čistega splošnega razmišljanja); mladini je treba najprej dejstva p o k a z a t i in potem šele o njih razmišljati.« E. Mach poudarja: »da vendar ni treba, da bi se šolarčki v s e g a naučili, kar jim v šoli poveš; saj o onem, kar nam je bilo v življenju najbolj v prid in kar nas je celo življenje vodilo, o tem po šolah in pri šolskih izkušnjah tudi govora ni bilo; ne poznam« pravi Mach, »strašnejšega od ubožčkov, ki so se po šolah p r e v e č naučili.«

Te sodbe so umevne: postavili so šolarčkom n a j b o l j š i r e d za cilj in prisodijo najboljši red tistemu, ki ponovi učno gradivo najglaje. Voilà pourquoi nous avons dans nos écoles et dans nos collèges tant de grands perroquets qui repètent, et si peu de petits hommes qui pensent (P. Larousse: *Traité complet d'analyse grammaticale*. Paris, 1875); in zato so po naših ljudskih in srednjih šolah vznesene posnėmovavske papige tako po gostem in so tam majhni, samostojno misleči človeki tako po redkem.

(Dalje prihodnjič.)

Za Cezarja.

Angleški spisala baronica Orczy. — Z dovoljenjem pisateljice prevel Jos. Poljanec.

Trideseto poglavje.

»Ozka so vrata in tesna je pot...«
(Mt 7, 14.)

V delavnici, na sedežu iz rezljanega citrovega lesa in težke rdeče svile je sedela Dea Flavija tiha in sama.

Koraki mož so hitro odmirali po marmornem tlaku atrija, le njihovi raskavi glasovi in glasen smeh so še segali do tega ločenega prostora kakor šibek, neznaten jek.

Šum dežja, ki je lil v impluvij, je s svojo neprestano enoličnostjo vplival uspavajoče, le zdaj pa zdaj je še zaropotal jezni Jupiter z votlim gromom skozi težke oblake in trgal mračno nebo s svojimi bliski.

Rimsko ljudstvo, polno sovraštva do Cezarja, ni šlo počivat, ampak je zdaj pa zdaj kričaje zahtevalo osvete za prestane krivice. Kakor prej vihar je tudi ono v svojem divjanju samo premolknilo, ni pa izgubilo ne moči ne drznosti. Zamolkli kriki so iz dalje še odmevali. Kot geslo se je še vedno glasil klic: »Smrt Cezarju!«, dasi ga je dušila razdalja ter veličastne ovire krasnih tempeljev, stoječih med ljudstvom in kipečimi višinami cesarskega Palatina.

Dea Flavija je spočetka samo površno pazila na krike, ki so se večkrat ponavljali, kajti vse njene misli so se mešale v divjem vrtincu upov, strahov in radosti. Ko je tako napeto poslušala, ji je bil posluš še enkrat tako občutljiv in oster, da je lahko razločneje lovila besede, ko so prihajale na perutih vetra, ki je pihal od arkad Fora.

»Smrt Cezarju!« Ta krik je bil vedno razločen, z njim pa je kakor dodatek ali zaključek prihajalo tudi ime rimskega prefekta.

»Živel cesar Taurus Antinor! Živel!«

Ta krik pa je bil za Deo Flavijo, kakor da bi ji tekkel živ ogenj po žilah. Kako rada bi bila planila na ceste zdaj, prav zdaj, ko bi lil dež okoli nje in besnel vihar nad njo, in bi poklicala ljudstvo, naj ga gre v njeno hišo na tisoče in deset tisoče in naj tu poklekne ter moli mogočnega junaka, ki bo zavladal nad njim.

Ljudstvo mu je vzklikalo, in zavoljo teh vzklikov je Augusta goreče vzljubila prav to ljudstvo. Zdaj je jasno videla, kaj bi moralo biti cesarstvo, in da bi moral nositi najvišjo oblast res pravi mož. In Dea je ljubila ljudstvo, ker je tudi ljudstvo to uvidelo. Vzklikalo je edinemu možu, ki bi lahko uresničil sleherni vzor cesarstva in moči.

Včeraj je z nepremagljivo silo vplivala moč in vzvišena požrtvovavnost na to ljudstvo, dasi ni razumelo, odkod so izvirale te velike kreposti. Ta junak včerajšnjega, mora biti izvoljenec današnjega in bog jutrišnjega dne; naj pometejo živinskega cesarja z njegove poti.

Ljudstvo mu je vzklikalo in če bi zagledalo rimskega prefekta, kako možat in silen stoji pred njim, bi padlo na kolena in ga pozdravilo za svojega kneza in cesarja, ki je celo večji ko sam August!

In prav v isti hiši, le nekaj korakov odtod, kjer je sedela Dea zatopljena v misli, so bili možje, patriciji, ki so bili pripravljeni, sprejeti odločitev iz rok

ljudstva, ki so bili tako premogočni, da bodo po njihovi besedi prignale legije novega cesarja, in ki so bili pripravljene, da uradno uveljavijo divje zahteve ljudstva.

Rimski patriciji so bili z ljudstvom v tem edini. da položijo svojo usodo Dei Flaviji v roke. Včerajšnji novi cesarjev proglas je želje zarotnikov še potrdil. Končno bi se vsa zavist in ljubosumnost res najhitreje pomirila, ako bi bodočega cesarja izbrala sorodnica velikega Augusta ter za vedno zagotovila nasledstvo potomcem velikega cesarja.

In zdaj je morala prav ona izbirati, in vlada bi prešla na najplemenitejšo glavo, kar je je sploh kdaj nosilo krono. Dea Flavija je čutila, kako ji je vroča kri planila v lica ob misli, da naj ona voli; da bo mož, ki je bil še pred nekaj dnevi na Foru tako ponosen, tako vase pogreznjen, tako samovoljen, prejel najvišje darove prav iz njenih rok; da bo on sprejemal, ona pa držala kakor boginja v svojih rokah bogastvo, oblast, čast; da ga bo z njimi kar obsula, on pa bo klečal pred njo, jo najprej ponižno prosil, potem pa hvaležno oboževal.

Ali je kaj slavohlepen? Mora biti! Slavohlepnost je bila najvišja krepost rimskega patricija! In bilo je v njeni moči, da zadosti tudi še tako divjo slavohlepnost pri edinem možu nad vsemi možmi, ki ga je smatrala vrednega takih darov.

To so bile prve misli, ki so stopile kakor ena sama celota Dei Flaviji v glavo, ko so odhajali Kaj Nepos in drugi s sklonjenimi hrbti izpred nje, in bila je to zavest, da lahko daje, čustvo, ki je ženskemu srcu tako drago. Misel na ljubezen, na zakon, kar bi oboje podelila prav ista njena odločitev, misel na njo samo kot največji vseh darov, ki bi ga pri svoji izvolitvi tudi njemu obljubila, ta misel ji niti ni prihajala v glavo. Bila je še tako zelo deklet, še komaj ženska, tako malo je še doslej mislila, tako malo čutila, tako malo doživela; napol oboževana Augusta, obdana s pokornimi sužnji in s priliznjenimi zajedavci, je pač hodila po svoji ponosni poti, daleč proč od ukrivljenih hrbtov, ki so jo obkrožali, zvesta Cezarju, zvesta sebi in svoji hiši, toda živela še ni.

Nikoli ni imela še v srcu želje, ki se ji ne bi izpolnila, ali ki bi ji sladko in močno zrastla, pa bi jo kdo prekrižal; nikoli še ni trpela, nikoli upala, nikoli se bala. Svet ji je bil kakor igrača; videla je krinke, nikoli pa obrazov, nikoli še ni pogledala v človeško srce, nikoli bila priča človeške žalosti ali veselja.

Če je pogledala nazaj na svoje življenje, je Dea Flavija spoznala, kako brez smisla in brez duše je bilo. Njena duša se je zbudila šele tisti dan na Foru, ko se ji je prvič razodel resničen, živ človek, ne lutka, ne mehkobeseden lizun, ne jeguljast samoljubnež, pravi mož, ki je imel tudi srce, voljo, čud in nenavaden spomin o stvareh, ki jih je videl in ki jih je njej pravil, čeprav je vedel, da jo jezi.

Odtlej je začela živeti; ugotavljati, da živijo možje, misliti in čutiti, da imajo tudi še druge želje in ne le, kako bi ugajali Cezarju ali si pridobivali od njega velikih milosti. Videla je moža, ki je tvegaval svoje življenje, da ga drugemu reši; videla, kako se oklepa čudnega znamenja, ki je očitvidno prinašalo njegovemu srcu miru.

Tega moža je spoštovala in tega je hotela izbrati, in on naj bi bil povišan nad vse druge na zemlji, ker je bila prepričana, da je zvest in pravičen, ker ga je poznala, da je pošten. Njeno srce, še vedno tako detinsko, pa ni spoznalo, da bo prav tega moža izbrala ne zavoljo njegovih kreposti, ne zavoljo njegovega poguma in njegove silne moči, ampak iz preprostega, vzvišenega, ženskega razloga, ker je namreč prav on bil mož, ki ga je ljubila.

Ko tako sedi zamišljena in tiha ter skoraj nehote upira oči na hrastova vrata skrite sobe, zapazi, kako se vrata počasi zavrtijo v tečajih, zasliši, kako zašumi težka zavesa za njimi, v naslednjem hipu pa zagleda na pragu rimskega prefekta.

Videti je bil bolan in bled, pa nenavadno velik in sijajen v barbarskem blesku razkošne oprave, ki jo je nosil včeraj. Dion jo je očistil krvi in prahu, pa je bila še videti zmečkana in z madeži pokrita; ko je prišel bliže, sta pa škrlat in zlato kar zažarela na ozadju stukiranih sten, njegovi rjavordeči lasje in zagoreli obraz pa so temneli v polmraku.

Skozi obleko je lahko jasno videla črte obvez, ki so pokrivalo njegove raztrgane rame, in srce se ji je napolnilo s sočutjem nad vsem, kar je pretrpel, in s ponosom, ko je pomislila, koliko veselja mu bo pripravila prav ona.

Ko se ji približa, uklone koleno.

»Prosim te, dovoli, da ti poljubim noge,« ji reče, »ker si mi izkazala tako veliko milost.«

»Ali si zdrav, Taurus Antinor?« ga vpraša Dea skrbljivo; »tvoje rane...«

»So ozdravele, o milostna gospa,« jo nežno prekine prefekt, temno lice pa mu razjasni smehljaj, »ker so tvoje ustnice blagovolile vprašati po njih.«

»Bilo je drzno, da sem te dala prinesiti semkaj,« pravi ona čez nekaj časa. »Bala sem se, da si mrtev, in Cezar...«

»Bi bil rad osramotil še moje truplo. Zato pa bi rad poljubil tla, kjer se jih je doteknil rob tvoje obleke, kajti tvoja milost jih je posvetila.«

»Prosim te, vstani,« mu reče, »šibak si.«

»Ali naj ne klečim?«

»Ne pred menoj.«

»Ne pred teboj, Augusta, pač pa pred tvojo lepoto in tvojo čistostjo, ki sta prav posebno izbrani stvari božji.«

»Stvari tvojega boga, o Taurus Antinor,« pravi Dea in narahlo zavzdihne. »Z menoj nima on nič opraviti.«

»Ustvaril te je človeku v radost, da razveseljuješ srca vseh, ki na njih počiva tvoje oko.«

Velela mu je sesti na kup blazin nedaleč od svojega sedeža. Tako je sedel skoraj pri njenih nogah in lahko je od zgoraj doli zrla na njegova ogromna pleča in na njegovo glavo, ki jo je pri govorjenju sklanjal rahlo naprej.

Tedaj si je mislila, kako je podoben vladarju človeštva, koliko moči in sile izraža vsa njegova osebnost. Čutila je že zdaj nekak srečen, majhen užitek ob misli, kako bo sprejel novico, ki mu jo ima sporočiti, kaj bo rekel in kakšen bo, ko bo spoznal, da ga hoče ona ovenčati z diademom Augustovim in mu nakloniti najpopolnejše darove svoje ljubezni!

Čas je bil dragocen in čez nekaj trenutkov bo njena radovednost nasičena. Kako rada bi videla, da bi se ogenj slavohlepnosti zasvetil na njegovem licu! Če bi tlel žar ljubezni v njegovih očeh, bi sijale prav posebno sladko.

Vendar pa bi za zdaj te važne uspehe rajši še nekoliko odložila, kar po ure bi takole preždela, da bi ji on sedel ob nogah in bi njena ušesa prijetno božale njegove nežne besede, besede drznega občudovanja, pa tudi globokega spoštovanja. Ali ji ni rekel, da je ustvarjena za to, da razveseljuje srce vsakogar, ki na njem počiva njeno oko? In neko čustvo bridkosti se ji je priplazilo v srce, ko je tako govoril, kajti spomin je priklical pred njenega duha nesreče, ki so jo zasledovale zadnje dni.

»Prinesla nisem drugega ko bedo tistim, ki sem jih hotela blagosloviti,« pravi Dea in zavzdihne.

»Meni pa radost, o Augusta, od dne dalje, ko sem te prvič zagledal,« odvrne prefekt resno.

»Menekreta je mrtva,« zašepeta Dea; »ali se še spominjaš?«

»Spominjam se.«

Molčala je za trenutek, nato pa pravi nakratko:

»In Cezar je begunec.«

»Sveta nebesa!« vzklikne prefekt in izraz obličja se mu nenadoma popolnoma predrugači. »Begunec? ... Odkdaj? ... Kje? ...«

»Ljudstvo besni zoper njega,« pravi Dea, »obkolili so njegovo palačo in pravkar ...«

Besede ji zamro na ustnicah. Krik: »Smrt Cezarju! Smrt!« se razločno zasliši iz dalje. Prefekt skoči na noge in Dea zapazi, kako mu je zdaj ves obraz prepadel in v skrbeh.

»Kje je Cezar?« vpraša burno prefekt.

»Na begu, saj ti pravim. Sodrğa mu je zažgala palačo, ker ga je hotela prisiliti, da bi prišel ven in se jim pokazal. On pa je zdirjal proč, in sicer po skrivnem rovu, ki vodi skozi Germanikovo hišo v mojo.«

»Torej je tukaj?«

»Ne! Valjal se je ob mojih nogah in me rotil, naj ga skrijem ... tukaj ... v moji zasebni sobi, kjer bi se čutil varnega ... Toda tja mu nisem dovolila priti,

kajti mislila sem, da si ne moreš sam pomagati in da si še v postelji, in bala sem se, da bi te hotel ubiti.«

»Veliki Bog!«

»Ne! Kaj bi klical svojega boga, naj pomaga trinogu in strahopetcu,« pravi Dea razburjeno; »videti bi moral tega človeka, kako se je plazil okoli mojih nog kakor tepen pes. Brcnila bi ga bila rada z nogo kakor ščeneta.«

»Cesarja, Augusta, cesarja!«

»Da!« ponovi Dea odločno, »cesarja, svojega sodnika! Saj če bi to ne bil, bi bila planila skozi vrata in poklicala ljudstvo ter mu izročila ta bedni sveženj cunj, ki je zastopal cesarsko veličastvo!«

»In jaz sem ležal brez moči kakor klada,« doda prefekt bridko, »tedaj, ko je usoda Rima počivala v tvojih rokah!«

»Da! Usoda Rima,« reče Dea ponosno in žar velike razburjenosti ji prešine vso osebnost, »toda ne v mojih rokah, o prefekt, ampak v tvojih!«

»V mojih?«

Dea vstane, stopi k njemu ter mu položi svoje bele prste na roko.

»Poslušaj!« mu reče.

Dvignila je tudi drugo roko ter tako stala poleg njega: vitki vrat je sklonila nekoliko naprej, usta imela odprta, ves krasni obraz pa je izražal napeto pozornost.

»Ali slišiš?« zašepeta Dea.

Pokoren njeni volji prisluhne tudi prefekt. Krik: »Smrt Cezarju!« tako enoličen in grozoten ga je očitno pretresel, da se je zgrozil, kajti blede lica so mu še bolj prebledela, ustnice pa so mu mrmrale besede, ki jih pa vendar Dea ni mogla razumeti. Nato pa mu je hipoma sledil drug krik, spočetka nerazločen, ki je pa postajal vedno jasnejši, ko se je dvignil na valove viharja, prihajajočega od Fora sem:

»Rimski prefekt! Kje je rimski prefekt? Živel cesar Taurus Antinor! Živel!«

»Pazil!« pravi Dea zmagoslavno. »Ali jih slišiš? Ljudstvo ti vzklika! Hočejo te napraviti za boga. Tebe hočejo imeti, ali jih slišiš, prefekt?«

Pa dasi je obračala vanj svoj željni in vprašujoči pogled, dasi se je zdelo, da ji vsaka potnica izžareva razburjenje in navdušenje, se je izraz groze na njegovem obrazu le še poglobil, in šepetana molitev mu ni nehala trepetati na ustnicah.

»Ali jih slišiš?« ponovi Dea še enkrat.

Prefekt pa jo zdaj pogleda in polagoma začne izginjati groza iz njegovih oči in bledica z njegovih lic. Kakor neki val nežnosti je preletel njegovo obličje in čudovito omečil trde črte.

»Slišim tvoj glas, mehak kakor da diha pomlad med lističi rože,« zašepeta prefekt.

»Ljudstvo ti vzklikal!«

»Tvoja roka pa počiva na mojem laktu in jaz čutim čar tvojega dotika.«

Stala je tesno ob njem, visoka in vitka, podobna lilijam, ki so ga prav od prvega trenutka, ko jo je zagledal, tako sladko spominjale nanjo. Njena preprosta siva tunika ji je v ravnih gubah padala z ramen, niti en dragulj ji ni krasil roke ali vratu, le lasje v težkih kitah so tvorili zlat venec nad njenim čelom.

Še nikoli se mu ni zdela tako lepa kakor zdaj, kajti še nikoli ni bila videti tako ženska, pa vendar tako mlada. Njena duša se je zmagovito motala iz mreže visokega stanu in umetnega življenja in se iz nje dvigala vsa božanska, se odpirala ob prihodu ljubezni, ljubezen pozdravljala ter jo zagrinjala v svoj lastni žar in svojo čistost. Ko je bil ta mož poleg nje in je njena roka počivala na njegovem laktu, je nenadoma razumela. Slavohlepnost, moč, vladarstvo sveta: vse se je umeknilo iz njenih misli.

Našla je ljubezen, spoznala ljubezen, čutila njeno moč in njen jarem, in to spoznanje je odprlo pred njo razgled, ki je bil bolj čudovit, kakor pa bi si ga bila mogla dotle v sanjah predstavljati.

Lica so ji zažarela od navdušenja, usta bila napol odprta, oči žive in svetlomodne, zenice pa podobne blestečemu se sardoniksu, polne mračnih in tajnostnih lučic. Pripravljena je bila, da pride ljubezni naproti s preobiljem bogatih darov, ki je z njimi lahko razpolagala.

»Ljudstvo hoče imeti tebe, Taurus Antinor,« ponovi Dea hrepeneče; »potrebuje človeka, ki naj ga vodi. Ljudje so siti trinoštva, prelivanja krvi in lenarjenja. Živeti hočejo! Zato hočejo imeti tebe! Dvesto tisoč src je bilo včeraj v amfiteatru odprtih tebi! Dvesto tisoč jezikov te je pozdravljalo, ko si v svojih rokah držal gospoda Hortenzija Marcija in ga nesel na varno. Ljudstvo te potrebuje in ti bo rado sledilo, kamorkoli ga povedeš. Bedni so in zatirani, potrebujejo pravice! Stradajo in hočejo kruha. Njihova usoda je pri tebi varna, kajti ti bi jim dal pravic, da bi nasitil ubožca in oblekel bednega. Vse današnje jutro sem slišala vzdihne zatiranih, nesrečnih in slabotnih ter čutila, da bi mogel Rim sedaj osrečiti ti edini.«

»Pa Cezar?« vpraša prefekt. »Kje je Cezar?«

»Zbežal je kakor bojzljivec. Pozabi ga, saj izklicuje ljudstvo tebe za cesarja, in vstaja nad Rimom nova doba sreče.«

Ko pa on na to ničesar ne odgovori, nadaljuje Dea še bolj burno in vsiljivo:

»Tukaj v moji hiši so zdaj možje, ki bi te radi prvi pozdravili kot cesarja. Pretorijanska straža, ki jo je včeraj vžgal tvoj pogum in se ji gnusi Kaligulova strahopetnost, jim bo rada sledila, pa tudi jaz bom z največjim veseljem zaklicala vsemu rimskemu mestu: Meščani, glejte svojega cesarja! Tukaj je!«

Ni mu hotela reči, da bo cesarstvo prejel samo iz njenih rok. Neka nenavadna molčečnost ji je te besede že v grlu zadušila. Kmalu bo izvedel. Kaj Nepos

Na vódo. (Iz Zlatne vasi pri Begunjah.)

Fot. Fr. Krašovec.

in njegovi tovariši mu bodo povedali, zanjo pa je vendar tako sladko, da toliko daje, pa ostane dajavka neznana.

Dea napravi zdaj urno kretnjo ter potegne roko napol proč od njegovega lakta, toda on jo urno pograbi in pridrži.

»Ne, ne,« pravi prefekt, »ne odteguj moji duši svojega dotika, sicer se pogreznem v brezno ponižanja.«

Pustila je svoje vitke prste kakor pripete na njegovem laktu ter se skoraj prestrašeno ozrla vanj, kajti njegove besede so zvenele tako čudno in oči so mu gledale kar divje. Pa se domisli, da je bil bolan in da je še pred kratkim njegove možgane palila vročica. Vzdignila se je v njej vsa njena ženska nežnost, ko je gledala v njegov izmučeni obraz.

»Bolan si!« reče Dea nežno.

Prefekt pade na kolena in, še vedno držeč njeno roko, se nasloni s čelom na njene hladne, bele prste

»Umiram,« reče mehko, »umiram od ljubezni do tebe.«

Zdaj je bilo v sobi vse tiho, in Dea je stala popolnoma mirno, kakor siva ptička v svojem gnezdu. Gledala je nanj, njegova glava se je sklanjala na njeno roko.

Strahotna rdeča svetloba je prodirala od zgoraj v delavnico in glas kapljajočega dežja je budil rahel, mrmrajoč odmev na belih stenah. Hrup prepira in vstaje, dasi oddaljen, je še polnil ozračje naokoli, tukaj, v tej sobi, pa je vladal neskončen pokoj in mir.

Dea Flavija je uživala najvišjo srečo. Ljubezen jo je iskala v svoji največji popolnosti; mož, ki ga je spoštovala, jo je ljubil in ona je ljubila njega. Zdelo se ji je, kakor da bi bila spala tisoče in tisoče let in bi se bila pravkar zbudila, da vidi, kako lep je svet.

»Ljubezen ni smrt,« zašepeta Dea nežno. »Ljubezen je življenje.«

»Zame smrt,« dahne prefekt, »kajti videl sem tvojo lepoto in čutil, kako blizu si moji duši. In če te ne bom mogel nič več gledati, mi bodo oči oslepele zavoljo neskončnega koprnenja, in če ne bom mogel nič več čutiti tvojega dotika, mi bo srce postalo kakor kamen.«

Živahna rdečica ji je planila v lica.

»Ta čas ne bo nikoli prišel, o Taurus Antinor,« reče Dea tako mehko, da so njene besede komaj dospete do njegovih ušes. »Ali ti nisem povedala, da so tukaj v moji hiši možje, ki te bodo radi pozdravili kot cesarja? Se ravnali po tem, kar je moj sorodnik sam razglasil včeraj... Prišli so k meni... in me prosili, naj jaz izbiram in naj moja odločitev položi cesarstvo v roke tistega moža, ki bo najbolj vreden, da ga nosi... Jaz pa sem se že odločila, o prefekt! Pogledaj mi v oči, moj dragi gospod, in beri, kaj izražajo!«

Prefekt pogleda, kakor mu je ukazala, in tedaj pače iz njenih modrih oči nanj tak pogled ljubezni, da razprostre z divjim krikom strastne radosti svoje roke in se je oklene.

»Ljubezen ni smrt, dragi gospod,« zašepeta Dea, obenem pa ji solze napolnijo oči, da so se svetile ko zvezde.

Trenutek je bil preveč vzvišen, da bi šel v besede. Še celo šepetane besede: »Ljubim te!« so jima zamrle na ustnicah. Prefekt jo je prižel nase, njena ljuba glava mu je počivala na rami, njegova roka na njenem licu, sladki vonj njene dražesti pa je vstajal v njegove nozdrvi in mu opajal čute z izbranimi dišavami.

Ta veliki trenutek je bil trenutek ljubezni in samo ljubezni. Oba sta pozabila na prepir, upor, slavo-hlepje, na ubeglega cesarja, na nezadovoljno ljudstvo. Vsak je mislil le na drugega in na popolno sladkost prvega koprnečega poljuba.

Karkoli je imelo življenje še prihranjenega zanj, slavo ali sramoto, radost ali kes, ta trenutek je ostal

neoskrunjen, popoln v svojem višku, svet pa sen, a ljubezen edina resničnost.

Nad njima je v presledkih ropotal grom, zamolklo in oddaleč, vmes pa je sem ter tja posvetil živahen blisk, ki je ožaril Dei zlate lase in okrogla, gola ramena, kipeča iznad tunike. Njen obraz je bil v senci; ležala je na prefektovem srcu kakor mlada ptička, ki je našla svoje gnezdo.

Zdaj se prefekt vzdrami iz zamaknjenja.

»Cesar?« vpraša burno, »kje je cesar?«

»Blizu mene, dragi gospod,« zašepeta Dea in se smehljaje ozre kvišku; »moja glava počiva na njegovih rami in lahko slišim, kako mu utripa srce.«

»Cezar, o Augusta,« pravi prefekt bolj s poudarkom in jo odrine od sebe; še je držal njeni roki v svojih in si jih pritiskal na prsi, njo pa za komolec razdalje od sebe. »Augusta, lepo te prosim! Kje je Cezar?«

»Skrit v palači Augustovi, kjer joka za svojo izginulo močjo kakor strahopetec... Pozabi ga, moj dragi gospod..., ni vreden, da bi mislil nanj... Kam pa greš?« dostavi hipoma, kajti z nežno kretnjo je oprostil svoje roke iz njenih ter se obrnil proti vratom.

»K Cezarju, srce drago,« pravi prefekt preprosto; »če je begunec, potrebuje prijateljev; če se boji, potrebuje poguma.«

»Ne pojdeš k njemu, dragi gospod,« vzklikne ona nejevoljno in njeni roki, krepki in trdni, se oklenejo njegovega lakta. »Strahopetec je, ti pravim..., no-rec..., trinog...«

»Cesar je, o Augusta,« jo zavrne prefekt; »bodi dobra in me pusti k njemu.«

»Saj se ti blede, o Taurus Antinor! Vročica je v tvojih žilah in ti jemlje jasnost tvojih možganov... Ali nisi slišal ljudstva? Prisegajo mu osveto... Tebe hočejo imeti..., ti si njihov izvoljenec, njihov maziljenec; ljudstvo zahteva tebe, tebi vzklikajo!«

»Jutri«, pravi prefekt nežno, »bodo pozabili to svojo nezvestobo. Jutri bodo name pozabili..., mislili bodo, da sem mrtev... Jutri bom zanje mrtev.«

»Ni tako!« priganja ona, »ampak jutrišnji dan je tvoj in moj... Prefekt pretorijancev je tukaj in ostali tudi..., odločiti imam jaz in jaz sem že odločila... Po Rimu prav zdaj odmeva od enega konca do drugega tvoje ime: Živel cesar Taurus Antinor! Živel!... Ali nisi prav nič slavohlepen?« zavpije Dea, ker je na vse njene besede ostal hladen in tih.

»Ne poznam druge slave,« odvrne on nežno, »kakor pomagati Cezarju, da si z deli milosti in prizanesljivosti pridobi zopet ljubezen svojega ljudstva, ter videti, kako se peruti miru znova razprostro nad sedmerimi rimskimi griči.«

S trdnim, pa vendar silno nežnim prijemom vzame njene oklepajoče ga roke v svoje, si z ljubeznivo silo oprostijo svoje lakti iz njenega prijema. Na njene trepetajoče prste pa pritisne pekoč, dolg poljub.

»Ne smeš oditi!« zavpije Dea.

»K cesarju, o duša moja! Potrebuje me! Prisegel sem mu; moja zvestoba je njegova!«

»Norec je in trinog. Če greš k njemu, te bo ubil... Ima s seboj svojo stražo... Ubil te bo!«

»Zgodilo se bo, kakor hoče Bog...!«

»Tvoj bog!« ga zavrne Dea burno, »tvoj bog! Ali morda hoče, da se midva razstaneva? Ali ni moja ljubezen nič, ko zahteva od tebe, pa jo ti prezirljivo zavračaš?...«

»Vrednost tvoje ljubezni je neskončna,« reče prefekt resno in nežno ter v popolni ponižnosti upogne za trenutek koleno pred njo, se sklone prav do tal in poljubi konec njene sandale. »Le kleče se more mož, kakrššen sem jaz, Bogu in tebi zadosti zahvaliti za ta sveti, dragoceni dar.«

Dea se skloni k njemu ter reče resno in slovesno:

»Torej te rotim, moj dobri gospod, v imenu te ljubezni: Ne hodi zdaj k cesarju! Če te tudi ne bi ubil..., če bi mu tudi ti pomagal, da pride zopet do oblasti, bo porabil to oblast v to, da te odtrga od mene... Ne hodi zdaj od mene, dragi gospod, kajti če odideš, vem, da odideš za vedno... Cesar te zdaj tako zelo sovraži, kakor zelo te je prej ljubil... Njegovo sovražstvo je prav tako slepo kakor njegova ljubezen... Ubil te bo ali pa te meni vzal... Oba primera pa pomenita smrt, moj dobri gospod...«

»Smrt bi bila, če bi Cezarja izdal, o duša moja!« odvrne prefekt še vedno na kolenih, čelo pa sklanja globoko proti tlom, »smrt, tisočkrat slabša ko sunek bodala..., tisočkrat gorja ko ločitev.«

Glas mu je bil mehak in trepetajoč in ko so njegove slovesne besede odmirale, so zamolklo odmevale od sten delavnice. Dea Flavija pa je molčala, molčala tudi, ko je on stopil na nože in stal pred njo z nalahno sklonjeno glavo, molčala, ker je prihajal na tenkih krilih umirajočega jeka grozni občutek neizbežne usode do nje. Stresla se je, kakor da bi jo zazeblo. Zdelo se je, kakor da hoče razprostrti usoda mrtvaški prt čez njeno dušo.

V njenih žilah je bila čista rimska kri, kri zmago-slavnega Augusta, ki pa ji ne bi dovolila, da bi se pred prikaznijo umeknila..., vsaj zdaj še ne..., ne dotlej, dokler ni izvojevala zadnje bitke, dokler ni izrabila poslednjega nepremagljivega orožja.

Za hip je počakala in molčala in ga ni zadrževala niti z najrahljšo krettnjo, ko se je še enkrat premeknil, da bi odšel. Le njene oči so ga pridržale na mestu, nato pa pravi zelo nežno, da je njen glas zvenel polno in mehko kakor gruljenje golobice:

»Gospod moj, rotim te, podari mi še en trenutek, kajti prav zares je tu mnogo reči, ki jih moj duh ne more razumeti. O tvojem bogu ne bova govorila. Bodi kdorkoli, ker ga moliš ti, ga bom rada tudi jaz molila ob tvoji strani. A to bo že prišlo ob svojem času. Ali pa me ljubiš, moj dragi gospod?«

»Z vsem koprnenjem svoje duše, z vsakim utripom svojega srca, z vsakim vlakencem svojega telesa te ljubim,« reče prefekt in taka silna strast je bila v njegovem glasu, tak žareč ogenj v pogledu, ki se je zdelo, da zagrinja in oklepa vso njeno osebo, da je bila še celo ona — ponosna Augusta, ženska, natančna prav do kraja svoje zares velike ljubezni — zadovoljna.

»Potem te pa, dragi moj gospod, nujno prosim,« mu reče Dea, »vsaj za kratek trenutek ne misli na nič drugega ko samo na najino ljubezen. Naj počiva v tvojem naročju vsaj še ta trenutek in misli ta čas, da bo ležal svet osvojen z mojo ljubeznijo pri tvojih nogah.«

Dea se privije tesneje k njemu in se mu zopet nasloni na prsi. Bila je zdaj nežna in vsa vdana, nič več Augusta, nedostopna kneginja, ampak prava ženska, ljubeča in se pokoreča, ponosna da daje in ponosna da se odreka.

Zanj pa je bil to trenutek muke. Vedel je, kaj Dea želi in kakšno orožje more uporabiti, da si podvrže njegovo voljo. Ta bitka, ki jo je bil zdaj sam s seboj, pa je bila le uvod k še burnejši, ki jo je moral nato izvojevati zoper njo. Kako se mu trga duša, je izražala vsaka poteza njegovega obličja, ki je bilo spet videti suho in trdo; Dea Flavija pa je vse to videla. Videla je, kako trpi, kako raste z vsako naslednjo sekundo notranja borba in je težja in besnejša; dihal je z mrzlično naglico, gube na čelu so se mu vidno poglobljale, in čez nekaj časa so se mu roke strdile in se stisnile pesti, dasi se je Dea umirjala s svojim onemoglim telesom k njegovemu in je ležala glava na njegovih prsih.

»Ali hočeš res izgubiti svet in izgubiti mene?« mu je zašepetala. »Svet leži pri tvojih nogah in jaz te ljubim!«

Zastokal je kakor ranjena žival v svojih mukah; roke so se mu razklenile in divje jo je privil še tesneje nase.

»Ljubim te,« zašepeta prefekt, »ljubim te! Svet naj le bo izgubljen zdaj, ko sem tebe držal v svojih rokah.«

»Svet, dragi gospod,« zašepete ona, »ni izgubljen, prej je pridobljen. Z mojo roko v tvoji bova napravila ta svet srečnejši in svetlejši. Oblast je tvoja..., ti si cesar...«

»Tiho, tiho, boginja moje duše! Ne govori o tem..., zdaj ne..., ko moje roke oklepajo tebe in je ves svet izgubil izpred mojih oči. Naj živim v tem snu vsaj še en hip; naj pozabim na vse drugo, naj gori le ljubezen do tebe. Zdi se mi, da je razsvetlila mojo dušo za vekomaj, kajti zaživel sem šele tisto uro, ko sem prvič začul tvoj glas... na Foru..., se spominjaš?... Ko sem klečal pri tvojih nogah in zavezoval trakove tvojih čevljev?«

»Spominjam se!«

»In od tiste ure sem te ljubil. Ljubil sem te zavoljo tvoje čistosti in zavoljo tvoje izbrane lepote in zato, ker sem človek, ki ga žeja po sreči. Toda Bog, ki zahteva mojo dušo, je dopustil, da se mi je krčilo srce, da sem mogel ostati čist in zvest njegovi službi. Tako je bilo polno tvoje slike, da je še celo privid Njegovega slavnega trpljenja potemnel in se zabrisal. Toda v svojem neskončnem usmiljenju mi je dal tebe vsaj za to kratko, vzvišeno uro, ki naj moje srce hrani s spominom nate tudi tedaj, ko bodo moje noge stopale po poti, ki drži do vznožja Njegovega križa.«

»Samo ena pot je, dragi gospod,« vzklikne Dea, »ki naj jo tvoje noge hodijo! To je pot, ki drži najprej v moje naročje in nato k templju Jupitra Zmagovavca, kjer stoji prestol in počiva žezlo Augustovo!«

»Pot, ki o njej govorim, srce drago,« odvrne prefekt resno, »drži tudi kvišku, gor na Kalvarijo, kjer stoji prav na vrhu samotni, trhel križ. Burja in dež zadnjih sedmih let so počenjali z njim, kar jih je bila volja... Ti mi pravijo, da leži eden njegovih prečnikov zlomljen na tleh, da je njegovo deblo preklano od vrha do tal. Vendar je tam, še je tam, zapuščen in osamljen je; za oči, ki znajo gledati, pa je še viden odtisk nebeškega trupla, ki je viselo na njem dolge tri ure v neizrekljivem smrtnem boju, da bi se ljudje naučili, kako je treba živeti, in da bi se naučili tudi umirati.«

Dea ni za hip ničesar rekla. Njeno razburjenje se še ni podelo, pa vendar so ji onemele ustne, kajti to, kar je imela v srcu, je bilo za besede preveliko, prečudno. Ni razumela, kaj prefekt misli; še vedno je mislila, da mu je vročica zastrla možgane v meglo; bila je prepričana, da se bo kmalu vrnil zdrav razum in z njim slavohlepnost, ki pristojna vsakemu možu. Razumela pa je, da presega njegova ljubezen do nje vsako človeško ljubezen, ki jo je kdaj poznala. Bila je velika in plemenita in vzvišena kakor vse, kar je izhajalo od njega, in ženska, kakršna je bila, se je zadovoljila s tem, da se izpolni vse drugo po volji bogov.

Zrla je v obličje, ki ga je vzljubila v tem kratkem času, ter poskušala razbrati, kar ji je bilo še skrito za resnim čelom in globoko vdrtimi očmi. Res, v teh očeh je videla veliko radost in ogenj, ki je bil sličen njenemu; a ta ogenj je gorel za stvar, ki je ona, ponosna, izrazita poganka, hčerka Augustova, ni mogla na noben način razumeti. Pokazala mu je pot do vladarstva, do krone Augustove, do žezla cesarjev, vendar pa v njegovih očeh, tako skrivnostnih in modrih kakor ocean, ki izpira obal njegovega rodnega doma daleč odtod, ni žarel niti ogenj slavohlepja niti želja po najvišji oblasti. Le ogenj ljubezni do nje in jasnina neskončnega pokoja.

»Dragi gospod,« mu reče Dea, »ko bo žezlo Augustovo v tvojih rokah, ga boš lahko vihtel po svoji milji volji. Ne poznam pota, ki o njem govoriš;

gora Kalvarija mi je neznana in ti govoriš o stvareh, ki so mojemu ušesu tuje... Toda bogovi so mi dali moč, da te povišam nad vse ljudi, da boš vladar najmočnejše države na svetu, in zahvaljujem se jim na kolenih, da so mi pokazali pot, ki morem voditi po njej tvoje stopinje prav na prestol Augustov.«

»In jaz na kolenih zahvaljujem Boga, o duša moja, da si mi ti pokazala pot do vznožja Njegovega križa! Boga samega, srce drago — o, razumela boš nekega dne, saj je tvoja duša lepa in pripravna, da sprejme prav tisti edini dih iz nebes, ki ti bo pokazal pot do večnega življenja — Boga samega, srce drago, ki je živel med nami ljudmi preprosto, ponižno življenje potrpežljivosti in naporov, Boga, pomisli to, ki bi bil lahko prišel k nam z vsem svojim veličanstvom, ki bi bil lahko, če bi le hotel, nosil žezlo sveta in vse krone vseh držav vseh vekov, tega Boga sem videl, da, jaz, srce drago, sem ga z lastnimi očmi gledal, kako je trpel, truden in izmučen, lačen in žejen, da bi poživil bednega in prinesel žarek veselja v bivališča revnih. In jaz, ki sem Ga takega videl, jaz, ki sem slišal Njegov glas plemenitosti in miru, jaz naj bi hrepenel po kroni in žezlu, naj bi izdal cesarja in zasedel prestol!! Srce drago! Srce drago! ali ne uvidiš, da bi mi bilo žezlo težko ko svinec in da bi mi krona krivila glavo od sramu?«

»Jaz bi ti tedaj šepetala besede, ki bi ti odvzele breme s čela in moj poljub bi pregnal rdečico sramu s tvojih lic. Dan in noč bi minevala v neskončni sreči, ko bi tvoja glava počivala na mojih prsih in bi moje roke oklepale tvoj vrat. Nevedna sem še, pa vendar bi te naučila, kaj pomeni ljubezen, in ko bi se naučil ta sladki nauk, bi pa spet ti mene učil.«

»V mojem ušesu pa bi šepetal tih, droben glas: 'Ti, ki si videl človeški obraz svojega Boga, si prelomil cesarju dano prisego; izdal si ga v stiski, prav kakor je Iškarijot izdal s poljubom svojega Gospoda.'«

»Glas tvojega boga«, ga zavrne ona, »ni močnejši ko glas rimskega ljudstva in to ljudstvo te proglašajo za cesarja in te je odvezalo tvoje prisegel.«

»Glas božji«, pravi on počasi, »mi je govoril na peščenih pustinjah Galileje in mi rekel: 'Daj cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je božjega.'«

Njegove na rahlo zašepetane besede so se pozgubile v obširnem prostoru okoli njega. Dea Flavija ni odgovorila. Strašna bolečina ji je vstala v srcu, kakor da bi mrzla, mrtva roka grabila za sleherni njegovo vlakno, v ušesih pa ji je šumelo kakor posmehljivo roganje.

Krvoločna pošast Usoda se je režala vanjo preko sobe. Ljubezen je ležala krvaveča in zvezana pri nogah neke nevidne, nadčloveške prikazni, ki se je je Dea Flavija bala, kajti bil je to Nepoznani.

Oči Taura Antinorja so bile uprte v praznino, in Dea se je tresla, ker ni mogla videti, kar je videl on. Ali je gledal prav isti privid, ki si ga je sam pri-

klical, križ, zlomljen in od viharjev razklan, podoba tiste sile, ki je bila njemu mogočnejša od rimske države, mogočnejša ko kraljestvo njene ljubezni?

Spomnila se je, kako je pred nekaj dnevi prav v isti sobi v mislih nagovarjala in izzivala tega galilejskega upornika, ki je umrl sramotne smrti. Ona ga je izzivala, prav ona, Dea Flavija, iz vladarske hiše Cezarjeve! Ponudila mu je bitko prav za tega moža, ki mu je hotela zdaj napolniti dušo s svojo lastno dušo!

Izzvala je Galilejca, se zarotila, da bo osvojila to srce in ga izneverila zvestobi, ki jo je prisegel, se zarotila, da ga bo najprej napravila cesarjevega in nato svojega, da ga bo najprej zlomila in strla, nato odtrgala od njegovega neznanega boga!

Zdaj pa se je zdelo, kakor da bi nepravilni galilejski upornik nazadnje še zmagoval! Izrabila je vse orožje: svojo ljubezen, svojo lepoto, svojo bližino, ogenj mladosti in strasti, ki ga je izžarevalo vse njeno bitje; toda nevidni Neznanec je zmagal, njej pa je ostala le strašna bolečina v srcu, ki je bila grenkejša od smrti.

»Ali mi dovoliš, da odidem, Augusta?« vpraša slednjič mehko prefekt, »trenutki so dragoceni! Cezar me potrebuje...«

Dea se je zbudila kakor iz odurnih sanj. Zdelo se je, da hoče z divjo kretnjo svojih rok pomesti izpred sebe grozeče pošasti, ki so jo napadale. Nato pa se privije k njemu z močjo bližajočega se obupa.

»Ne, ne,« zavpije, »ne hodi..., ubil te bo, ti pravim... Ne hodi...«

»Moram,« reče on odločno. »Srce drago, lepo te prosim, dovoli mi, da odidem!«

»Ne, ne..., vsaj en hip premisli..., premisli!... Moja ljubezen..., ali pri tebi nič ne zaleže?... Ali te moj poljub ni razvnel?... Nikar me ne zapusti, dragi gospod... Nikar me še ne zapusti... Vsaj zdaj še ne..., zdaj, ko vem, kaj je sreča! Tako sama sem bila vse svoje življenje... Slednjič pa me je obiskala ljubezen..., ljubezen in sreča... Mlada sem, obeh potrebujem... Dragi gospod, če me ljubiš, ali me moreš pustiti samo?...«

»Če te ljubim?!«

V tej edini kratki besedi je bilo toliko hrepenjenja, toliko strasti in toliko nežnosti, da so ji vsi upi iznovi oživel. Še en napor in bila je prepričana, da bo zmagala. Vročica ji je plala po žilah, stene delavnice so ji plesale pred očmi; padla je na kolena, ker ni mogla več stati. Z rokami se ga je oklenila in se z vso močjo privila k njemu. Njeno obličje, uprto navzgor v njegovo, je plavalo v solzah, njeni zlati lasje pa so se izmuznili iz mrežice in ji kakor žareča lava padali po ramenih navzdol.

»Ljubim te,« je šepetala, »ali me torej moreš zapustiti, dragi gospod?... Če zdaj odideš, bo to za vekomaj... Pomisli, oh, vsaj za trenutek pomisli!

Ko Cezar spet dobi oblast v svoje roke, me bo ločil od tebe..., četudi bi te potem v svoji besnosti ne ubil. Če odideš, bo to za vedno... Pomisli to, premisli, preden odideš! Ljubezen moja..., ljubezen moja, ne hodi od mene in ne zapuščaj me same! Dragi gospod, ali pomisli tudi na drugo, na poljube, ki jih boš okušal na mojih ustnah, na blaženosti, ki jih boš deležen v mojem naročju! Tvoja sem, tvoje je moje srce, ki te ljubi, moje telo, ki te obožuje, vsaka moja misel velja tebi... Ne odhajaj od mene..., ne prej, dokler nisi okusil vse sladkosti moje ljubezni!«

Z rokami mu je objemala kolena in bila je neizrekljivo lepa, izredno nežna v svoji prisrčni ljubezni, v svoji popolni samozataji; ponosna rimska žena na kolenih pri njegovih nogah, njene polne rdeče ustne pa so prosile poljuba.

Prefekt pa je stal in stiskal z rokami svoj razpaljeni obraz.

»O Bog, moj Bog!« je mrmral, »ne zapusti me v tem trenutku!«

Grom je treskal po nebu, dočim je bila duša obupno borbo za zvestobo in večno življenje. Živahni plameni bliska so razsvetlili pobeljene stene delavnice, uboga boreča se duša, trpinčena s skušnjavo, s hrepenenjem in strastjo, pa je bila deležna v tem urnem svetlem blisku prikazni iz davnih dni.

Nebo je bilo krvavordeče in mračno; zemlja se je tresla pod nogami; na tisoče mož in žena; tam v daljavi se je na nebesu odražala na križ razpeta postava... Glava je bila nagnjena v smrtnem boju, oči napol zaprte, ustnice blede in odprte, od muk strto telo pa je bilo otrpelo kakor pri mrliču. Roke so bile razpete, ravno in na široko, kakor da bi še poslednjič klicale in hrepenele; v viharjem ozračju so plule nežne besede, tako neznatne in rahle kakor spomini:

»Pridite k meni vsi, ki ste trudni in obteženi, in jaz vas bo poživil!«

Bil je to le privid, bežen kakor ognjeni blisk, ki ga je priklical, in besede so že zamrle v tišini ozračja.

Mučena duša pa je našla svoje sidro. Tauru Antinorju so omahnile roke od obraza.

»Razpolagaj z menoj, o Jezus Galilejec!« reče prefekt in od silnega navora, da se je premagal, mu stopi na čelo znoj in udje mu strepetajo. »Videl sem Tvoj smrtni boj, Tvojo žrtev! Tako lahko bi se mi moralo zdeti, da to storim zavoljo Tebe! Daj mi moči, da bom dal cesarju, kar je cesarjevega, in sam odzemi meni, kar je Tvojega!«

Ona pa je slišala njegove besede, videla njegov pogled in spoznala, da je premagana.

Spomin je posegel nazaj in na krvavih perutih prinesel besede sužnje Menekrete:

»Naj se ti slednje delo milosti izprevrže v bridkost in ponižanje, slednji čin usmiljenja naj se spre-

meni v kletev za tistega, ki ga sprejema, dokler ne boš zapuščena kleče prosila usmiljenja pri srcu, ki usmiljenja ne pozna, in ne naletiš na uho, ki bo gluho za tvoje krikel!»

In ta kletev strte matere je bila kakor očiten odgovor na izzivanje, ki ga je zalučala ona v svoji domišljavosti in prevzetnosti proti njemu, ki so mu rekli Jezus Nazareški. Rada bi bila blagoslovila Menekreto, pa Menekreta je bila mrtva; rada bi bila dala življenje za cesarja, pa cesar je bil strahopeten begunec. In zdaj je na kolenih prosila usmiljenja; toda srce, ki se je za njegovo posest borila, se je obrnilo od nje, kakor da bi ne poznalo ne usmiljenja ne ljubezni. In ko je vsa njena duša ječala od koprnenja, je našla za svoje krikel gluho uho...

Ta neznani Galilejec, ki je umrl na križu, je bil močnejši ko njena ljubezen. On jo je odvrnil od njene dolžnosti, on je zmečkal in zdrobil to srce, dokler ga ni slednjič odtrgal od nje — Dee Flavije Auguste, iz vladarske hiše Cezarjeve!

Galilejec je sprejel njeno izzivanje in zmagal; ona ni pomenila nič za srce edinega moža, ki bi bila dala rada vse svoje življenje, da bi ga smela klicati za svojega!

Kriknila je kakor ranjena ptica, poskočila na noge ter za trenutek stala pokonci, sijajna, besna, po srcu poganka.

»Prekolni svojega boga,« zakriči divje, »prekolni ga, ti pravim, ker je zavisten, krut bog... Le pojdi svojo pot, učenec Galilejčev, le pojdi svojo pot, in če te bodo stopinje osamljenega in nesrečnega privedle na tisto pot, ki si jo obožaval, tedaj pokličij nje in povem ti: spoznal boš, da tvoje molitve ne sprejme in da je gluho za tvoje gorje!«

Opotekla se je, pepelna bledica ji je pokrila lica, in padla bi bila vznak kakor besna, če bi je ne bil on prestregel v svoje naročje.

Spoštljivo jo nese k ležišču, jo položi nanje in ji noge tesno zavije v njeno sivo, plašču podobno tuniko.

Skloni se nad njo in poljubi njene zlate lase, z modrimi žilami prepreženi in v nezavesti zaprti vekji in prekrasne, zdaj blede in tihe ustnice.

»V imenu Nje, ki je umiral vpricho mene, jo sprejmi v svoje varstvo Ti, o Gospod!« zašepeta goreče.

Nato pa zdrevi z veliko naglico iz sobe, ne da bi se še enkrat ozrl nanjo.

(Dalje prihodnjič.)

Bela breza je žalostna.

Bela breza v polju trudno
v noč strmi,
k njej se bežen vetrc sklanja,
ji šusti:

»V solzah sem te našel, sestra?
Žalna vest
ti zadala še bridkejšo
bo bolest!

Onemel je slavček zlati,
pevec tvoj.
Vse noči prebdel ob tebi
je z menoj...

Vsa samotna boš ostala.
Ah — jesen!
Grem na jug; tvoj novi drug bo
piš leden.«

Bela breza v polju tiho
plaka v noč,
dviga veje, proč želi si
v temo zroč...

Mirko Kunčič.

Večer.

Na terasi okroglega stolpa stojiva,
ko se pogrinja mrak v doline. —
Zreva v daljne daljine
in hrepenenja bol trpkó trpiva. —

Nad nama gorice,
polja pod nama spé,
gozdne samote v naju pojó.

Brez besed stojim:
vse življenje — hrepenenje...
In nem v večer strmim. —
(Kakó je tvoj obraz svetel v višavi!)

Vilko Novak.

Tepka.

Za našo hišo v vrtu
je tepka zgubana,
v jesenih mošta dala
je polovnjaka dva.

Smo mislili: I letos
bo nekaj hruševca,
a tepka nam nasiplje
le — listja črne.

Jože Pogačnik.

Naše prijateljice.

Inž. Ciril Jeglič.

Filodendron.

V vsakem količkaj udobnem stanovanju se filodendron hitro udomači kot hišni prijatelj, ki ga imajo vsi radi in ga veselo občudujejo. Skromen je v svojih potrebah, a močan in eleganten junak, ki ga odlikuje utrjenost in vedno mlada življenjska sila.

Najbolj znana vrsta je *philodendron pertusum* (pravilneje: *monstera deliciosa*), ki se ji tudi v vrtnarski vzgoji še vedno pozna prvotni značaj rastline ovijalke. Ta rastlina je doma iz tropičnih krajev, kjer se v divjih goščavah spenja med bujnim rastlinstvom pragozda. Zato ni preveč razvajena na svetlobo ter je zadovoljna, tudi če ji odkažeš mesto v kotu sobe, kjer bi mnoge druge rastline brž začele hirati. Toda, če hočeš, da se rastlina stasito razvije, da ohrani čim več listov in da bodo listi veliki in zdravi, moraš tudi filodendron postaviti blizu svetlega okna. Zlasti ko razvija nove liste, ga moraš primerno okreniti k svetlobi, da se ne iztegne preveč na eno stran, ampak da ostane lepo zastaven z enakomerno na obe strani razprostrtimi listi.

Temnozeleni, lepo napeti in trdokožnati listi so krasno vrezani in preluknjani. Prvi listi mladih rastlin še nimajo teh značilnih vrezin. Starejše rastline včasih tudi v sobi zacveto; plod je užiten in ga v tropičnih krajih nabirajo za hrano.

Filodendron tudi glede toplote ni izbirčen. Prezimiš ga lahko v nezakurjeni ali pa v zakurjeni sobi, kjer mu je treba skrbno zamakati. Imaš ga lahko pozimi in poleti v sobi, ali pa ga deneš čez poletje v polysenco na vrt. Če ga poleti postaviš na močnejše solnce, ga moraš polagoma na to privaditi, da žarki listov ne opečejo. Neutrjene rastline varuj prepriha! Vode porabijo mnogo. Ako hočeš, da ti rastlina razvije velike, mogočne liste, ji o pravem času postreži tudi z gnojnico!

Mlade rastline presadiš vsako pomlad v močno, ne prelahko prst ter jih gojiš celo leto v sobi, kjer so obvarovane pred preprihom in sušo. Vrtnarji razmnožujejo filodendron večinoma s tem, da razrežejo deblo v več kosov (potaknjencev), ki so že pripravljene za ukorenitev, ker filodendron razvije navadno že obenem z vsakim listom tudi močno zračno korenino. Posamezne kose posadiš pošev ali navpik v lonec in pokriješ s prstjo 1 cm visoko. Na odrezanem koncu, ki ostane nezaceljen, potaknjene ne napravi korenin, vendar rastline iz takšnih potaknjencev prav dobro uspejo, da jih pravilno oskrbuješ.

Navadno obdrže filodendroni po pet do šest listov in starejše rastline, ki imajo precej visoko, golo in grčavo deblo, oprto in ovito z zračnimi koreninami,

so bolj zanimive nego lepe. Sicer pa ni težka stvar previsoke in oslabele filodendrone znižati oziroma pomladiti. Zračne korenine tik pod najstarejšim in zdravim listom dobro oviješ v mah in povežeš z ličjem, tako da so zlasti konci korenin popolnoma odeti v vlažnem mahu. Rastlina naj stoji na toplem, svetlem prostoru in mah moraš stalno pojiti z vlago. Zračna korenina bo kmalu začela rasti in poganjati stranske korenine. Tedaj odreži glavo z listi pod dotičnim mestom, kjer si umetno izzval tvorbo novih korenin, ter jo tako presadi v primerno velik lonec, da prst popolnoma pokrije korenine in odrezani konec debla.

Filodendron (*monstera deliciosa*).

Na opisani način razmnoženi filodendroni radi in hitro rastejo in tudi materina rastlina, ki si ji odrezal glavo, znova odžene. Namesto mahu ti lahko služi tudi posoda (škatlja) s prstjo, ki jo v primerni višini obložiš okoli debla ter zamakaš.

Navadni filodendron (*monstera deliciosa*), ki ga vidimo na sliki, ima torej to napako, da sili v višino in sčasoma dobi spodaj grdo deblo. V tem oziru boljša vrsta, ki raste bolj v širjavo, je *philodendron bipinnatifidum*, doma iz Braziliije, z velikimi in lepo urezanimi listi, ki pa nimajo lukenj.

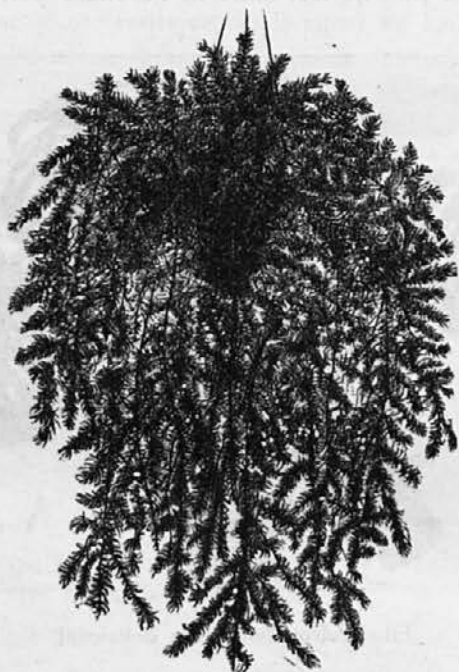
Aspáragus.

To latinsko ime je našim sobnim vrtnarjem, ki ne razumejo latinščine, še najbolj znano. Toda navadno izgovarjajo besedo z napačnim naglasom, pravilno se glasi: aspáragus (s poudarkom na drugem a). Rastlina je sorodna z užitnim špargljem ali belušem (*aspáragus officinalis*), ki ga kot najfinejšo zelenjad pridelujejo na vrtu in režejo spomladi njegove sočne, debele in bele brste, dokler ne ozelene in ne začno

steblati. *Aspáragus*, ki ga gojimo v sobi, bi torej lahko imenovali po slovensko: okrasni špargelj ali beluš. Doma je iz južne Afrike.

Mislím, da ni treba te rastline nikomur še posebej priporočati. Njeno košato, drobno, elegantno in trpežno zelenje na vitkih, dolgih steblih in poganjkih je v sobnem vrtiču nenadomestljivo. Nekateri trgovski vrtnarji gojé okrasne šparglje nalašč samo za rezanje; vsaka nevesta že hoče imeti špargljevo zelenje v poročnem šopku.

Prvenstvo med lončnimi šparglji zasluži Sprengerjev beluš (*aspáragus Sprengeri*). Njegovi krepki poganjki s temnozelenim, igličastim zelenjem se izvrstno podajo na cvetličnih stojalih in v lampicah. V Dresdenu sem videl neko novejšo

Sprengerjev špargelj (*aspáragus Sprengeri*).

sorto Sprengerjevega šparglja z belorumenimi poganjki (*aspáragus Sprengeri Saxonia*). Dobro negovane starejše rastline se včasih tako razkošatijo, da merijo 1 m v širino, a viseče, bujno zeleno steblovje doseže po več metrov. Na oknu in tudi zunaj na balkonu Sprengerjev špargelj prav dobro uspeva. Če ga polagoma privadiš na polno svetlobo ter skrbno in obilno zamakaš, vzdrži tudi v žgočem solncu. Pozimi ostane lepo zelen tudi v suhem zraku zakurjene sobe, toda moraš ga večkrat popršiti z umetno roso in pregledati, da se ne ugnezdi na njem kaparji in drug mrčes. Je pa bolje, če ga prezimiš v bolj hladnem prostoru.

Ko spomladi špargelj presajaš, vzemi rodovitno, bolj težko prst (kompostnico), ki ji prideneš nekoliko peska. Starejših rastlin v loncih, ki imajo v premeru zgornje širine že več kot 15 cm, ni treba več presajati; pomagaj jim rajši z obilnejšim gnojenjem.

Sčasoma zacvete Sprengerjev špargelj tudi v sobi, ako se mu dobro godi. Drobno cvetje je belo in dehtivo ter napravi lepe, rdeče jagode. V jagodi je črno semensko zrno.

Aspáragus si prav lahko sam vzgojiš iz semena. Najpripravnejši čas za setev je konec zime ali pa zgodaj spomladi. Vsako zrno dobro pritisni v prst in nekoliko pokrij s peščeno prstjo. Ako dobi dovolj vlage in toplote, vzkali približno v enem mesecu, starejše seme pa potrebuje več časa. Mlade rastlinice večkrat presadiš, na svetlem prostoru v sobi se razvijajo prav dobro. S ponovnim presajanjem dosežeš že v drugem letu močne in košate rastline. Lahko pa razmnožiš špargelj tudi tako, da pri spomladnem presajanju razdeliš starejše rastline, kar ni baš priporočljivo. Gomoljaste tvorbe na koreninah pusti pri miru, ker je v njih nakopičena rezervna hrana.

Krasne rastline za v lampice in na stojala daje *aspáragus scandens deflexus* (viseča oblika šparglja plezavca), ki je izredno trdoživ in neobčutljiv. Raste bujno in krepko, starejše, dobro oskrbovane rastline napravijo do 2 m dolge poganjke (brez trnkov) z drobnim, gostim zelenjem. Ljubki, zvezdasti cvetki, ki se pri vrtnarski vzgoji prikazujejo že v prvem letu, stoje posamič in ne v grozdih. Tudi ta špargelj rad nastavi seme in jeseni z rdečimi jagodami okrašena rastlina te v sobi dražestno iznenadi. Gojiš in razmnožuješ ga kot Sprengerjev špargelj. Pozimi je najrajši v hladni sobi in mu tudi mraz skoraj ne more do živega.

Puhasti špargelj (*aspáragus plumosus nanus*) ima najnežnejše, najfinejše iglice. Rastline s košatim, puhastim zelenjem, dajejo vrtnarjem najdragocenejši material za rezanje. Le mlajše rastline ostanejo nizke, kakor označuje latinski pridevek »nanus«, starejše se pa visoko ovijajo s tenkim steblovjem, ki je spodaj preveč golo. Razmnožiš ga z delitvijo ali pa vzgojiš iz semena. Vrtnarji napravljajo tudi potaknjence, ki se dokaj radi ukoreninijo. Puhasti špargelj je bolj občutljive narave nego zgoraj navedeni vrsti. Često ga napadejo kaparji; včasih si ne moreš pomagati drugače, kakor da odrežeš vse ušive poganjke.

Odlična novost je Lutzov špargelj (*aspáragus Lutzi*). Ta vrsta napravi pokončne, 1 do 2 m dolge poganjke, ki se ne ovijajo, s finim, gostim, a rahlo nanizanim zelenjem. Dražestno je tudi njegovo bogato cvetenje. Odrezane mladike — s cvetjem in brez cvetja — prav dolgo ohranijo svojo svežost. Rastlina je dragocena zlasti za trgovske vrtnarje, kot lončnica v sobi pa je glede občutljivosti podobna puhastemu šparglju. V stanovanjskih prostorih vsekakor zasluži prednost Sprengerjev špargelj, ki je že tudi najbolj razširjen.

(Dalje prihodnjič.)

Ukrajinci.

J. B. Šedivý.

1. Zemljepisni pregled.

Zapadni svet je sicer že pred svetovno vojno vedel za Ukrajince, a jih je le slabo poznal. Jasne predstave o njih ni mogel dobiti že zavoljo tega, ker jih je Rusija proglašala za rusko pleme, njihov jezik pa za rusko narečje, dočim jih je Avstro-Ogrska smatrala za samostojen rusinski ali rutenski narod. Rusi so jih navadno imenovali Maloruse. Sami so se imenovali Rusini ali Ukrajinci. Po svetovni vojni se je povsod popolnoma udomačilo ukrajinsko ime. Mnogo slovenskih mož in fantov je med svetovno vojno pokrila ukrajinska zemlja, in Ukrajinci zaljšajo ob vseh svetnikih grobove nepoznanih slovenskih vojakov.

Po številu prebivalstva stoji ukrajinski narod med Slovani na drugem mestu. Na strnjemem ozemlju prebiva 38 milijonov Ukrajincev. Na ukrajinskem ozemlju so tudi večje ali manjše naselbine Nemcev, Judov, Poljakov, Rusov, Čehov, Bolgarov in Romunov, ki jih ni mogoče izločiti. Ko pa se bo vse ukrajinsko ozemlje združilo v eno državo, kar se bo gotovo zgodilo v bližnji bodočnosti, bo štela ukrajinska država nad 50 milijonov prebivalcev.

Pred svetovno vojno so prebivali Ukrajinci v jugozahodnem delu Rusije. Vzhodno mejo je delala črta, ki jo potegnemo čez srednji tok reke Donec proti jugu do Azovskega morja. Na jugu meji ukrajinski narod na obrežje Azovskega in Črnega morja. Na jugozapadu dela mejo reka Prut v sedanjih Romuniji, ki je pred vojno delila Rusijo od Romunije. Na ozemlju bivše Avstro-Ogrske je imela ukrajinske

prebivavce Bukovina, vzhodni del Galicije in severovzhodni del Ogrske. Na zapadu mejijo Ukrajinci na Poljake, in sicer na črti, ki gre zapadno od mesta Lvova proti severu, in sicer zapadno od mest Ljubljina in Brest-Litevsk. Na severu so sosedi Ukrajincev Belorusi in nato Rusi na črti, ki gre južno od reke Pripet. Vse strnjeno ukrajinsko ozemlje meri nad 650.000 km² — torej skoraj trikrat toliko kakor Jugoslavija (248.000 km²). Boljševiška revolucija l. 1917, brest-litevski mir med Rusijo in Avstrijo ter Nemčijo, vojna med Ukrajinci in ruskimi boljševiki in mir po vojni med boljševiško rusko državo in Poljsko l. 1921 so razdelili ukrajinski narod med štiri države.

Pod boljševiško oblast je prišlo 470.000 km² z 29 milijoni prebivalcev. Tako veliko število v svetovni vojni prebujenih Ukrajincev si je znalo pridobiti v boljševiški državi dan za dnem več pravic. Lenin je prvotno uvedel v vsej boljševiški državi strogo centralizem. Že on, še bolj pa boljševiški voditelji Stalin, Kalinin in Rykov so se prepričali, da je treba računati z narodnim gibanjem posameznih narodov pod boljševiško oblastjo, zlasti ukrajinskim. Ne zavoljo pravičnosti ali iz dobre volje, temveč radi nujne potrebe so začeli ruski boljševiki popuščati v narodnem in političnem oziru. Vedeli so, da je boljševizmu sovražnega ukrajinskega kmeta mogoče pridobiti samo s popuščanjem in z agitacijo v ukrajinskem jeziku: — brez Ukrajine bi izgubila namreč boljševiška država večino svojega bogastva. Pomisliti je treba, da je ozemlje ruskega naroda polno močvirja in so na severu zaradi zime kraji nerodoviti. Ukrajina je bila vedno zakladnica Rusije. Pred svetovno vojno so izvo-

zili iz ukrajinskega ozemlja letno nad 15.000 konj, 240.000 glav goveje živine, 130.000 svinj, 9000 vagonov govejega, 1200 vagonov svinjskega mesa ter 900 vagonov jajc in 6500 vagonov kož. Mnogo so izvažali tudi sladkorja, ki se izdeluje iz sladkorne pese. Kamenega premoga so pred vojno nakopali na ukrajinskem ozemlju nad 10 milijonov ton (tona je 1000 kg), razen tega so izdelali iz kamenega premoga poldrug milijon ton antracita in še nekaj več koksa. Med Kijevom in Elizavetgradom so ogromna skladišča rjavega premoga, kjer ga letno izkopljejo nad 80 milijonov ton. Kako veliko je to bogastvo premoga, si lahko predstavimo, ako pomislimo, da se nakoplje letno v Sloveniji, ki slovi po svojem premogovnem bogastvu, kamenega (črnega) in rjavega premoga skupaj okrog 2 milijona ton. Blizu Ekaterinoslava in Herzona dajo železni rudniki letno nad 3 milijone ton sirovega železa, mangana pa nakopljejo v Ukrajini letno nad 250.000 ton. Tudi industrija je na ukrajinskem ozemlju precej razvita. Tako se je v teku časa začel uvajati ukrajinski jezik v šole in urade, boljševiška Ukrajina pa je postala federativna (zvezna) država v okviru boljševiških Zedinjenih zveznih držav. Njeno glavno mesto je Harkov; središče prosvetnega in znanstvenega življenja v boljševiški Ukrajini je staroslavno mesto Kijev, kjer je tudi sedež Vseukrajinske akademije znanosti. Po vseh uradih in na vseh ljudskih in srednjih šolah ter na vseučilišču v Kijevu vlada sedaj ukrajiniščina. Ruski boljševiki se zavedajo, da ogromne večine ukrajinskih kmetov niso mogli prepeljati z boljševizmom in da težijo po odcepitvi od Moskve ne samo kmetje, temveč celo mnogo ukrajinc-

skih boljševiških voditeljev. Jasno je sedaj boljševiškim ruskim voditeljem v Moskvi, da je v Ukrajini proti njim nevarno vrenje. Zato skušajo s svojimi spletkami spraviti na važna mesta v Ukrajini samo tiste ukrajinske boljševike, ki so jim najbolj vdani in se navdušujejo za zvezo z Moskvo.

Romunija ima pod svojo oblastjo 22.000 km² ukrajinskega ozemlja z 800.000 Ukrajinci. Bivšo avstrijsko deželo Bukovino je dobila po mirovni pogodbi, v času rusko-ukrajinskih bojev pa si je osvojila prejšnjo rusko pokrajino Besarabijo, kjer ima večino ukrajinski živelj. Sovjetska država ne priznava Romuniji pravice do Besarabije, kar sta storili Anglija in Francija brez njenega podpisa. Ko je v zadnjem času postala Italija prisrčna prijateljica Romunije in je odločno stopila na protirusko stran, je tudi ona priznala Besarabijo Romuniji, kar je zelo razburilo vse Ruse in Ukrajince. Najvažnejši ukrajinski mesti pod romunsko oblastjo sta Černovice in Kišinev. Ukrajinci ne uživajo nikakih narodnih pravic. Prejšnje ukrajinske šole je vlada zaprla ali pa jih pretvorila v romunske. Tudi po sodiščih se ne morejo Ukrajinci zagovarjati v materinem jeziku.

Pred razpadom Avstro-Ogrske so ameriški ukrajinski izseljenci iz severovzhodnega dela Ogrske sklenili l. 1917 v Pittsburgu v Ameriki pogodbo s sedanjim češkoslovaškim prezidentom dr. Masarykom, da se po razpadu Ogrske združi njihova domovina s Češkoslovaško kot avtonomna pokrajina. Tudi v mirovni pogodbi sta se obvezala prezident, prof. dr. Masaryk, in zunanji minister, prof. dr. Beneš, da dá Češkoslovaška avtonomijo temu ozemlju, ki se od takrat imenuje Podkarpatska Rus. Avtonomijo garantira tudi prvi člen češkoslovaške ustave, toda ker še dosedaj zanjo ni zrela, je ni dobila. Vše šole so bile namreč do l. 1918 madžarske. Starejši ljudje so večinoma nepismeni. Skoraj vse svetno izobraženstvo se je pomadžarilo, oženjena svetna grškokatoliška duhovščina pa je slabo izobražena. Madžari so zabranili vsak stik z Ukrajinci v drugih pokrajinah. Tako 400.000 Ukrajincev ni sprejelo ukrajinskega književnega jezika, a ga tudi ni samo ustvarilo. Ko se je teh 15.000 km² ukrajinskega ozemlja združilo s Češkoslovaško, so nastale tu narodne šole. Ker tudi še sedaj ni književnega jezika, poučuje vsak učitelj po svojem prepričanju. Izobraženstvo je namreč razdeljeno na tri tabore. Ena skupina hoče sprejeti ruski jezik in proglaš

prebivavce Podkarpatske Rusi za Ruse. Druga je za ukrajiniščino, tretja pa se zavzema za tamkajšnje narečje in hoče ustvariti podkarpatsko-ruski narod. Vse tri skupine pa pišejo s cirilico. Češkoslovaški vladi je ukrajinska smer neljuba, ker meji Podkarpatska Rus na Ukrajince pod Poljsko. Vendar se zdi, da bo zmagala ukrajinska smer. Ko so prva leta po osvobojenju imeli v Češkoslovaški socialisti glavni pomen, so napravili iz Podkarpatske Rusi svojo kolonijo. Dabi laže ribarili v kalnem, so začeli s pomočjo srbskega pravoslavnega škofa Dositeja širiti pravoslavje med tamkajšnjimi katoličani vzhodnega obreda (grkokatoliki). Z nasiljem in često po krvavih bojih so vzeli nahujskani pravoslavni katoličanom 64 cerkva. Ko pa se je pri volitvah l. 1925 češkoslovaška ljudska stranka okrepila in sta tudi slovaška in nemška ljudska stranka vstopili l. 1926 v vlado, se je začel tudi v Podkarpatski Rusi uvajati red. Večino cerkva so morali pravoslavni vrniti katoličanom. Mnogo pravoslavnih se je vrnilo v katoličanstvo. Mnogo tistih, ki so se prevarili nad pravoslavljem, se iz napačnega ponosa ni vrnilo v katoličanstvo, ampak je zabredlo v brezverstvo; v teh navidez-nih pravoslavnih privržencih ima komunizem najmočnejšo oporo. Središče uprave je v Užhorodu; drugo večje mesto je Munkačevo.

Najhuje se godi Ukrajincem pod Poljsko, ki je po mirovni pogodbi in po rusko-poljski vojni l. 1921 dobila 137.000 km² ukrajinskega ozemlja s 7 milijoni Ukrajincev, ki imajo svoje središče v mestu Lvovu (Lemberg). Poljska vlada je naložila ogromne davke tem krajem, ki so strahovito trpeli od sedemletne vojne. Tisoče ukrajinskih uradnikov je odpustila iz službe ali pa jih prestavila med poljsko prebivavstvo; novih ukrajinskih uradnikov sploh ne sprejemajo. Ukrajinci so uživali v vzhodni Galiciji pod Avstrijo precejšnjo samoupravo. Poljska vlada pa je razpustila občinske svete in postavila po ukrajinskih mestih in občinah državne komisarje. Nad 500.000 ha ali skoraj milijon orolov rodovitne ukrajinske zemlje je razdelila med poljske legionarje (dobrovoljce), dočim je mnogo Ukrajincev brez zemlje. Do začetka l. 1927 je spremenila poljska vlada 2166 ukrajinskih ljudskih šol v poljske. Na ozemlju, ki je do l. 1921 pripadalo Rusiji, je zaprla nad 500 ukrajinskih pravoslavni cerkva. S takim početjem se seveda delu za zedinjenje pravoslavni s katoliško Cerkvijo neizmerno ško-

duje. Žal, da je tudi velik del poljske katoliške duhovščine nasproti Ukrajincem in Belorusom krivičen v narodnem oziru. Na zborovanja katoliških škofov Poljske republike niso povabljeni ukrajinski katoliški škofje, niti ne znani katoliški nadškof vzhodnega obreda metropolit Szeptickij (izg. Šeptickij), ki so ga za svetovne vojne zavoljo njegovega verskega in narodnega prepričanja preganjali Rusi in Avstrijci, sedaj pa Poljaki. O preganjanjih katoliške duhovščine in vernikov vzhodnega obreda na Poljskem ne bom poročal, ker me je sram, da je kaj takega mogoče v Evropi, kar je nemogoče pri divjih afriških plemenih. Čeprav so poročila verodostojna, vendar jim skoraj ne morem verjeti, zlasti mi je uganka, kako morejo pri tako tiranskih preganjanjih sodelovati katoliški poljski poslanci in drugi katoliški krogi.

Trdno sem prepričan, da je versko preganjanje pod boljševiki in versko in narodno zatiranje pod Romunijo in Poljsko tisti križev pot, ki je potreben za vstajenje mogočne, svobodne, v katoliški Cerkvi zedinjene Ukrajine.

(Konec prihodnjič.)

Nove knjige.

Dr. Ivan Tavčar. Zbrani spisi. IV. zvezek. (Grajski pisar, 4000, V Zali, Izgubljeni Bog, Pomlad.) Uredil dr. Ivan Prijatelj. V Ljubljani, 1926. Izdala in založila Tiskovna zadruga.

Priznanje gre Tiskovni zadrugi, da je omogočila strokovnjaku vseuč. profesorju dr. Ivanu Prijatelju, da more leto za letom izdajati znanstveno in s tolmačem ter slovstvenim uvodom opremljena zbrana dela starejših slovenskih pripovednikov in pisateljev, kot sta n. pr. Jurčič in Ivan Tavčar. Ta knjižnica slovenske pismenosti je usmerjena preko dosedanjih podobnih izdajanj, namenjena je po svoji ureditvi in snovni opremi zlasti tistim bralnim krogom, ki se strokovno bavijo s studijem slovenskega slovstva. Zato je gradivo celotno zbrano, dobro ob nezrelem, le časovno pomembnem, res umetniško ob le osebnostno zajemljivem. Ne bilo bi zato-rej modro, če bi očitali izdajatelju, češ, zakaj ne izbira. Odgovoril bi, da je to taka raba pri vsakem znanstvenem izdajanju slovstvenega gradiva. Vprašanje je seveda, ali je založnica svoje zbirke namenila res samo znanstvenim krogom, ali pa spričo naših revnih razmer ne računi tudi na odjemavce, ki kupujejo lepo-

slovje kot ljudsko berilo, kot besedo, ki naj neposredno raste v široko ljudstvo in ga s svojim duhom oblikuje. Pa še eno je. Tavčarjeva povest je še živa, še časovna, je še aktualna in zatorej neposredno učinkovita. Tavčar še ni pisatelj, ki bi mu mogli vse, kar je napisal, t. j. tudi take reči, ki so umetniško ali vzgojno oporečne, šteti med takozvano zgodovinsko slovstveno gradivo, ki je znanstveniku prav tako vredno, kakor najboljši. Tavčar še ni tako časovno odmaknjen, da bi ga mogli brati celega tako, kakor beremo klasike; tako kakor jih izdajajo Angleži, n. pr. svojega Shakespearea, ali Nemci svojega Goetheja ali mi svojega Jenka ali Prešerna. S tega vidika vsega Tavčarja nikakor ne gre urejati v mladinske, šolske in ljudske knjižnice. Brati ga sme človek, ki je miselno in telesno zrel. Spričo krščanskega nazora velja sicer še vedno, kakor je sodil Mahnič o Tavčarju. Vzgojno neoporečnega je Tavčar napisal presneto malo. Pa pogledjmo v vsebino 4. zvezka njegovih zbranih spisov. Mahnič bi bil že Grajskega pisarja odklonil. Po naši sodbi je ta »zgodovinska podoba« taka, da jo sme in more vsakdo prebrati brez škode. Treba je le nekaj stvarnih uvodnih pripomb v čas in snov povesti. Novela je eno najboljšega pri Tavčarju. Kaže vse njegove pisateljske posebnosti, njegovo izredno pripovedno darovitost. Vse je v povesti kar bridka nazornost. Vonj daje povesti »pisarjeva« lastna beseda, ki diha sentimentalno, vprav Tavčarjevi novelistiki bistveno. Tendenca ni podčrtana, česar že ne smemo trditi glede sorodne tavčarske bolnosti, ki sope iz novel, vpetih v klasično zdrav in domač okvir pod naslovom *V Zali Svet*, ki ga tu slika Tavčar, je naš. Ni pa naš duh, ki Tavčar v njem baja. Nemški je, nemška pesimistična filozofija, in Tavčar sam ga ni življenjsko, temveč le narejeno doživel, književno povzel, tematično posnel. Kot taka neistinita neživljenjska usednina, sodim, ne bo niti prijel, zato tudi ne škodil. Kaj pa 4000? Satira je, hudoben spis, strupena šala, kjer je Tavčar zašel že v časnikarsko pamfletstvo. Preprosti bravec jo bo komajda umel. Utegne ga tudi dolgočasiti. Satira namreč, pa zlasti, če je preveč časovna, se kaj hitro obleti. Svojo zgodovinsko vrednost v zgodbi slovenskega slovstva bo seveda ohranila. — Ne več satira, odurno časnikarski pamflet je pa *Izgubljeni Bog*. Tavčar bi prav gotovo vsaj

tega ne bil ponatiskoval. Zadnja reč, prigradna P o m l a d je topla. Tako moremo po vesti soditi o tej knjigi, v kolikor zadeva sodba živega, t. j. književno še časovnega Tavčarja. Knjigo kot znanstveno, kot učno knjigo, opremljeno s sijajno natančnim tolmačem, je pa priznati brez pridržka.

Dr. Ivan Pregelj.

Drobtine.

Človek kot pismo.

Bogat Američan se je hotel peljati iz New Yorka v Cherbourg na Francoskem. Parnik je bil pa že odšel. Za odpravo najnujnejše pošte imajo sedaj v Ameriki aeroplane, ki letijo za ladjami daleč ven na morje in jim izročijo zadnja pisma. Nato gredo spet nazaj. Prav tako pa priletijo tudi iz Evrope aeroplani parnikom naproti in vzamejo njih brzovozno pošto, da pride hitreje na cilj. Američan je za to napravo vedel in je šel k pilotu ter ga prosil, naj ga vzame s seboj. Sicer se to še ni zgodilo, da bi bil poštni aeroplan vzel koga s seboj, z Američanom so pa napravili izjemo. A moral je plačati svoji teži primerno vsoto za poštne znamke, ki so jih prilepili nanj. Dal je zanje 682 dolarjev, t. j. nad 35.000 dinarjev.

Pomenki z najmlajšimi.

Bogojančar: Tvoje v prostem verzu pisane pesmi mi nudijo priliko spregovoriti kaj malega o takih pesmih vobče.

Vedno se slišijo tožbe starejših, da mlajših ne razumejo; tožijo celo ljudje, ki se resno in vztrajno bavijo s slovstvom. To je sicer zaradi razvoja psihološko nujno in razumljivo in bo vedno ostalo; čez čas bodo današnji mladi isto potožili o svojih naslednikih. Hujše je, če se zaradi osebnih težav z razumevanjem izreče splošna obsojajoča graja, češ, take pesmi so vedno slabe, niso pesmi, viri slovstvenega ustvarjanja da so usahnili, pravih pesnikov da ni več itd. Tako soditi se pravi drugim hlače meriti po sebi in je vedno enostransko. Šele, ako bi taki kritiki iz večnih umetnostnih zakonov izvajali svoje, na ta način dokazane trditve, bi njihove sodbe dobile vrednost umetnostnega razsodišča in bi morale biti smernice, vodilo in tudi svarilo ustvarjajočim umetnikom.

Res je, da ni lahko menjati slovstveni okus; ker je doživljanje lepote osebno, hoče smatrati vsak za najlepše ono, kar je njega najbolj zajelo. Zato bo človek, ki je bil vzgojen

v klasičnem umetnostnem okusu, prav tako težko razumel poetično vrednost prostega verza kakor današnji, v času »svobodne umetnosti« rastoči človek težko razume vrednoto formalno dovršenih, klasično-kitičnih pesmi.

Prvo načelo za vsako pesem je: *pesem mora peti*. Zakaj pesem je izliv zanesenega čustvovanja, zato mora tudi v njej utripati čustveni zanos. Ta pa se sam od sebe izraža v petju. Da je pesem zares petje, doseže umetnik ali z zunanji ali z notranji ritmom. Prvi je ritem štetih in razvrščenih naglasov, tradicijski ritem formalno uglajene pesmi. Navadno pri besedi ritem mislimo le na tega, za večino ljudi drug ritem vobče ne obstoji, kar pa je zmota. Zunanji ritem je le laže zaznati kakor notranjega, ker je dostopen čutom, dočim je notranji skrit, neotipljiv in, rekel bi, duhoven.

Vprav notranji ritem pa je tisto, kar prostemu verz daja pesniški značaj in umetniško vrednost. Notranji ritem loči prosti verz od proze in seveda tudi od vsakdanjega govora. Mnogo mladih pesnikov želi pisati prosti verz, ker mislijo, da je tako laže pesniti, pa večkrat nimajo ni slutnje o tem verz in zato pišejo — nepoetično prozo. Nimajo čuta za svobodni verz in zato tudi ne morejo soditi o vrednosti takih navideznih pesmi, pa so še razžaljeni, ker nazadnjaška uredništva ne marajo priobčevati modernih pesmi!

V čem torej obstoji notranji ritem, tisto skrito, ki daje prostim verzom melodičnost? Skušal bom povedati, dasi ni lahko. Rad bi samo vzbudil čut v mladih ljudeh, da potem sami odkrijejo skrivnost prostega verza v pesmih samih in jo skušajo občutiti, uživati in doumevati.

Notranji ritem je ritem misli, čustev, pojmov in pojemskih zvez, slik, primer, besedne barve, občutij, njihovega prelivanja in menjavanja. Morda se ti zdi to nerazumljivo, a le verjemi, da tvorijo tudi te stvari neki ritem! Kakor enakomerno menjavanje naglašanih in nenaglašanih zlogov daje prijetni zunanji ritem, tako enakomerna zaporednost misli ali čustev ugaja in povzroča estetsko ugodje. Ali te niso še nikdar zboleli takozvani *prazni verzi*? Niso ti ugajali, jezili so te, dasi so morda imeli brezhiben zunanji ritem in morda tudi rimo. Zakaj žalijo? Zato, ker v njih ni nobene misli in se zaradi tega pretrga mi-

selni ritem, kar povzroča neugodje. Misel se mora vrstiti za mislijo, enakomerno, torej ritmično, celo po tehtnosti in važnosti si morajo misli posameznih verzov nekako odgovarjati, da so med seboj v ravnovesju, ki ugaja. Zato prazen ali epigonski verz ubija pesem.

Enako je z ritmom pojmov, ki ni nič drugega kakor razčlenjen miselni ritem. Beseda — del stavka, pojem — del misli, pojemski ritem — del miselnega ritma. Tudi pojmi si morajo ritmično slediti, tvoriti morajo svoj nevidni, a duši vendar zaznavni ritem, ki vzbuja estetično radost. Zato je slab vsak verz in vsak del verza, ki ne nudi novih pojmov in ne gradi dalje, temveč le parafrazira prejšnje verze. Iz istega razloga so tudi takozvana mašila ali nepotrebne besedice, ki jih pesniki radi pišejo, da izpolnijo stopice, nepoetične. Vsaka novost vzbuja pozornost, vsak nov pojem preseneti, in če so ta presenečenja ritmična, so obenem estetska doživetja in zato estetsko ugajajo. Isto je z ritmom posameznih zvez, z ritmom asociacij. To ni nič drugega kakor prehod od enega pojma do drugega, od ene slike do druge. I ti prehodi so za uživanje umetnine važni, i ti naj tvorijo neko zaporednost, neko umerjeno celoto, neki ritem, i ti so v pesmi eden izmed elementov lepote.

Enako je s pesniškimi slikami. Ne smeš postaviti dveh plehkkih poleg ene dobre. Nekako enako močne morajo biti med seboj in si morajo v nekem stalnem redu slediti: tvoriti morajo ritem. Tega ritma navadno ne opažamo, ker gledamo le celoto, a ga nevede uživamo in bi ga z analizo pesmi odkrili. Zato so pesmi, ki v svojih slikah proti koncu pešajo — navadna mladostna pesniška bolezen — vedno plehke.

Isto je z ritmom čustev, občutij in njihovega menjavanja. Pesem bodi tako zgrajena, da se čustva, ki vstajajo v uživavcu, organsko in ritmično budijo ter da se psihološko sama od sebe razvijajo in menjavajo. Ne smejo si slediti vzbujena nasilno, ampak kakor valovi v rečnem toku se morajo naravno prelivati drugo v drugo. Čustveno valovanje uživajoče duše mora biti ritmično.

In končno ritem besedne barve. Ker je težko opazljiv, ga laže štejemo k notranjemu kot zunanjemu ritmu, dasi je sam na sebi i notranje i zunanje muzikalično pesniško sred-

stvo. Obstoja pa v čustveni moči besednega pojma (notranji ritem) in besednega zvoka (zunanji ritem). Nekatere besede imajo večjo vplivno moč na čustva kot druge, in to bodisi zaradi svojega pomena, bodisi zaradi svojega zvoka. Nazorni pojmi vedno bolj zgrabijo, zato velja splošno: a bstraktnih besed dober pesnik ne sme pisati. Enako ne prostaških, banalnih izrazov, ker ti nimajo čustvenih vrednot v sebi. Podobno se je treba ogibati nezvočnih, težko izgovorljivih besed, ker ne pojo — kar pa spada k poglavju o zunanjem ritmu.

O vseh teh elementih prostega ritma bi se dalo razpravljati posebej. Zaenkrat zadostuj ta skica! Povedati pa moram še, da na te elemente ustvarjajoči umetnik in pravtako bravec ne mislita, a v prvem se rodijo nevede, ker je pač pesnik in ima čut zanje in sluti, da brez njih ni dobre pesmi; v drugem pa delujejo nevidno in obujajo nevede estetsko ugodje. Ako je ta notranji ritem dovolj močan, more pogrešati pesem tudi vsak zunanji ritem in rimo, in bravec še opazil ne bo, da tega ni, tako ga zgrabi nevidni notranji ritem. Berite na primer »Uspavanko« Antona Vodnika (Dom in svet, l. 1924, št. 2):

Pred tvojim spanjem
stojijo ciprese.

Jutro ob tvojem zglavju
in zarja večerna
ob tvojih nogah.

In krožijo zvezde
nad tvojo dušo

in daven smehljaj
nad tvoje ustnice...

Nikar ne jokaj!

Studirajte posamezne prvine notranjega ritma! Pesem je klasičen primer dobre pesmi s svobodnim verzom. Oglejte si jedrnat miselni ritem! Vsaka beseda napredek, vsak verz nov svet in novo doživetje, nov užitek. Odkrijte dvozvok pojemkega ritma! Verzi vsebujejo po dva pojma in to dvozvočje izmenja včasih verz z enim pojmom, oziroma pojemsko celoto (n. pr. zarja večerna, nad tvojo dušo, ob tvojih nogah); tako daje pesem sestavljen, bujen pojemski ritem (2 + 1), dvozvočje združeno s trozvočjem. Ritem slik je v tej pesmi neprimerno močan: močne, genljivo lepe slike se živahno izmenjujejo in se vežejo v eno celotno sliko: kakor pokojna noč med večerom in jutrom sladko počiva pod dobrimi zvezdami, tako ti počij, pokojno kakor grob med

cipresami. Razmislite malo, koliko čustveno moč imajo besedni pojmi: ciprese, jutro, zglavje, večerna zarja, zvezde, smehljaj itd., pa boste uvideli tudi močni ritem besednih, bolje pojemskih barv v tej pesmi!

Še eno: niso vsi prosti verzi, ki so tiskani, zares pesmi. Mnogo svobodnih verzov sicer priznanih pesnikov po moji sodbi ne zasluži imena pesem. Na račun slovstvenega ugleda pisati »velikopotezno« in »prosto«, je zloraba in krivica.

(En primer prostih verzov imate tudi v tej številki »Mladike«: pesem »Večer«. Ne rečem, da je zgledna, a za studij je dobra. Opozoril bi na zadnji verz, ki bi se komu zdel manira, a je kljub temu, da je iluzija, psihološko naravna posledica iz občutij prejšnjih verzov.)

* * *

Bogojančar: Tvoji prosti verzi niso posebno srečni. Eno pesem sem odbral. Čitaš nove pesnike, svetoval bi, da ob zgornjih besedah čitaš kritično in se varuješ posnemati slabe proste verze. Za spopolnjenje in dovršenje okusa čitaj in razglablaj tudi starejše pesnike! Ako premisliš zgornje, potem boš obsodil takele verze:

Snoči je dež pršil,
jutro se je mračno zbudilo.
Veseli se igramo,
veselimo se trenotja; —
a jaz mislim na čas,
ko nam ta hip uide.
V moji duši se razpreza mrak
in vse je temno — —

Čustvuješ moderno. Toda motivno moraš postati bolj samostojen in formalno moraš še zoreti. Jezik obvladaš. Zastavi torej globlje!

Milviński: Lepo Vam tečejo verzi, le slike tuintam niso naravne in ne dosledne. To me moti.

Zazdelo se mi je,
da zletel bel golob
raz njive mojih sanj
je pod nebeški strop.

Odnesel klas zelen
v kljunu je s seboj —
in kmalu v sad rumen
dozorel san je moj.

Ta zveza ni verjetna, zato ne ugaja. Druge so preveč odlomki. Pri »Kovaču« ni jasno, kaj znači obroč, ki se vanj vkuje.

Ranko: Popevke po tujih vzorcih! Za tisk ni. Morda boš napisal še kaj boljšega.

Radovan Slavko: Imaš iste hibe. Stara epigonska lirika!

Radivoj Ferjan: Posnemaš narodno epiko, a v slabi obliki. Samostojnega ne kažeš še nič.

P. M.: Za tisk je taka pesem preveč tradicionalna. Pa v celoti nobena tvojih pesmi ni, dasi so posamezne kitice tekoče in dobre. Za tvoje razmere je to veliko delo, a za javnost ni zrelo. — »Na deželi« ni literarna »sličica«, kot spis imenuješ, ampak zasnutek za predavanje o vrednosti življenja na deželi. Zanimiva stvar in važna za naš čas, a literarna ni.

Mojstrančan: Epigonsko in slabo. Jezika ne znate dobro, nejasni ste in večkrat zapišete nezmislne stvari: »Kot bučanje valov — viharja pir, — vonjave cvetov — v prazen vseмир.« Pesniškega pogrešam.

Tomo: Jaz imam ljubico
in ljubica ima mene
in srečna sva oba.

Kajne, da je to preplehko! »Bolnik« se preveč miselno konča. Opiljen bi bil za kak drug list.

K. Levec: »Na razpotju« je lep simbolizem, vendar prenerodno izražen. Vidi se, da je to začetniška pesem. — Črtica »Kod si hodil« odkriva dober opazovalni dar, čut za realizem in silo oblikovanja, le psihološko ni utemeljeno, zakaj pride planšar Luka do te tragike. Tudi par ljudskih nepoetičnih fraz moti užitek.

Dolenjka: »Najlepši cvet« preveč poučuje, da bi mogel biti pesniški. In — stara snov! »Božjo lučko« pošljite n. pr. »Bogoljubu«!

Jakob Jaki: Nikar tako, ljubi moj fant. V desetih pesemcah si povedal samo dvoje: da te srce boli in da ti je mati umrla. Prav nič drugega, in še to gostobesedno, slabo. Edini nauk si dal pravilno sebi:

Ne obupaj še, srce,
marveč pojdi s hrabrostjo in nado
v življenja boj!

Viko Gorec: »Na seno žetih.« To naj bi bila črtica. Vsaka črta pa mora podati: ali podrobno, živo občuteno misel, ali košček življenja, izrezek, dejanje, ki je opisa vredno, ali simbol, ali golo občutje (stimungo). Vaša bi hotela podati to zadnje, a še ne dozorelo. Ni nič novega v njej. Ljudje ne žive svojega, pristnega življenja, ne govore svoje govorice. Vse smo že brali, ni jim iz ust vzeto — na jezik jim je položeno. — Ste pa že blizu. Čim boste zoreli sami, bodo zoreli spisi. — Isto velja o krajših dveh črticah. Poslal sem jih, kamor ste želeli.

Naše slike.

Rano jutro. Le brž iz pernic, pa urno k umivalniku, še počesi se, nato dvigni zastor, odpri okno na stežaj — in lej ga, le noter jutranje solnce in ptičji spev!

Naša sličica ni tako znana kot mnoge njene tovarišice v galeriji. A vendar je pravo mojstrsko delo, pesem mladosti in jutranje svežine, kakršnih ni bilo mnogo zloženih, zapetih ali naslikanih. Glavni ton te pesmice je prelivanje luči, ki sili skozi zaveso na levem oknu, prodira skozi špranjske, se igra po podu, obkroža uro, vrče insvečnike, ki so lepo razvrščeni po predalniku. Blesketa se na čaši, ki stoji na nočni omarici, ožarja snežno posteljino in boža krilce mlademu dekliču. Slikarjev čopič je z izredno točnostjo izrazil poezijo njegovih predstav, njegova preprosta tehnika zadošča, da daje podobi življenje. Kar je zanimivejše, je način, kako umetnik prisili gledavca, da se vživi v osebo, ki predstavlja središče sličice, in da tako rekoč iz nje ven in z njenimi očmi uživa prizor. Ljubek slučaj je, da je nedolžna deklica vprav v središču vse podobe, ni pa slučaj, da dekleta stoji vprav tam. Kako pokaže Lionardo v »Zadnji večerji«, da je Kristus glavna oseba in os vse slike? Posadil ga je v sredo in ne samó to: pred svetlo okno ga je posadil. Tako v malem tudi Schwind. Da dekletovo glavo in hrbet vidimo pred svetlim izrezom, to ji daje na prvi pogled važnost in pomembnost, ki je ne bi mogel slikar zlahka doseči na drug način. In še nekaj je, kar mogočno vpliva na našo domišljijo. To je okolnost, da jo vidimo od zadaj. Njenega obraza ni videti, čeprav je to glavna stvar — zato pa si ga predstavljamo tem jasneje in polagamo vanj vse tisto, kar si sami želimo. Z njo vred gledamo tudi mi skozi okno. Z njo opazujemo lepo poletno jutro, veselimo se svežine in ptičjega petja in tako vsa soba z nami vred odmeva od slavospeva božji naravi, ki prodira skozi odprto okno s solničnimi žarki. —

Moritz von Schwind je bil rojen leta 1804 na Dunaju, kjer je tudi studiral. Nadaljeval je svoje studije v Monakovem in nato tam slikal v kraljevski palači. Med drugim je izvršil mnogo stenskih slik za razne gradove. Okrasil je tudi dunajsko dvorno opero. Umril je l. 1871 v Monakovem. Schwind je eden najboljših znanih in čustvenih slikarjev nemškega bajeslovnega in pravljice nege sveta, poln humorja in zdrave pristrčnosti. (Po »Kunstwartu«.)

O naših priimkih.

I. Koštiál.

6. Po hišnem znamenju ali imenu.

V starejših časih je imela skoraj vsaka hiša v trgu ali mestu kako znamenje (podobo), navadno žival ali rastlino ali kak drug predmet, po katerem se je potem hiša tudi imenovala. To je bilo namesto naših sedanjih hišnih (konskripcijskih) števil. Dandanašnji se je ohranila ta navada samo pri gostilnah in lekarnah (hotel »pri poštnem rogu«, lekarna »pri jelenu« itd.). Taka hišna imena so se potem prenesla na gospodarje. Tako je treba razumeti n. pr. »botanične« priimke Levstik in Luštek (Levisticum officinale), Jeglič, Steklasa, Kokolj in Kokalj, Majaron, Češarek, Čebulec, Šmigovc (= trobentica, jeglič) i. dr., dalje Robida, Nadlišek (= mandragora), Detela, Ajdovec (= kislica), Božiček (= netresk), in »živalske« priimke, kakor Medved, Kos, Jelen, Murn in Čuren, Petelin, Rak, Piščanec, Voljč (= volič), Pajk, Cerar, Golob, Faganelj (= konopljiščica), Kobilica, Borovnik (= brinovka), Čr(i)ček, Čuk, Sova, Sokol, Strnad, Trtin (trtni zavijač) i. dr. (Nekaj stotin takih primerov najdeš v XXIX. letniku Doma in sveta, 1906, po alfabetu.)

Pri mnogih »živalskih« priimkih je pa tudi drugačna razlaga mogoča. Imena raznih živali so se namreč lahko prenesla na ljudi, ki so bili onim živalim v tem ali onem oziru podobni. N. pr.: Lesjak je imel rdeče lase ali je bil zelo premeten in zvit; Medved je bil jako močan ali je godrdnal ali rad jedel strd; Vouk je bil pozeruh; Slavec je lepo pel; Povh je rad dolgo spal ali je bil jako rejen; Zajec je bil strahopeten ali izredno urnih nog ali dolgih uhljev ali je imel »zajčjo šobo«; Oven, Bicman (= oven, bravec) trmast, Biček (= janček) pa krotak; Bre(n)celj je bil nadležen in vsiljiv, Črmelj ali Čmrly je brenčal, Sršen je bil nagle jeze, Puželj (= oven, ki se kolje o veliki noči) je bil tolst, Žerjav je morda imel dolg vrat ali je kričal kakor žerjav; Legat (v Prekmurju Legen) je imel tak rezek in brneč glas kakor ptič legat, ki mu pravijo okrog Ribnice ležetrudnik; Morak je imel tak glas kot puran (na Koroškem »morak«); Mramor je vedno kaj glodal (ali pa je imel bolezen »mramor« = gnilobo kosti); Hrastar in Krevs sta pogrkovala ali hrestala kakor oni ptič, ki se zove hrastar, hrestač, kosec ali krevs; itd.

(Sklep sledi.)

Sadjarski paberki.

Sadno drevje in drugo zelenje ob zidu ne dela škode kakor marsikdo misli, češ, da zadržuje vlago v zidu in da je obraslo zidovje zaradi tega sploh vlažno. Izkušnje so pokazale, da je tako mnenje krivo, in da je baš nasprotno res. Z zelenjem prepreženo zidovje je namreč še bolj suho nego golo, ker gosto listje zadržuje padavine od zidu in ker ga rastline, ki se s svojimi koreninicami oprijemljejo po njem, naravnost suše. Prav tako ne utemeljena je trditev, češ, da zidu škoduje voda, ki jo prilivamo rastlinam, ki rastejo tik ob zidu. Korenine za zidom ne použijejo samo prav vse vode, ki jim jo damo ob suši, ampak posrkajo iz zidu tudi vso morebitno vlago. O tem se vselej lahko prepričamo, kadar izkopavamo staro, obnemoglo špalirno drevje, ki je rastle ob zidu. Zemlja je navadno tako suha, da se kadi. To velja posebno za zidovje poslopij, ki imajo velik pristrešek, da padavine ne zadenejo gredic ob zidu.

Prvi sadovi na mladem sadnem drevju so večkrat po debelosti, obliki, okusu in po barvi drugačni nego na starejšem drevju iste sorte. Posebno očitno se kaže ta pojav na mladem koščičastem drevju. Mlade češplje n. pr., ki rode prvič, imajo navadno droban, okrogel sad, ki ne gre rad od kosti in nima pravega češpljevega okusa, torej sad, ki ni v nobenem oziru podoben normalnemu češpljevemu sadu. Šele ko češplja obrodi drugič, tretjič, so plodovi običajno debeli, značilno podolgesti, meso gre rado od kosti in ima tej sorti lasten okus.

Jabolka se dobro ohranijo čez zimo tudi brez posebne sadne shrambe, ako jih vložimo v suh šotni drobir. V primeren zaboj nasipamo po dnu za prst na debelo šotnega drobirja. Nanj naložimo plast jabolk, ki so zavita vsako zase v papir. Na to natrosimo zopet za prst na debelo drobirja in nanj vložimo drugo plast v papir zavitih jabolk itd., dokler ni zaboj poln. Na vrh potrosimo zopet drobirja in zaboj trdno zapremo ter ga shranimo v hladnem, suhem prostoru, kjer ne zmrzuje. Ta način shranjevanja jabolk je posebno priporočljiv za vse kosmače, ki imajo to slabo lastnost, da na zraku močno zvonejo, zlasti ako so nekoliko prerano potržani. Namesto šotnega drobirja je dober tudi pepel in rezanica iz slame. Ponekod vlagajo jabolka v žito, zlasti je primerno v ta namen proso. Naj bo pa že tvarina kakršnakoli, važno je to, da je popolnoma suha in brez vsakega duha.

Pravila za uživavce sadja. Sadje ni samo nasladilo, ampak tudi važno živilo. Zato glej, da bo tvoja družina redno skozi vse leto vsak dan uživala sadje! — Uživaj kolikor moči dolgo sveže (sirovo), pa zrelo sadje! — Pred uživanjem sadje vedno umij! — Sadje jej s kožo! Olupi ga samo tedaj, kadar je res potrebno! — Nikdar ne uživaj s sadjem tudi peček in koščic! — Ne pij vode hitro po zaužitem sadju! S tem si lahko nakoplješ hudo bolezen. — Uživaj sadje zmerno! Nezumno uživanje povzroča nevarne motnje v prebavilih. — Za dobo, ko ni svežega sadja in za slabe letine si pripravi raznih sadnih konserv! — Najlaže ohranimo sadje za take čase, ako ga posušimo ali pre-

delamo v mezgo (marmelado). Naravni sadni sokovi so razen vode in mleka najzdravejša pijača za zdrave in bolne, za mlade in stare.

Sadje, zdravilna hrana. Monakovski zdravnik dr. Müller pravi, da bi morali bolnikom, ki se jim celijo večje rane, odtegniti vsako hrano, ki povzroča v prebavilih kipenje in gnitje, kakor razno pecivo iz moke, drož in sladkorja, meso, jajca itd. Namesto tega pa naj bi uživali čim več jedi iz sadja. Močnata in beljakovinstva hrana pospešuje v telesu tvorbo škodljivih kislin in raznih strupenih snovi, kar vse jako ovira celjenje ran. Nasprotno pa pretežna hrana iz sadja čisti telesne sokove in na ta način ugodno vpliva na tvorbo novega, zdravega staničja. Sadje v lahko prebavni obliki je za ranjenca najboljša hrana, ki mu hitro pomaga iz nevarnosti. Posebno dobro učinkujejo sadni sokovi, ki poživljajo delovanje črevesa in odvajajo iz života škodljive snovi. Sadna kislina in rudninske soli podpirajo delovanje žlez, zlasti ledvic in kože.

Kipeči sadni sokovi so izvrstno sredstvo za poživitev in pomladitev prebavil in — posredno — vsega organizma. Ako uživamo sadni sok, ki baš kipi, dlje časa, redno izpočetka po eno, pozneje po dve do tri čaše na dan — se prebavila čudovito očistijo, požive in takorekoč pomlade. V sadnem soku, ki kipi, je namreč poleg obilice vitaminov še mnogo drugih snovi, ki zdravilno učinkujejo na prebavila in tako posredno na izboljšanje krvi. Od katerega sadja vzamemo v ta namen sok, je postranskega pomena. Najbolj pripravno je vse jagodasto sadje (ribez, kosmulje, maline,

borovnice, robidnice), pa tudi sok iz koščičastega in pečkatega sadja, zlasti iz jabolk in hrušk, je prav tako izvrsten. Za eno osebo zadostuje, ako se vsakih 14 dni pripravi kakih 5 litrov kipečega sadnega soka. V ta namen denemo v primerno steklenico 2 litra sveže iztisnjene ali pa že prej pripravljene in steriliziranega soka od kateregakoli sadja ali grozdja ter mu dodamo 3 litre vode, pol kilograma sladkorja in nekoliko pravih vinskih drož. V dveh, treh dneh začne sok kipeti. Takrat ga je treba začeti redno uživati. Ko se prva steklenica začne prazniti, si pripravimo drugo itd. Na ta način nadaljujmo, dokler se nam zdi potrebno. Da ne pridemo v zadrego za sadni sok, si ga pripravimo v zalogo poleti in v jeseni. Steriliziran (razgret do 80° C) in shranjen v neprodušno zamašenih steklenicah, počaka neizpremenjen neomejeno dobo. — Prave vinske drože (Weinhefe) v suhi obliki dobimo ob vsakem letnem času pri tvrdki Friedr. Richter, Wien I., Kärntnerstr. 17.

Mati.

Neža oči in ušes.

Živci, ki gredo iz možganov na površje telesa, se končujejo v čutnicah: v očesu, ušesu, nosu, ustih in koži. Ti organi posredujejo pa tudi mike, ki prihajajo iz vnanjega sveta, k živcem in povzročajo občutke: vid, sluh, vonj, okus in tip. Za duševno življenje sta vid in sluh, torej oko in uho, največje važnosti in potrebujeta tudi največ neže. Ta obstoji ponajveč v varstvu in varnostnih odredbah teh nežnih organov. Zato naj se v tem oziru vsaka mati ravna po teh pravilih:

1. Otroku naj čita, piše, riše, šiva samo pri popolni dnevni svetlobi, nikoli pa ne v mraku. Teh del naj ne opravlja pri migljajoči luči ali na bleščečem solncu.

2. Pri takem delu naj prihaja luč od leve strani.

3. Nikoli naj ne čita knjige s predrobnim tiskom; tudi naj ne izvršuje predrobni ročnih del, ki oči zelo utrudijo.

4. Pri pisanju naj se naslanja oberoč na mizo, vendar tako, da je leva roka v miru, desna pa se do komolca prosto giblje. Oko je pri tem oddaljeno 30—35 cm od pisave.

5. Pri nastalih boleznih oči ali nepravilnostih vida je treba vprašati zdravnika za svet.

Glede neže ušes naj mati uvažeje tole:

1. Sluhovod (ali uhlja do praga srednjega ušesa) bodi čist in snažen.

2. Ušesno maslo izčisti iz ušesa prav pogosto, toda le z mehкими in topimi predmeti.

3. Če se ušesno maslo strdi (zvapneni), povzroča to naglušnost. Treba je prositi zdravnika za pomoč, da uho izpere.

4. Mati naj ne dopušča, da bi kdo vlekel otroka za uhelj, tudi ne, da bi kdo otroku kričal v uho. Dobro naj pazi, da ne bo vtikal otrok kakih trdih stvari v uho in da ne bo vrtal vanj s špičastimi predmeti.

5. Pri obolestosti ušes, zlasti pri gnojenju, naj vpraša zdravnika za svet.

A. Lebarjeva.

Kosmetika.

Piše Lea Fatur.

Radi omotičnosti marsikdo toži, posebno ob hripi ali influenci, ki udari pri marsikomu tudi na ušesa.

Kdor čuti, da je njegova omotičnost v zvezi z bolečinami v ušesu, naj poišče zdravniške pomoči, ker udarijo ušesne bolezni in gnojenja tudi na možgane.

Bolezni ušesne kože in školjke slušalk. Ker je pristni gumij predrag, podlagajo nekatere tovarne radijeve slušalne školjke z nadomestkom, ki je združen s tako snovjo, ki draži kožo. Koža na ušesu, ki pride v dotiko z nadomestkom, se vname in zateče, boli in peče. Ko je uplahnil otok, ostane koža še nekaj časa rjavo podpluta.

Pri slušalkah, ki se primejo bolj tesno glave, rado zastane izhlapevanje kože in na ušesa se izpusti srbeč prišč. Da preprečiš to neugodnost, odloži večkrat školjko in jo obriši. Za oba primera je dobro, če deneš v slušalko telefonsko blazinico iz gumijeve gobe. Potem dobi slušalna naprava več prostora za naslon in tako tudi človek, ki nima zdravih živcev, lahko dlje časa posluša radio, ne da bi ga zbolela glava. Gumijevo podlogo moremo razkužiti. Postavi jo za deset minut v vročo vodo ali prepoji jo z raztopino natrija in hipoklora, ki ne draži kože.

Po trgovskih lokalih in javnih uradih uporablja mnogo ljudi isto slušalo. Tako se večkrat prenašajo ušesne bolezni. Ljudje si pomagajo s papirnati vložki, ki izolirajo kožo.

Kdor pritiska slušalo tesno h glavi in ga povezne nagloma na uhelj, dobi

poškodbo, kakor jih dobimo navadno pri boksanju in nogometih in kakršno si prizadene marsikdo v spanju, če leže na potlačen uhljev zavihek. Posledica je boleča in dolgotrajna otekline. Tudi tistim, ki imajo slušala prav dolgo ali vso noč na ušesih, zatečejo uhlji. Preveč tega veselja pa utruji tudi sluh in možgane. Najbrž trpi pri tem tudi čut za blaglasje, saj tudi telefon ne prinaša prav čistih glasov.

Goba (polip) v ušesu. Po dolgem gnojenju v ušesu se rada naredi goba, ki je pri nekaterih trda, pri drugih mehka. Goba naraste lahko tudi tako, da izpolni ušesno luknjo. Povzroča v ušesu pritisk, napetost, omotico. Je kakor bi visela glava od uhlja. Goba počasi včasih sama od sebe in razlije se vsebina, ki ima včasih prav hud duh. Bolečine odnehajo, toda goba se zopet napolni in trpljenje se začne iznova. Operacija reši bolnika te muke.

Narejeni ali umetni uhlji zakrijejo izgubo pravih. Ta umetnost je gotovo stara. Narejali so jih že iz usnja, papirnate mezge, kavčuka. Najlepši so iz tenkega zlata ali srebra, ki je tako pobarvano, da je slično barvi kože, in pritrjeno v uho z majčkeno cevjo ali vezjo, ki gre preko temena.

Trganje v ušesih izmuči glavo in život, dolgotrajno slabo vpliva na sluh in na vid, vsakovrstni obkladki izjedajo kožo, zastali otok more trajno pokvariti obraz. Najboljša so sredstva, ki odvajajo kri iz glave in ženejo na pot. Staro zdravilo, da se prekadi glava s kadilom in zavije, še danes marsikomu pomaga. Pri dolgotrajnem trganju je treba k zdravniku.

Iz ušesa se cedi. To je velika nevarnost za sluh. Pa tudi do možganov pride in povzroči smrt. Poleg skrajne snage, ki je potrebna pri takem ušesu, je treba tudi telo okrepiti. Misel, da tok odvajajo bolezni iz ušesa, je zelo napačna.

Uhlji so rdeči. Uhlji, ki žarijo kakor jutranja zarja nad belim vratom in ob belem obrazu, vlečejo nase naše oči, ki so že tako hudobne, da vidijo najprej to, kar bi vsak rad zakril. Rdeči so pa uhlji radi splošnega ali krajevnega pritiska krvi v glavo ali od ozeblina. Zažarijo nam pa tudi, kadar nas zasači kdo pri kaki neumnosti; s tem je najbrž v zvezi ljudsko mnenje, da nas kdo opravlja, kadar nam »gorijo ušesa«.

Pri splošnem pritisku krvi v glavo nam žarijo tudi lica in so vroče oči, omotica, bolečine v zobeh in v čelu

se rade pridružujejo. Zdravnik ugotovi vzrok pritiska krvi in ga odvaja od glave. Mrzla kopel ali ovitek na noge, mrzla limonada so dobri za lahke primere. Če so uhlji rdeči od krajevnega pritiska krvi, je to ali prirojena napaka ali pa pridobljena v otroški dobi, če je imel otrok pretoplo pokrivalo in ga je tiščalo in grelo na uhlje. Tudi osebe, ki imajo glavo zaradi bolečin v zobeh dolgo povezano, dobijo rdeče uhlje. Tudi pogoste zaušnice in »navijanje ušes« povzročijo trajno rdečico. Taka rdečica premine, če umivamo uhelj z mrzlo vodo, v kateri je razpuščeno malo boraksa in kafrnega špirta. Pomaža tudi vse, kar bo navedeno za zariplu polt.

Večinoma so pa uhlji rdeči od ozeblin. Je treba le nagle izpremembe toplote, pa uhelj že ozebe; zadostuje, da stopiš iz vroče sobe naravnost v mraz ali iz hudega mraza k vroči peči, zadostuje če odkriješ v mrazu uhelj, če pomoliš v mrazu glavo z mokrimi uhlji skozi okno. Nekateri so bolj podvrženi takemu ozebljenju, posebno če si zavijajo uhlje pretoplo, jih umivajo z gorko vodo ali imajo bolj občutljivo kožo. Ozebljen uhelj žari in srbi v vročini in pomodri v mrazu. Rad zateče in dobi izpahke. Tak uhelj je treba zdraviti poleti, ga umivati z izkuho repnih olupkov in utirati z arniko. Priporočajo vodo z galunom. Raztopi $3\frac{1}{4}$ grama galuna in prav toliko boraksa v 240 gramih rožne vode, v to prilij še 11 gramov benzoove tinkture. S tem zmoči zvečer uhelj in ga umij zjutraj z mrzlo vodo. (Dalje prihodnjč.)

Moda.

Misli o prihodnji ženski modi.

Komaj so se končala razmotrivanja o poletnih in kopalnih oblekah, že so na vrsti vzorci jesenskih in zimskih oblek. Razstavo takih vzorcev vidiš seveda v Parizu, zibelki ženske mode. Pa niso Parižanke tiste, ki bi prve videle te novosti, ker se vrnejo šele v oktobru s počitnic domov. Prve ogledavke najnovejših vzorcev za bodočo žensko modo so Američanke, ki hočejo prinesiti v svojo domovino vse najnovejše in tekrovati celo — s Parižankami. Pariz skrbi za modo vsega sveta. Kdor pride tja radi oblek, jih ne kupuje toliko, temveč jih v prvi vrsti ogleduje, da ponese poglobitve obrise modernih oblek s seboj in potem izdeluje doma iste vzorce — če se mu posreči! Zakaj tudi moda je nekaj skrivnostnega, je kakor naše telo, ki boleha, se razmahne in spet

opeša. Prava, okusna ženska moda je zatorej vedno delo umetnikov, ki poedine vzorce ustvarjajo kot kako duševno delo. Pa kaj pravi Pariz o bodoči modi: Obleke bodo nekoliko daljše. Časih so daljše zadaj, časih spredaj, časih na obeh straneh ali le na eni strani. Rob krila je nenakomeren, tudi v obliki zvonca in širina se večja. Život se nekoliko bolj oprijema telesa, bluze niso ohlapne. Nekatere obleke imajo prav tesen modrček, rokavi so dolgi in tesni. Krog vratu so obleke večinoma okroglo izrezane, a tudi srčasto. Značilna je oblika krila, ki je razpršeno na vse kraje, tu krajše, ondi daljše, ima vložke, plisirane dele, trakove, karkoli — da le ni gladko. — Plaščiči so ali gladki in ravno urezani, ali pa zelo široki in ohlapni. — Krzno je zelo čislano. Vsepovsod so našitki in obšitki iz krzna: na rokavih, na plašču od kolkov do roba, na ovratniku — vsepovsod. Veliko jopic ima takozvano obliko »holero«. Poglavitno, kar nas zanima, je to, da bodo krila vendarle daljša, kar je že skrajni čas!

Kuharica.

Zelena juha.

Operi za pest salate, špinače, kislice, nekaj peresc janeža in peteršilja in vse dobro sesekljaj. Deni v kozo za drobno jajce sirovega masla ali masti in duši v tem sesekljano zelenjavo. Ko se nekoliko zmežča, potresi z eno žlico moke in nekajkrat premešaj ter zalij z juho od kosti ali gorko vodo (2 litra). Ko juha pol ure vre, prideni še žlico kisle smetane in jo stresj na opečene krušne rezine.

Solnograški krompir.

Deni v kozo 5 *dkg* sirovega masla, prideni žličico moke, nekoliko soli, pol žličice kumne, en lovorjev list in ščep popra ter to vse skupaj nekoliko duši, prilij pol litra juhe in kuhaj pet minut. Posebej pa kuhaj 1 *kg* neolupljenega krompirja. Kuhane lupi in zreži na listke v pripravljeno omako. Ko to še dobro prevre, je jed gotova. Ali postavi v omaki pripravljeno v pečico, da se nekoliko zarumeni.

Slane kumare.

Operi in obriši 10—15 *cm* dolge kumarice in jih v eni vrsti zloži v glinast lonec (ne sme biti masten), katera dno si pokrila z nekaj peresi janeževih listov. Na kumarice položi nekaj koscev hrena in zopet kumare, dokler ni lonec poln. Na vrh pa zopet

janeževe liste. Zalij z zavreto slano in popolnoma ohlajeno vodo (na 1 liter vode deni 5 *dkg* soli). Voda mora stati nad kumarami. Pokrij lonec z deščico in obteži s kamnom. Kumare postavi v kuhinjo za 8—12 dni. Po preteku 12 dni so dobre za jed. Sedaj pa postavi kumare na hladno in jih uporabljaj. Ako bi ti te kumarice ne ugajale, jim odlij slano vodo in jih zalij s kisom.

Gorčične kumare.

Dorasle kumare olup, jih prereži po dolgem, odstrani pečke in jih razreži v poljubne podolgate kose, posoli jih in jih pusti v tej soli 24 ur. Potem jih vzemi iz soli in jih polij z navadnim zavretim kisom in jih pusti v tem kisu zopet 24 ur. Nato jih stresi na rešeto, da se odteko, nato jih naloži tesno drugo poleg druge v steklenico ter potresi na vsako vrsto kumar pol žličice gorčice, nekaj šalotk, koleščke hrena, strok česna, kako papriko, lovorjev list in nekaj peresc pehtrana. Nato naloži drugo vrsto in tako nakladaj, dokler imaš kaj. Zalij kumare z zavretim močnim kisom, ki mora biti popolnoma ohlajen. Na vrh kumar pa deni 1—2 žlici olja. Končno zaveži kumare s pergamentnim papirjem.

Češplje za v kozarce s salicilom po češkem načinu.

Kuhaj v kotliču ali čisti (ne mastni emajlirani) kozi $1\frac{1}{8}$ l vode s $\frac{3}{8}$ l spirita 1 *kg* sladkorja, $\frac{1}{2}$ *dkg* salicila (ki ga dobiš v vsaki lekarni z opombo za sadje) in košček cimetine skorje. To vse naj vre četrte ure. Potem prevri v tej sladkorni vodi zaporedoma 5 *kg* svežih, nepoškodovanih češpelj (ki jih seveda prej operi in obriši), vsakokrat toliko, kolikor jih gre nalahko v kotlič ali kozo in jih, ko dobro prevro, poberi s penovko iz kotliča ter jih naloži v lončeno posodo, ki ni bila še nikdar mastna. Ko si prevrela vse češplje, povri še 10 minut sladkorno vodo ter jo nato zlij na češplje, da se je napoje. Prihodnji dan odlij sladkorno vodo, poberi s penovko češplje in jih naloži v kozarec ter zalij s toplo sladkorno vodo, ki si jo še enkrat prevrela (10 minut), potem pa nekoliko ohladila. Ohlajene češplje v kozarcu zaveži s pergamentnim papirjem ter postavi na hladno. Te češplje imajo po tem navodilu to prednost, da imaš prav malo dela in stroškov z njimi in da jih moreš jemati iz kozarca 1—2 meseca, ne da bi se pokvarile. Se zelo dobro ohranijo, niso presladke in so zelo prijetnega okusa. *M. R.*

Za smeh.

Lovec in njegova žena.

(Ruska narodna.)

Bil je lovec, ki je imel dva psa. Neki dan se potika z njima po livadah in gozdih, iskaje divjačine. Dolgo se potika, nič ne vidi in ko se nagne dan na večer, naleti na takole čudo: gori panj, a v ognju sedi kača. In kača mu pravi: »Iz vleci me, človek, iz ognja, iz požara, in napravim te srečnega: vedel boš vse, kar je na svetu, i kako žival govori i kako ptica poje.«

»Rad bi ti pomagal, ali kako?« vpraša lovec kačo.

»Pomoli mi v ogenj samo konec palice in po njej izlezem.«

Lovec stori tako in kača izide:

»Hvala ti, človek! Sedaj boš razumel vse, kar kaka stvar govori; samo ne povej nikomur tega, zakaj če poveš — umrješ.«

In zopet gre lovec, da poišče divjačino. Hodi, hodi, pa ga zaloti temna noč. »Domov mi je daleč,« pomisli, »tu prenočim.«

Zakuri ogenj, leže kraj njeга zaeno s psoma in čuje, kako sta psa začela razgovor med sabo in kako drug drugega zoveta brata: »Brat,« pravi eden, »nočuj ti z gospodarjem, jaz pa tečem brž domov; ni dobro, kajti malopridniki se pripravljajo na obiske.«

»Pojdi z Bogom, brat!« odgovori drugi.

Zgodaj zjutraj se vrne pes od doma in reče onemu, ki je nočil v gozdu:

»Zdrav, brat!«

»Zdrav!«

»Je li vama noč srečno minila?«

»Prav dobro, hvala Bogu! A ti, brat, kako si prespal noč doma?«

»O, slabo! Pritečem domov, a gospodinja pravi: Vrag ga je prinesel brez

gospodarja! In mi vrže ožgano skorjico kruha. Jaz jo poduham in duham, ali je ne začnem jesti. Ona pa pograbi grebljo in me jame natepati; vsa rebra mi je seštela. Ponoči, brat, pa pridejo malopridniki ter hočejo v žitnice in shrambe, a jaz začnem lajati in jih tako srdito napadem, da niso imeli kedaj misliti o tujem blagu, samo da so utegnili uiti celi in zdravi! Tako sem prečul vso noč.«

Lovec posluša, kaj pes pripoveduje, in si misli: »Čakaj, žena! Ko pridem domov, — ti že pokažem.«

In glej, ko stopi v sobo, pozdravi: »Pozdravljena, gospodinja!«

»Pozdravljen, gospodar!«

»Ali je sinoči prišel pes domov?«

»Prišel.«

»Ali si ga napasla?«

»Sem ga, srce moje! Dala sem mu celo skledo mleka in kruha sem mu nadrobila.«

»Lažeš, stara coprnica! Dala si mu ožgano skorjico in z grebljo si ga pretepla.«

Žena prizna, da je kriva, in navali na moža: »Povej, povej, prosim te, kako si vse to zvedel?«

»Ne morem,« odgovori mož, »za živo glavo ne smem povedati.«

»Oh, povej, dragi moj!«

»Božja resnica — ne morem!«

»Dej, povej, prijateljček moj!«

»Kakor komu povem, umrjem pri priči.«

»E, kaj, samo povej, prezlati!«

Kaj hočeš z babo? In čeprav umrješ, samo ne prikrivaj.

»Pa dobro, daj mi belo srajco,« reče mož. Dene nase belo srajco, leže v sprednji kot pod svete podobe, se pripravi dodobra na smrt in namerava povedati gospodnji zarésno živo in čisto resnico.

V tem pridejo v hišo kokoši, za njimi pa petelin, ki začne kljuvati zdaj eno zdaj drugo, govoreč: »Le čakajte, jaz vam pokažem! Nisem tak norec, kakršen je naš gospodar, ki še ene žene ne more ugnati! Jaz vas imam trideset in še več, pa vas vse nabijem, če me je volja!«

Ko lovec to začuje, noče, da bi ga imele kokoši za norca, skoči s klopi, vzame palico in pripravi z njo ženo do pameti.

Žena se je unesla in ga ni nikdar več jezila s spraševanjem.

Izboren glas.

Neki pevec je ves Pariz očaroval s svojim glasom. Ludovik XIV., velik ljubitelj glasbe, je prišel večkrat v opero samo zato, da je njeга slišal. Nekoč je pevski umetnik tako lepo pel, da je bil kralj ves zadivljen in se je namenil, dati pevcu kak znak svoje naklonjenosti.

Pevec je imel na dvoru prijatelja in temu prijatelju naroči kralj, naj privede pevca k njemu.

Drugi dan privede dvorjan svojega prijatelja h kralju. Pevec, ki je bil sicer silno ničemuren in domišljav človek, pa je bil vendar nad vse nemarno oblečen. Tisti dan je bil obut v jako slabe nogavice. Kralja, ki je bil vaje imeti okoli sebe samo lepo oblečene ljudi, je to vznejevoljilo. Zato vpraša pevca:

»Ali ste Vi tisti pevec, ki vse mesto govori o njem?«

Pevec, hlineč skromnost, odgovori:

»Teга ne vem, Veličanstvo, vem pa, da napravim iz svojega glasu vse, kar hočem.«

»Me veseli,« odgovori kralj, »in dobro bo, da si napravite iz njeга par nogavic, kajti močno ste jih potrebni.«

Prisèbnost.

V blaznici zleze blaznik skozi okno na streho. Strežnik, zapazivši ga, gre za njim, da ga spravi nazaj. Na strehi pa se ga blaznik nenadoma oklene s silno močjo in zakriči:

»Dejva, skočiva na cesto!«

»Stoj!« pravi strežnik, ki se je sicer močno ustrašil, ni pa izgubil prisèbnosti, »to ni nič. Vsak norec lahko skoči s strehe na cesto, midva pa hočeva skočiti s ceste na streho in ves svet se bo divil.«

Ta čudovita misel je blaznika tako prevzela, da se je dal strežniku mirno vesti doli po stopnicah, kjer so ga spravili na varno.

Saj ni treba.

Gospa (dojilji, ki koplje otroka): »Ali ste pomerili s toplomerom, če je voda primerno topla?«

Dojilja: »Ne; saj ni treba.«

Gospa: »Kako to, da ne?«

Dojilja: »Če postane otrok rdeč, je voda prevroča, če postane višnjev, je pa premrzla.«

I, potem pa seveda ne.

Žena (možu, ki pride natrkan domov): »Jaz le ne vem, kako more biti človek tako pijan!«

Mož: »Ali si že izpila kdaj tri litre vina?«

Žena: »Kako si upaš tako nesramno vprašati? Seveda ne.«

Mož: »No, potem pa res ne moreš vedeti, kako more biti človek tako pijan.«

Obramba.

Ona: »Pravo veselje do življenja ima človek šele takrat, kadar je oženjen.«

On: »O, jaz nisem veseljak.«

Uganke.

Urednik: Peter Butkovič-Domen, Zgonik, p. Prosek, Italia

1. Črkovnica.

(France, Ljubljana.)

Šteje 6 točk.

K	D	R	■	S	N	■	R	J
■	■	Z	■	■	A	A	S	I
O	A	E	I	M	■	■	■	A
■	■	C	■	U	E	N	■	Š
R	■	O	Š	■	E	M	■	I

2. Zgodovinska uganke.

(Zdravko, Celje.)

Šteje 4 točke.

Pred katerim papežem so vladali tile papeži:

Sv. Liberij I. (352–366),
Honorij III. (1216–1227),
Janez IV. (640–642),
Gregorij V. (996–999).

3. Petelini.

(France, Ljubljana.)

Šteje 9 točk.

4. Steber.

(Miroljub, Vižmarje.)

Šteje 10 točk.

- . . + . a prtok Save
- . . + . a obvodna žival
- . . + . a ptica
- . . + . a boj
- . . + . a posoda
- . . + . a del konja
- . . + . a nemški denar
- . . + . a gozdno drevo
- . . + . a žensko ime
- . . + . a služabnik
- . . + . a kopitar
- . . + . a sad
- . . + . a pisalna priprava
- . . + . a kazen
- . . + . a podnebna prikazen
- . . + . a domača zemlja
- . . + . a del voza
- . . + . a prtok Save
- . . + . a množina
- . . + . a sodni spis
- . . + . a rudnina

Črke namesto križcev povedo rek.

5. Paznica.

(Branko Sodnik, Ljubljana.)

Šteje 4 točke.

Posel — okis — pravo — breg — breza — stol — topol — riba — vešča — rana — pleša — kosa — Dušan — jeza.

Po dve zaporedni črki dasta pregovor.

6. Križni stik.

(Ivanka Kralj, Ljubljana.)

Šteje 10 točk.

		10	4	15						
			4		4					
		12	1	14	3	5	4	14		
		1		2		1		1		
12	1	16	2	6		10	4	16	13	4
1		14						13		10
10	11	3	6	1		7	11	3	16	1
		6		8		11		6		
		1	14	1	5	3	9	1		
				9			13			
				1	13	1				

Ključ: 7, 14, 1, 8 = sočivje;
10, 12, 2, 15 = stan;
6, 3, 11, 9 = konec pota;
4, 5, 13, 4, 16, 1 = postavitev v prejšnji stan.

7. Mozaik.

(Miroljub, Vižmarje.)

Šteje 9 točk.

r	i							soglasnik
	i	n						žuželka
		t	a					voda
o	r	o	k					?
	g	l	t	o				rudnina
		s	a					števnik
p	o	j	n					samoglasnik
	z	o	s	a				soglasnik

Iz gorenjih delov sestavi nov lik po poleg stoječem navodilu tako, da boš čital v srednji navpični vrsti ime slov. pisatelja, v četrti vodoravni vrsti pa naslov njegove povesti.

8. Posetnica.

(Janko, Selca.)

Šteje 6 točk.

Anton Sokol

i = h, c = l

Zagreb, Ilica

Katero podjetje je njegova last?

9. Vozni red.

(Miklavič Oskar, Livek.)

Šteje 8 točk.

Berlin	9.40	Metkovič	2.15
Zidani most	18.59	Dražđani	12.40
Kočevo	8.40	Regensburg	19.58
Budapest	5.20	Bukarest	1.30
Trst	2.20	Varšava	4.20
Judenburg	17.15	Essen	9.40
Paris	8.50	Beograd	11.00
Haag	19.59	Ljubljana	4.35
Dubrovnik	8.25	Sofija	4.20
Venezia	5.45		

Rešitev ugank v 8. številki.

1. Krogi: Stenica, Igralec, Lovrana, antikva, kompost, okrilje, Lendava, Askalon, Lakroma, ostrmje, Metlika, Indosat. Pregovor: Sila kola loml.

2. Iz prirodopisa. Vzeml črke po številu nog posameznih živali: 2, 4, 6, 8 ali 10 in dobiš: Če hočeš, tudi moreš! Največja moč na svetu, to je volja. A. A.

3. Mlatiči. Prvi mlatič od leve kaže v skupino črk, iz katere vzameš prvo veliko črko V itd.; dobiš: Veselje mlatiču je dobra letna.

4. Posetnica: Gostilničarka.

5. Skrita mesta:

P o m o č n i k
k a p e l a
K r a p i n a
k o r i t o
b i v a n j e
v o j a š t v o
J a d r a n

Maribor, Opatija, Čepovan.

6. Zastavica: Po + roka = Poroka.

7. Zlogovna križanica. Vodoravno: 1. omelo, 2. Bojana, 3. kolonada, 4. posojilo, 5. lopata, 6. faraon. Navpično: 7. melona, 2. bodalo, 8. komedija, 9. panorama, 10. napota, 11. gajca.